

DEJINY

1/2016

ISSN 1337-0707

Dejiny 1/2016 – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
<http://dejiny.unipo.sk/Blog Posts/dejiny-12016.html>

Dejiny 1/2016 – e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
<http://dejiny.unipo.sk/Blog Posts/dejiny-12016.html>

Ilustrácia na obálke: Ján Bartko – *Magické večery na Parose (olej, 65 x 90 cm), 2012*

Redakčná rada / Editorial Board:

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda/chairman (Prešovská univerzita, Prešov)
PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc. (Masarykova univerzita, Brno)
PhDr. Ivan Halász, PhD. (Maďarská akadémia vied, Budapešť)
doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Roman Holec, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)
doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. (MV SR, Štátny archív Levoča, pobočka Poprad)
doc. Igor Lichtej, CSc. (Užhorodská národná univerzita, Užhorod)
doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD. (Univerzita P. J. Šafárika, Košice)
Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz (Universität Wien)
Dr. hab. Krzysztof Strykowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. (Spoločenskovedný ústav SAV, Košice)
prof. Dr. Waław Wierzbieniec (Uniwersytet Rzeszów)

Redakcia / Editors:

doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. (zodpovedná redaktorka/liable editor)
PhDr. Ján Džujko, PhD., PhDr. Peter Koval', PhD., Mgr. Maroš Melichárek, PhD.

Recenzenti čísla:

doc. PhDr. Soňa Gabzdilová, CSc., PhDr. Marián Gajdoš, CSc., prof. PhDr. Roman Holec, CSc., Mgr. Et Mgr. Luciána Hoptová, PhD., doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc.,
prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.

Preklady resumé:

Mgr. Maroš Melichárek, PhD.

- © Vydáva Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity
s vydavateľstvom UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
a Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov
- © Issued by Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov
with publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
and Historical society of royal town Prešov

Prešov 2016

ISSN 1337-0707

OBSAH / CONTENTS

Libuša FRANKOVÁ	7
Slovo na úvod / Foreword	

ŠTÚDIE / SCIENTIFIC ARTICLES

Nadežda JURČIŠINOVÁ	10
Zmeny v ľudovom školstve na Šariši v prvých dvoch decéniách 20. storočia / <i>Changes in the public primary education in Šariš region in the first two decennia of the 20th century</i> (Recenzenti: doc. PhDr. Soňa Gabzdilová, CSc., Mgr. et Mgr. Luciána Hoptová, PhD.)	
David HUBENÝ	29
Komunisté na Podkarpatskej Rusi za druhej republiky / <i>Communists in Ruthenia during the Second Republic</i> (Recenzenti: prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., PhDr. Marián Gajdoš, CSc.)	

ĽUDIA A DOBA / PEOPLE AND TIME

Csilla FEDINEC	42
Maďarské alternatívy na Podkarpatskej Rusi. Politická činnosť Károlya Hokkyho (1883 – 1971) / <i>Hungarian alternatives in Ruthenia. Political activities of Károly Hokky (1883 – 1971)</i> (Recenzenti: prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.)	
Libuša FRANKOVÁ	62
Jozef Škultéty v kontexte slovenských národnoobranných snáh / <i>Jozef Škultéty in the context Slovak national efforts</i> (Recenzenti: prof. PhDr. Roman Holec, CSc., doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc.)	
Miloslava BODNÁROVÁ	76
K životnému jubileu profesora PhDr. Ladislava Tajtáka, CSc. / <i>Rare jubilee of professor PhDr. Ladislav Tajták, CSc.</i>	
Eubica HARBULOVÁ	79
Zo severu Ruska na sever Slovenska. Venované životnému jubileu PhDr. Angelíny Uramovej / <i>From the north of Russia to the north of Slovakia. Dedicated to the jubilee Dr. Angelína Uramová.</i>	
Peter KOVAL	83
Jubilantka doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. / <i>Jubilee of doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.</i>	

PREDSTAVUJEME / WE INTRODUCE

Marek DUCHOŇ	88
Sklad soli včera a dnes. (Technické múzeum Solivar) / <i>Salt warehouse yesterday and today. (Technical Museum Solivar)</i>	

ROZHOVORY / INTERVIEWS

- Nadežda JURČIŠINOVÁ* 92
Aj dejepisom viesť k láske a úcte k životu, k rozlišovaniu dobra a zla.
Rozhovor s prof. PhDr. Dušanom Škvarnom, PhD. / *History leads to love and respect for life, for good and evil. Interview with prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD.*

RECENZIE – ANOTÁCIE / REVIEWS – ANNOTATIONS

- Patrik DERFIŇÁK* 104
СБОГІ, Ласло. Закарпатські студенти в європейських університетах 1407 – 1919. SZÖGI, László. Kárpátaljai diákok az európai egyetemeken 1407 – 1919. Київ, Budapest: „МП Леся“, 2013. 204 s.
- Marcela DOMENOVÁ* 105
KUŠNÍR, Jozef a kol. 70 rokov Krajského múzea v Prešove. Prešov : Krajské múzeum v Prešove, 2015. 160 s.
- Marcela DOMENOVÁ* 107
Studia Bibliographica Posoniensia 2015. Ed. Miriam Poriezová. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2015. 204 s.
- Lukáš HEDMEG* 109
KÓNYA, Peter. Centrálné úrady hospodárskej správy počas povstania Františka II. Rákócziho. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. 104 s.
- Peter KOVAL* 111
Udavačstvo. Ed. Miroslav Pollák. Levoča; Bratislava : Občianske združenie Krásny Spiš; Kalligram, 2016. 384 s.
- Lukáš LISÝ* 112
PAPSONOVÁ, Mária. Sasko-Magdeburské právo na Slovensku. (Krajinské právo v žilinskej knihe). Žilina : EUROKÓDEX, 2014. 304 s.
- Ján MOJDIS* 113
DINUŠ, Peter. Politika bez masky. Príspevok k politickému diskurzu na Slovensku po roku 1989. Bratislava : Veda, 2015. 239 s.
- Marta ŠEVCOVÁ* 114
Uzel na kapesníku. Vzpomínka a narativní konstrukce dějin. Eds. Martina Poliaková, Jakub Raška, Václav Smyčka. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014. 176 s.
- Michaela KALINOVÁ* 116
POMFYOVÁ, Bibiana – SAMUEL, Marián – ŽAŽOVÁ, Henrieta. Stredoveká Bíňa. Archeológia – história – architektúra. Bratislava : FO ART – Ústav dejín umenia SAV, 2014. 232 s.
- Michaela KURINOVSKÁ* 119
Poznávanie dejín Slovenska. Pramene, metódy a poznatky. Eds. Marcela Domenová, Drahošlav Magdoško. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2015. 359 s.

KRONIKA / CHRONICLE

Nadežda JURČIŠINOVÁ	124
Záujem študentov Univerzity tretieho veku o dejiny. Prešov, 28. september 2015 – 27. apríl 2016 / <i>Interest in history of Senior University. Prešov, 28th september 2015 – 27th april 2016</i>	
Lukáš HEDMEG	127
„Večery s históriou“ prednáška prof. PhDr. Dušana Škvarnu, PhD. Prešov, 2. december 2015 / <i>„Evenings with history“ lecture by prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD. Prešov, 2nd december 2015</i>	
Lukáš HEDMEG	129
Mobilita programu CEEPUS III na Ústave dejín a Archíve Univerzity Karlovej v Prahe. Praha, 1. február – 22. apríl 2016 / <i>CEEPUS III mobility at Institute for History and Archives of Charles University in Prague. Prague, 1st february – 22nd april 2016</i>	
Luciána HOPTOVÁ	131
Jeden deň vysokoškolákom V. Prešov, 4. februára 2016 / <i>University student for one day V. Prešov, 4th february 2016</i>	
Patrik DERFIŇÁK	133
Medzinárodná konferencia historikov. Prešov, 1. marca 2016 / <i>International conference of historians. Prešov, 1st march 2016</i>	
Peter KOVAL'	134
Erasmus+ mobilita, prednášky doc. PhDr. Jaroslava Pažouta, Ph.D. a PhDr. Milana Svobodu, Ph.D. Prešov, 7. – 8. marec 2016; Prešov, 11. apríl 2016 / <i>Erasmus+ lectures by doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. and PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. Prešov, 7th – 8th march 2016; Prešov, 11th april 2016</i>	
Martin HAJDUK	136
44. zasadnutie Česko-slovenskej / Slovensko-českej komisie historikov. Prešov, 11. – 15. apríl 2016 / <i>44th meeting of the Czech-Slovak / Slovak-Czech commission of historians. Prešov, 11th – 15th april 2016</i>	
Tibor DOHNANEC	141
Medzinárodná vedecká konferencia Prvá svetová vojna v Karpatoch. Prešov, 14. – 15. apríla 2016 / <i>International Scientific Conference First World War in the Carpathians. Prešov, 14th – 15th april 2016</i>	
Tibor DOHNANEC	144
Medzinárodná vedecká konferencia Od Zjazdu w Wyszehradzie do Grupy Wyszehradzkiej. Kilkaset lat współpracy środkowoeuropejskiej. Nowy Targ, 14. – 16. apríl 2016 / <i>International Scientific Conference Od Zjazdu w Wyszehradzie do Grupy Wyszehradzkiej. Kilkaset lat współpracy środkowoeuropejskiej. Nowy Targ, 14th – 16th april 2016</i>	
Annamária KÓNYOVÁ	146
12. Študentská vedecká a umelecká konferencia. Prešov, 30. marec 2016; Prešov, 27. apríl 2016 / <i>12th student scientific and artistic Conference. Prešov, 30th march 2016; Prešov, 27th april 2016</i>	

<i>Lukáš HEDMEG</i>	148
Vedecká konferencia Šariš vo svetle dobových dokumentov a tlače (1848 – 1948) Prešov, 28. apríl 2016 / <i>Scientific Conference Saris, in the light of historical documents and print (1848 – 1948). Prešov, 28th april 2016</i>	
<i>Martin HAJDUK</i>	151
Erasmus+ mobilita. dr hab. Prof. UR Waław Wierzbieniec. Źidia v Haliči v 19. a 20. storočí. Prešov, 2. máj 2016 / <i>Erasmus+ dr hab. Prof. UR Waław Wierzbieniec. Jews in Galicia in the 19th and 20th century. Prešov, 2nd may 2016</i>	

O AUTOROCH / A WORD ABOUT AUTHORS

Slovo na úvod

Dejiny, prinášajúce do života každého národného spoločenstva zásadné zmeny a ovplyvňujúce každú oblasť jeho života, sú pre jeho odbornú aj laickú verejnosť významným zdrojom nielen poznávania vlastnej minulosti, ale najmä východiskom k ďalšiemu jeho smerovaniu. Formujú historické vedomie národa aj jednotlivcov, v záujme uchovania vlastnej národnej identity. V dnešnej spoločnosti tak plnia dejiny, ako vedný odbor, nezastupiteľnú úlohu v záujme jej prežitia a ďalšieho rozvoja v súčasnom multikultúrnom svete. Zámerom internetového časopisu DEJINY, v kontexte uvedených konštatácií, je prispievať do rozvoja slovenskej spoločnosti formou prezentácie príspevkov, ktoré približujú významné udalosti našej aj svetovej histórie a jej osobností a zároveň sprítomňujú myšlienkový presah historických udalostí a diel osobností do našej národnej a kultúrnej prítomnosti. Ich snahou je prispievať k spoznávaniu dejín, k prehľbovaniu historického vedomia a národnej identity ľudského spoločenstva, ktoré sú dôležitou súčasťou jeho života v dnešnom období svetoobčianskej výchovy. Autori príspevkov hľadajú a ponúkajú fakty, súvislosti a zovšeobecnenia dejinných skutočností, čím v neposlednom rade prispievajú aj k prekonávaniu deformácií v súčasnom historickom vedomí spoločnosti. Redakcia časopisu DEJINY si uvedomuje potrebu prehľbovať poznávania nielen vlastných dejín formou príspevkov od domácich autorov zo všetkých historických období – z dejín každodenného života, významných udalostí, súčasných osobností slovenskej vedy atď., ale prostredníctvom zahraničných odborných príspevkov priblížiť tiež dejinný vývoj v širších európskych súvislostiach. Prvé tohtoročné číslo vychádza po zasadnutí 15. zjazdu Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v Bratislave, ktoré sa konalo v Dome kultúry v Skalici v dňoch 11. – 13. mája 2016. Išlo o rokovanie profesijnej organizácie slovenských historikov, existujúcej od roku 1946 ako dobrovoľné, výberové združenie pracovníkov z oblasti histórie a príbuzných vedných disciplín, vyjadrujúce sa aj k daniu a situácii v spoločnosti. Nadviazalo na 14. zjazd Slovenskej historickej spoločnosti, ktorý sa konal v apríli 2011 v Prešove a venoval odbornú pozornosť otázkam vzťahu histórie, spoločnosti a politiky. Rokovanie 15. zjazdu zameralo pozornosť na mimoriadne aktuálnu tému slovenskej historiografie pod názvom História, historiografia a etika. V kontexte riešenia uvedených otázok slovenskou historickou societou redakcia tohtoročného prvého čísla časopisu DEJINY predostiera čitateľom, v súvislosti s jeho obsahovým zameraním, vyššie uvedený zámer periodika príspevkami domácich aj zahraničných odborníkov – profesionálov historickej vedy. V štúdiách slovenská autorka predstavuje z regionálnych dejín ľudové školy v Šariši v prvých dvoch deceniách 20. storočia a český historik aktivity komunistov na Podkarpatskej Rusi za druhej republiky. V rubrike Ľudia a doba maďarská historička zamerala pozornosť na maďarské alternatívy na Podkarpatskej Rusi a slovenská autorka na osobnosť Jozefa Škutétyho v národnom živote Slovákov. Významné sú príspevky venované životnému jubileu profesora Ladislava Tajtáka, PhDr. Angelíny Uramovej a doc. Nadeždy Jurčišinovej. V rozhovoroch redakcia zoznamuje čitateľov so slovenským historikom, profesorom Dušanom Škvarnom a v časti „predstavujeme“ zaujme história Technického múzea Solivar. Časopis uzatvárajú recenzie – anotácie a kronika. Redakcia časopisu DEJINY verí, že nové číslo opätovne zaujme odbornú aj širšiu čitateľskú verejnosť na Slovensku aj v zahraničí.

Libuša Franková

ŠTÚDIE

Čičmany, Radenov dom. Foto Jozef Jurčišín

- ◀ *Hrad Zborov na východnom Slovensku - obnova hradnej veže.
Foto Stanislav Kurimai*

ZMENY V ĽUDOVOM ŠKOLSTVE NA ŠARIŠI V PRVÝCH DVOCH DECÉNIÁCH 20. STOROČIA¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Abstract: *Changes in the public primary education in Šariš region in the first two decennia of the 20th century.* Šariš elementary schools passed during the first two decennia of the 20th century through a number of significant changes which were related to the adopting new school laws and regulations of the central authorities. Major changes in public primary education in Šariš before the establishment of the Czechoslovak were introduced by the Apponyi Education Act that led to a fundamental weakening of the non-Magyar education. It affected also Slovak ones in Šariš what was reflected by the fact that in 1913 there was not even one elementary school with Slovak teaching language. New conditions for Slovak elementary education in Šariš region were created after the establishment of Czechoslovakia, where several elementary schools undergone profound changes. One of the most important was the change in the language of instruction from Hungarian to Slovak. Schools struggled with many problems, especially the lack of qualified teachers in Slovak language and appropriate textbooks for teaching humanities.

Key words: Elementary schools. Šariš. Pupils and teachers. Apponyi Education Act. Education in Czechoslovakia.

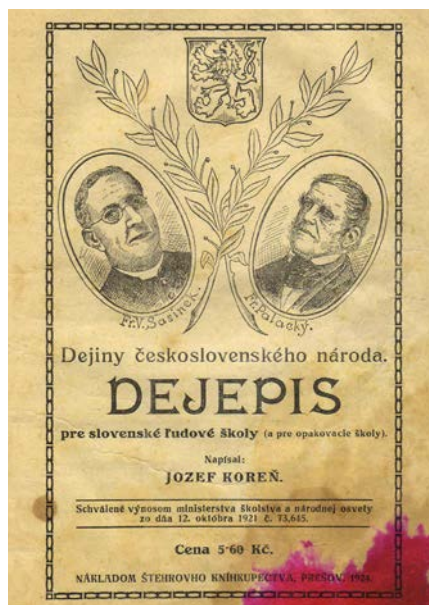
Školská politika uhorských vlád bola aj začiatkom 20. storočia do rozpadu Rakúsko-Uhorska prispôsobená idey vybudovania jednotného uhorského (maďarského) štátu. Práve od školstva sa očakávalo, že sa na jej realizácii bude čo v najväčšej miere podieľať. Aj prijímané právne normy sledovali cieľ, aby výchova a vzdelávanie boli plne v službách vládnej národnej politiky. Tomu boli podriadené všetky školské zákony a nariadenia, čo viedlo k výraznému oslabeniu inonárodnostného školstva, teda aj slovenského. Pred verejnosťou ich uhorská vláda prezentovala ako opatrenia rozširujúce znalosti z maďarského jazyka ako štátneho jazyka, čím sa národnostiam dáva možnosť uplatniť sa v politickom, hospodárskom a kultúrnom živote.

Už krátko po rakúsko-uhorskom vyrovnaní (1867) sa uskutočnila v ľudovom školstve v Uhorsku reorganizácia zákonným článkom uhorského snemu XXXVI-II/1868. Upravoval otázky základného vzdelávania (zákon o ľudových a meštianskych školách a o učiteľských ústavoch), obsahoval niektoré progresívne a demokratické prvky. Zákon poskytoval národnostiam možnosť naďalej zriaďovať nižšie, stredné a vyššie školy z vlastných prostriedkov (obce, cirkvi alebo spolku), ktoré mali podliehať štátnemu dozoru, pričom zriaďovateľom škôl ponechával zákon právo, aby si sami stanovili vyučovací jazyk na ľudových školách. Prvým stupňom elementárnych škôl boli šesťtriedne ľudové školy, povinné pre mládež vo veku od 6 do 12 rokov. Od povinností navštevovať školu sa oslobodzovali duševne zaostalé,

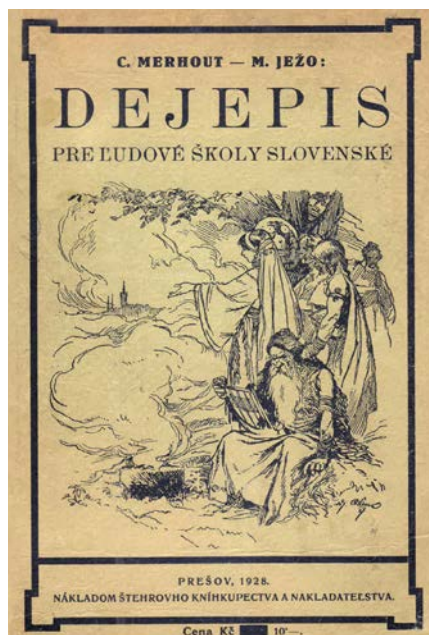
1 Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA 1/0428/15 *Šariš v historickom kontexte jedného storočia (1848 – 1918)*.

choré alebo telesne nespôsobilé deti. Zdravé deti si mohli školopovinnosť splniť i domácim vyučovaním alebo vo verejných súkromných školách.²

Zásahom do činnosti ľudových škôl s nemaďarským vyučovacím jazykom bolo prijatie zákonného článku z roku 1879, ktorý nariaďoval zaviesť na všetkých verejných ľudových školách maďarčinu ako povinný predmet. Tento zákon začal maďarizáciu ľudového školstva a v slovenskej verejnosti vyvolal veľký nesúhlas. Na jeden z dôvodov jeho prijatia poukazoval popredný maďarizátor zvolenský podžupan Bela Grűnwald: „V našich kultúrnych bojoch najvážnejší je boj o školu, v ktorej musí sa pripravovať asimilovanie nemaďarských elementov. Uhorské školstvo musí byť tak zriadené, aby každý, kto v Uhorsku žije, vedel po maďarsky. Preto bolo v r. 1879 zavedené povinné vyučovanie maďarčiny v slovenských elementárnych školách a preto musí sa v tomto smere dôsledne a bezohľadne pokračovať.“³ Bolo to vyjadrenie kompetentnej osoby, pretože práve Bela Grűnwald už od roku 1879 predsedal školskej komisii uhorského parlamentu, ktorá pripravovala spomínaný zákon o povinnom vyučovaní maďarčiny v ľudových školách. Opatrenia, z neho vyplývajúce, porušovali základné princípy tak národnostného, ako aj základného školského zákona z roku 1868.⁴ K zhoršeniu stavu slovenského ľudového školstva prispelo prijatie zákona v roku 1882, ktorý stanovoval, že nikto nemôže získať učiteľský diplom a byť zamestnaný ako učiteľ alebo pomocný učiteľ, ak neovláda maďarský jazyk slovom a písmom. Učelia, ktorí získali učiteľský diplom pred rokom 1879 boli povinní za štyri roky osvojiť si maďarčinu v predpísanom rozsahu. Ak túto podmienku nemohli

Učebnica dejepisu pre ľudové školy z roku 1924

Učebnica dejepisu pre ľudové školy z roku 1928

- 2 MÁTEJ, Jozef a kol. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : SPN, s. 285.
- 3 Čo hovoril Grűnwald Čechom o Slovákoch. In *Národné noviny*, roč. 39, 22. 10. 1908, č. 125, s. 3.
- 4 POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 502.

splniť, museli na vlastné náklady zamestnať pomocného učiteľa, ktorý by mohol vyučovať maďarčinu na ľudovej škole. Praktické uvádzanie tohto zákona do života znamenalo začiatok ťažkého života slovenských učiteľov.

Ani minister školstva a kultu Július Wlassics nezaostával v tomto smere za svojimi predchodcami. Taktiež sa sústredil najmä na šírenie maďarčiny v ľudovom školstve. V rokoch 1896 a 1897 plánoval založiť 400 štátnych ľudových škôl s vyučovacou rečou maďarskou. Zdôrazňoval najmä dôležitosť zakladať ich v slovenských župách. Najprv podľahli tomuto náporu východoslovenské župy Zemplín, Abov, Šariš. V rokoch 1898 – 1902 boli na východnom Slovensku zriadené viaceré štátne ľudové školy, pričom v Šarišskej župe zriadili 16 škôl. Vyvrcholením pomaďarčovacích snáh ministra J. Wlassicsa bolo prijatie nariadenia v roku 1902, ktorým naliehal na všetky školy s vyučovacím jazykom nemaďarským, aby uviedli do života učebný plán, podľa ktorého sa mali deti v jednotriedkach učiť čítať a písať maďarsky deväť hodín týždenne. Aj ostatné predmety ako počty, dejepis, zemepis a občianska náuka sa mali vyučovať s použitím maďarčiny. Vo viactriednych ľudových školách sa počet hodín venovaný vyučovaniu maďarčiny primerane nariadeniu zvyšoval. Na slovenských ľudových školách bolo týmto nariadením znemožnené vyučovanie slovenčiny a reálnych predmetov po slovensky, lebo učebný plán premenil slovenskú ľudovú školu na kurz maďarského jazyka pre slovenské deti.⁵ Zvýšil sa aj nátlak na učiteľov, ktorých v prípade, že nedosiahli patričné výsledky, disciplinárne trestali.

Pomaďarčovanie ľudového školstva bola zavŕšené Apponyiho školskými zákonmi z rokov 1907 a 1908, ako aj vykonávacími nariadeniami ministerstva školstva k týmto zákonom. Ich prijatie postavilo slovenské ľudové školstvo pred problém, či je vôbec možné udržať slovenskú ľudovú školu a splniť všetky požiadavky tohto zákona zo stránky ideovej, národnej, štátnej a rečovej. Zákonný článok XXXVII/1907 nariaďoval neštátnym ľudovým školám postarať sa o vyučovanie maďarčiny tak, aby žiaci s nemaďarskou materinskou rečou bez ohľadu na to, či dostávajú podporu od štátu či nie, vedeli po skončení 4. triedy svoje myšlienky zrozumiteľne vyjadriť slovom a písmom po maďarsky. Vo všetkých triedach sa mal učiť maďarský jazyk – podľa učebného plánu a rozvrhu týždenných hodín vydaného ministrom školstva. V praxi sa to realizovalo spôsobom, že v materinskom jazyku sa vyučovalo maximálne 6 – 7 hodín týždenne.⁶ Ministerským nariadením z roku 1909 sa nariaďovalo vyučovať dokonca aj náboženstvo po maďarsky.⁷

Zámerom uhorskej politiky v ľudovom školstve bola maďarizácia inonárodnostného ľudového školstva, čo priznal nielen minister školstva Albert Apponyi, ale aj ďalší maďarskí politici. Štátny sekretár uhorského ministerstva vyučovania v knihe Štátna výučba ľudová uviedol: „Niet pochybnosti o tom, že pri oduševnelom a vytrvalom spolupôsobení silnej a seabavedomej vlády a spoločnosti v pomerne krátkom čase možno utvoriť jednotný homogénny maďarský národný štát. Medzi

5 POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 506.

6 Štátny archív (ŠA) Prešov, fond Šarišská župa (f. ŠŽ), sign. 466. *Spríevodný list k Učebným plánom správcom cirkevných škôl*.

7 ČEČETKA, Juraj – VAJCIK, Peter. *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku do prvej svetovej vojny*. Bratislava : SPN, 1956, s. 109-110.

prostriedkami na dosiahnutie tohto cieľa obzvlášť dôležitým činiteľom je ľudová výučba, nielen preto, že podáva miliónom národa základy vedomosti, ale i preto, že je najistejším prostriedkom na rozšírenie vlasteneckého ducha a maďarskej reči.⁸

Ľudové školy v Uhorsku sa podľa zakladateľa a udržiavateľa delili na štátne, obecné, cirkevné, spolkové a súkromné. Prvenstvo v zakladaní ľudových škôl mali cirkvi. Obce zriaďovali školy len tam, kde ich nezriadila cirkev. Štát mohol zriadiť školy kde to uznal za potrebné, čo využíval v značnej miere najmä na Slovensku, lebo tu boli obce chudobné a nechceli občanov zafažovať vyberaním päťpercentnej priamej dane na školské účely. V štátnych školách sa vyučovalo len po maďarsky.⁹ V roku 1910 bolo v Uhorsku 16 455 ľudových škôl, ktoré udržiavali rôzni vlastníci – štát, župy, obce, cirkvi, spolky a boli aj súkromné školy. Prevažovali jednotriedne a dvojtriedne ľudové školy. Počet slovenských škôl, ak ich tak možno nazvať (lebo zväčša sa v nich učilo po slovensky len náboženstvo a v nižších triedach sa vysvetľovalo len to, čomu žiaci nerozumeli) bol pred prvou svetovou vojnou 429 z nich bolo 25 obecných, 253 katolíckych a 151 evanjelických. Do týchto škôl chodilo z celkového počtu 255 792 slovenských školopovinných detí len 48 260 – teda necelých 19 %, kým do maďarských škôl chodilo 81, 13 % slovenských detí.¹⁰

Na východnom Slovensku boli štátne, obecné, súkromné a spolkové ľudové školy v podstate len s vyučovacou rečou maďarskou. Zásluhu na založení slovenských, resp. slovensko-maďarských ľudových škôl tu mali rímsko-katolícka, evanjelická a. v. a čiastočne i grécko-katolícka cirkev. Prijatie Apponyiho školských zákonov znamenalo najväčšie zásahy práve vo vzťahu k nim. Dovolili síce cirkvám, aby si školy aj naďalej vydržovali, avšak autonómie, ktorou dovtedy disponovali (mali právo určiť vyučovaciu reč a učivo, vymenovať vyučujúcich, uskutočňovať disciplinárne práva a pod.) ich zbavili. Zákon bol vlastne zakrytým zoštátnením konfesionálnych škôl na útraty cirkvi. Správcovia cirkevných ľudových škôl, ako aj štátni školskí inšpektori v jednotlivých župách aj tohto regiónu dostali od ministra kultu a osvety Apponyiho 14. novembra 1908 *Učebný plán vyučovania maďarského jazyka v ľudových školách s nemaďarským vyučovacím jazykom*. K nemu bola pripojená ministrom vypracovaná metodická *Príručka k používaniu učebných plánov maďarského jazyka v školách s nemaďarským vyučovacím jazykom*.¹¹ Okrem týchto dokumentov im boli zaslané aj sprievodné listy s pokynmi, ako postupovať pri ich uvádzaní do praxe, pričom sa zdôrazňovalo, že učebné plány sú povinné. Na cirkevné vrchnosti, ktoré mali v správe cirkevné školy s nemaďarským vyučovacím jazykom Albert Apponyi

8 ROTNÁGL, Josef. *Češi a Slováci*. Vzpomínky a úvahy nad dopisy a zápisky z let 1907 – 1918. Praha : Jos. R. Vilímek, 1945, s. 42.

9 Pre obecné a štátne ľudové školy vydávalo osnovy Ministerstvo kultu a výučby. Pre cirkevné školy si mohli cirkvi určiť osnovy v rámci určenom zákonom, ale aj tieto osnovy sa zväčša zhodovali s úradnými osnovami. Problémom bolo však to, že politika uhorských vládnych kruhov v ľudovom školstve vo vzťahu k nemaďarským národnostiam, a teda aj Slovákom, sa v priebehu nasledujúcich rokov značne odklonila od princípov zakotvených v školskom zákone z roku 1868.

10 MÁTEJ, Jozef a kol. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : SPN, s. 287.

11 ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 466. *Príručka k používaniu učebných plánov maďarského jazyka v školách s nemaďarským vyučovacím jazykom*.

A m. kir. vall. és közokt. Minisztertől.

120.000. szám.

Az 1907. évi XXVII. t. cz. 19. §-ában foglalt rendelkezés értelmében jelen rendelettemmel kiadom és egyidejűleg életbe léptetem a magyar nyelv tanításának tervét a nem magyar tannyelvű népiskolák részére, melynek általánosan kötelező erejére nézve megjegyzem, hogy annak meg nem tartása, vagy az óraszám csökkentése, ép úgy mint a magyar nyelv tanításának eredménytelen volta, ha az a tanító hibájára vezethető vissza, a tanítóval szemben az 1907. évi XXVII. t. cz. 22. §-ának 1. a./ pontjába utköző fegyelmi vétség tényálladékaiként állapítja meg s hogy amennyiben a tanító ezen hibájában olyan nem állami hatóságnak, melynek rendelkezési joga több iskolára kiterjed, vagy a lelkésznek részessége megállapítható, a hivatkozott törvény 26. és 27. §-ainak alkalmazását szigorúan keresztül viszem.

A tanterv az egy tanítós hatosztályú népiskola típusának szemeltartásával minimális, azaz oly tantervnek készült, melynek követelményei úgy a heti óraszám, mint az elvégzendő tananyag tekintetéből, a legkedvezőtlenebb helyzetű népiskolában is betartandók. Viszont azonban a mint a tantervek számával tagoltabb szervezetet nyer az iskola, a tanítók kötelessége lesz, hogy ne csak a megszabott tananyagot tüzetesebben tárgyalják, de annak körét is bővítsék.

Valamennyi kir. tanfelügyelő urnak, és tanfelügyelői
hirendeltségnek.

Sprievodný list k učebnému plánu pre školských inšpektorov. Zdroj ŠA Prešov

tesztendő ki az ellenőrzés, hogy vajjon a tanterv fokozatos életbeléptetése sikeresen megindult-e, illetve, hogy a tanító tanítványaival az általa eddig használt tanterv mellett elért eredmény alapján az új tanterv céljait mihamarább megköze-
líti-e és hogy vajjon a tanító képessége és igyekezete nyújt-e
elegendő biztosítékot arra nézve, hogy a jelzett átmeneti idő
lejártával a IV. osztályt végzett növendékek a magyar nyelvet
oly mértékben birni fogják, amint azt az idézett törvény meg-
követeli?

Midőn tanfelügyelő urnak a magyar nyelv tanításának
tervét és a hozzáfűzött Utmutatást 3 példányban ezennel meg-
küldöm, az érdekelt tanítók közt való szétosztás végett pót-
lól fogom a kellő példányszámot tanfelügyelő ur kezéhez
juttatni. Együttal utasítom tanfelügyelő urat arra, hogy isko-
lalátogatásai alkalmával a tanítókat a tanterv megértésében
és az Utmutatás alkalmazásában jóindulattal és szakszerű ta-
nácsaival támogassa, a megtorló intézkedéseket pedig különösen
az átmeneti idő tartama alatt - az esetben és ott hozza javas-
latba, a hol vagy a jóhiszeműség, vagy a tudás, képesség és
igyekezet hiánya nyilvánvaló.

Tudomás és miheztartás végett együttal másolatban
megküldöm azt a leiratomat, melyet a tanterv életbeléptetése
tárgyában az egyházi főhatóságokhoz intéztem.

Budapest, 1908. november 14.

A m. kir. vall. és közokt. Minisztertől.

120.000. szám.

A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a közösségi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló 1907. évi XXVII. t. cz. 19. §-a jogkörömbé utalja a hitfelekezeti iskolai fenntartók meghallgatásával oly tanításterv megállapítását, a mely szerint és az általam kijelölt óraszámban a nem magyar tanításnyelvű elemi népiskolákban a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában oly mértékben tanítandó, hogy: a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul előszóval és írásban érthetően ki tudja fejezni."

A törvény által rám ruházott ezen feladatnak teszek eleget, midőn a hitfelekezeti iskolafenntartók előzetes meghallgatása után kiadom azt a tantervet, mely a törvény által kitűzött cél elérése végett úgy a tanítás anyaga, mint a ráfordítandó heti óraszám tekintetében kötelezően irányadó a magyar nyelv tanításánál mindazon elemi népiskolákban, melyeknek tanításnyelve nem a magyar nyelv.

A tanterv egy példányát van szerencsém a főtiszt. Főhatóság rendelkezésére bocsátani, amíg az összes nem magyar tanítási nyelvű iskolákat, melyek az 1907. évi XXVII. t. cz. alapján államsegélyt nem élveznek - közvetlenül fogom azzal ellátni. -

E tanterv általános kötelező erejére nézve megjegyzem, hogy annak meg nem tartása, vagy az óraszám csökkentése,

Valamennyi egyházmegyei főtiszt. Főhatóságnak.

Spríevodný list k učebným plánom pre správcov cirkevných škôl. Zdroj ŠA Prešov

magyar nyelv tanításánál a jelen rendelettemmel élethe léptetett új tantervhez alkalmazkodjanak s az irányításuk céljából kiadott Utmutatást komolyan tanulmányozzák. Végül felkérem a főtiszt. Főhatóságot, hogy az iskolák felügyeletével megbízott saját közegeit is utasítani méltóztassék, hogy a magyar nyelv tanítása érdekében a tanítók tájékoztatásával, nemkülönben munkásságuk szigorú ellenőrzésével mindent elkövetssék, hogy az államnyelv ismerete nem magyar ajkú polgártársaink körében minél jobban elterjedjen és ily módon a tanítóval és iskolafentartóval szemben a törvényes kényszereszközök alkalmazása elkerültessék. A magam részéről is figyelmeztetni fogom a kir. tanfelügyelőket, hogy a tanterv és Utmutatás helyes megértését és sikeres alkalmazását jóindulatu magyarázattal és szakszerű irányítással mindenkép elősegítsék.

Budapest, 1908. november 14.

Sprievodný list k učebným plánom pre správcov cirkevných škôl s podpisom grófa Alberta Apponyiho, ministra pre kultúru a osvetu uhorskej vlády

apeloval: „Svedomité naplnenie tohto zákona je v záujme celého národa, lebo len tak sa dá dosiahnuť, že maďarský jazyk sa stane pokladom všetkých občanov a preto počítame s tým, že aj Vy (cirkevné vrchnosti – pozn. N. J.) vo všetkých školách, ktoré Vám podliehajú tento zákon uvediete do platnosti čo najskôr (zvýraznené Apponyim – pozn. N. J.).“¹² Učebný plán bol rozpracovaný pre typy 6-triednych ľudových škôl a stanovoval týždenný počet hodín maďarčiny v ľudových školách s nemaďarským vyučovaním. V škole s jedným učiteľom sa malo venovať 13 hodín týždenne vyučovaniu maďarčiny, s dvoma – 21,5 hodín týždenne, s troma učiteľmi – 26,5 hodín, so štyrmi a piatimi – po 32 hodín a so šiestimi – 39 hodín týždenne. V podrobne vypracovanom Učebnom pláne sa uvádzal rozsah vyučovania maďarčiny v 1. až 6. ročníku. Stanovoval počet hodín, ktorý mal byť venovaný v týchto ročníkoch jednak maďarskej konverzácii a maďarskému čítaniu a písaniu a v 5. a 6. ročníku aj maďarskému slohu.¹³ Prílohou k Učebnému plánu bola *Príručka učebných osnov (plánov) maďarského jazyka v školách s nemaďarským vyučovacím jazykom*. Išlo o metodickú príručku pre učiteľov, ktorú minister odporúčal využívať pre dosiahnutie stanovených cieľov vyučovania maďarčiny. Bola záväzná len v tom prípade, keď učiteľ, využívajúci vlastné metódy vykazoval nimi slabé výsledky, a tak bol povinný od nich odstúpiť a využívať metódy uvádzané v Príručke učebných osnov.¹⁴

Kontrolou plnenia záväzného učebného plánu, ako aj zodpovednosťou za celkovú realizáciu zákonov boli poverení štátni školskí inšpektori, ktorí dostali od ministra kultu a osvety Apponyiho zvláštné pokyny. Tých sa mali pridržovať pri inšpekcii na ľudových školách. Ich úlohou bolo sledovať: po prvé, či učiteľ školy s nemaďarským vyučovacím jazykom ovláda maďarčinu do takej miery, že ju môže vyučovať; po druhé, či učiteľ prísne dodržiava učebné osnovy (stanovené ministerstvom školstva); po tretie, keď učiteľ nepoužíva metódy v príručke odporúčané, ale vlastné, či sú jeho metódy vhodné; po štvrté, či výsledky vyučovania maďarčiny v jednotlivých ročníkoch zodpovedajú predpísanému rozsahu. Konečné výsledky realizácie školského zákona mali inšpektori požadovať od učiteľov v školskom roku 1910/1911. Dovtedy mali dozeráť na dodržiavanie učebných osnov, ale aj na schopnosť a snahu učiteľov, či ich práca bude dostatočnou zárukou, že žiaci po štyroch rokoch budú ovládať maďarčinu v takej miere ako to požaduje zákon.¹⁵

Neblahé dôsledky uskutočňovania uhorských školských zákonov – najmä Apponyiho – na rozvoj slovenského ľudového školstva na Šariši dokazujú údaje z rokov 1876 – 1913. Kým v roku 1876 zo všetkých 264 ľudových škôl v Šarišskej župe bolo 141 slovenských, resp. slovensko-maďarských, v roku 1895 ich bolo 122 z 257, t. j. necelých 50 %, v roku 1901 bolo ešte 109 slovenských ľudových škôl z 269. Po prijatí Apponyiho zákonov ich počet výrazne poklesol. V roku 1908 bolo už len šesť (z cel-

12 ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 466. *Sprievodný list ku učebným plánom pre správcov cirkevných škôl s nemaďarským vyučovacím jazykom*.

13 Bližšie: ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 466. *Tabuľku A nem - magyar tannyelvű elemi népiskolákban a magyar nyelv tanítására fordítandó heti órák száma*.

14 ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 466. *Sprievodný list k učebnému plánu pre školských inšpektorov zo dňa 14. 11. 1908*.

15 ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 466. *Sprievodný list k učebnému plánu pre školských inšpektorov zo dňa 14. 11. 1908*.

kového počtu 244) slovenských ľudových škôl a v roku 1913 ani jedna slovenská ľudová škola.¹⁶

Zo zriaďovateľov slovenských škôl v Šarišskej župe dominovala rímskokatolícka cirkev, ktorej v roku 1894 patrilo 99 škôl (zo všetkých 257), z ktorých bolo 94 slovenských (žiadna slovensko-maďarská). Početnejším zriaďovateľom ľudových škôl na Šariši bola gréckokatolícka cirkev, patrilo jej 103 škôl (z uvedených 257), ani v jednej sa nevyučovalo po slovensky, ale po rusínsky. Evanjelická cirkev a. v. v tejto župe plnila funkciu zriaďovateľa 31 ľudových škôl, z ktorých bolo 28 ľudových škôl s vyučovacím jazykom slovenským. Súkromné či spolkové ľudové školy neboli žiadne a v štyroch obecných školách sa učilo po maďarsky. Slovenských žiakov na slovenských ľudových školách v Šarišskej župe bolo 18 930.¹⁷

Anonymný autor článku *V Šariši vejú naše zástavy* okrem iného poukazoval na veľmi nízku znalosť slovenčiny v tomto regióne, pretože sem nikto zo slovenských národovcov nezašiel a nepoučil ich: „O čo nepostarali sa slovenskí vodcovia, o to postarali sa nevedomky naši maďarizátori. Pane, veď nám *slovenský katechizmus vyhadzujú zo škôl!* Veď naše útle školské deti komandujú do kostolov spievať *po maďarsky* (zvýraznil kurzívou autor článku – pozn. N. J.). Matka naučila dieťa modlitbu po slovensky a maďarizujúci naši kňazi slovenčiny nedopúšťajú.“¹⁸

Uhorská vláda teda nerešpektovala ustanovenia národnostného zákona a zákona o ľudovom školstve z roku 1868, ktoré poskytovali formálnu možnosť vzdelávať mládež v materinskom jazyku. Reakciou na tento stav boli zo strany predstaviteľov nemaďarských národov v Uhorsku prejavy nespokojnosti a dovolávania sa nevyhnutnosti zmien v uhorskej školskej politike.¹⁹ O nepriaznivom dopade prijatých zákonov na ľudové školy informovala ústredná slovenská tlač, napr. Slovenský týždenník v roku 1910 zhodnotil situáciu takto: „Vo viacerých ľudových školách učia sa po slovensky už len katechizmus 2 – 4 hodiny týždenne, ostatné všetko po maďarsky. Po tom všetkom pravda na našu materinskú reč nezostane času! Takých svedomitých učiteľov, ktorí by po prebratí predpísanej látky učebnej o všetkom deti poučili ešte aj po slovensky, ktorí by slovenskú reč vyučovali je veru žiaľbohu málo ...“²⁰ Okrem presadzovania maďarského vyučovacieho jazyka na úkor materinského jazyka žiakov sa oficiálna ideológia v školstve uplatňovala aj v náplni a zameraní vyučovania dejepisu a zemepisu, kde chýbala problematika týkajúca sa slovenského národa a iných nemaďarských národov Uhorska. Podľa zákona sa mohla maďarčina, zemepis a dejepis vyučovať len z kníh, schválených ministrom kultu. Teda zákon nevyklučoval použitie slovenských kníh v slovenských školách, ale nariaďoval

16 POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 533.

17 BOKES, František. Príspevok k uhorskej školskej politike v r. 1848 – 1918 so zreteľom na Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 3, 1955, č. 3, s. 395.

18 *V Šariši vejú naše zástavy*. Pôvodný dopis zo Šariša. In *Slovenský týždenník*, roč. 4, 1906, č. 4, s. 1-2.

19 Slovenským deťom – slovenskú školu! In *Slovenský týždenník*, roč. 8, 11. 3. 1910, č. 10, s. 1.

20 O roľníkoch pre roľníkov. In *Slovenský týždenník*, roč. 11, 1913, č. 23, s. 4; Bližšie: Školská bieda. In *Národné noviny*, roč. 38, 22. 8. 1907, č. 98, s. 1; Ešte raz o školskej biede. In *Národné noviny*, roč. 38, 24. 8. 1907, č. 99, s. 1.

nutnosť ich potvrdenia. Skutočnosť však ukázala, že minister nepovolil ani jednu slovenskú učebnicu. Keby sa bol slovenský učiteľ predsa len odvážil použiť slovenské knihy, hrozila mu strata zamestnania, ba mohol spôsobiť i zavretie školy. Celý systém školstva už od predškolských ustanovizní po vysoké školy slúžil vládnej národnostnej politike ako mimoriadne dôležitý nástroj maďarizácie.²¹

Závažným problémom v ľudovom školstve bola dochádzka detí do školy a ich veľká absencia na vyučovaní. V roku 1876 v Šarišskej župe chodilo do ľudových škôl 17 522 detí, pritom asi dve tretiny len v zime, kým i v lete, i v zime – od novembra do apríla – zvyšok. Nevieime presne koľko z nich bolo slovenských detí, čo nechodili do školy. Keďže však slovenských žiakov bolo 13 351, maďarských 223 a nemeckých 784, pritom väčšina ľudových škôl bola slovenská (141 slovenských ľudových škôl, žiadna maďarská či nemecká, len 23 miešaných), tak je zrejmé, že išlo prevažne o slovenské deti.²² V školskom roku 1901/1902 bolo v Šariši 35 899 školopovinných detí, z nich skoro 6 000 do školy skoro vôbec nechodilo.²³ Dôvody absencie v škole sa líšili, najčastejším bol „pre nedostatok šatov i jedzeňa, pre žobroctvo, bo bulo chore, pre nedbalosť rodiča, bo je sirota, matka mu služi,“ ale často bol záznam „neznam prečo“.²⁴ Uvedené skutočnosti mali za následok, že analfabetizmus dosahoval medzi obyvateľmi Uhorska veľké rozmery. V roku 1900 bolo medzi slovenským obyvateľstvom až 49,9 % analfabetov, u starších než 24-ročných išlo o 27 %.²⁵ V roku 1910 podľa úradnej štatistiky vedelo na Šariši 58,6 % pracujúcich čítať a písať.²⁶

Cieľom celého vyučovania na ľudových školách bolo, aby sa deti naučili hovoriť, čítať i písať dokonale po maďarsky. Vo východných a severných župách Slovenska bola znalosť maďarčiny v roku 1900 najnižšia v porovnaní s ostatnými časťami Slovenska. Najchatrnejšia znalosť maďarského jazyka bola na Zemplíne a Šariši (popri Trenčíne a Orave). Na Šariši z 115 141 Slovákov (66,0 % obyvateľstva) vedelo čítať a písať 42 164 Slovákov (36,6 %) a hovoriť po maďarsky vedelo len 6 890, t. j. 6 % slovenského obyvateľstva.²⁷ V bežnej komunikácii sa uprednostňovalo využívanie miestneho dialektu – šarišského. Túto skutočnosť si uvedomoval aj A. Apponyi a v súvislosti s uvedením svojich zákonov do života žiadal kontrolné školské orgány, aby urobili všetko v oblasti informovanosti učiteľov a ich prísnej kontroly, aby „zna-

21 V školskom roku 1913/1914 bolo na Slovensku 383 detských opatrovní, ktoré sa zriaďovali predovšetkým pre slovenské deti, ale s vyučovaním len v maďarskej reči. Teda už predškolská výchova bola cieľavedome zameraná proti uplatňovaniu slovenskej reči vo výchove detí a mládeže. Bližšie : *Dejiny Slovenska IV*. Zost. Pavol Hapák. Bratislava : Veda, 1985, s. 373.

22 BOKES, František. Príspevok k uhorskej školskej politike v r. 1848 – 1918 so zreteľom na Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 3, 1955, č. 3, s. 387.

23 Školský výkaz na Šariši. In *Ľudové noviny*, roč. 54, 28. 1. 1903, s. 6.

24 ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 137. *Menoslov detí, ktoré nechodili do školy v roku 1880 zo Soboša a Matoviec*.

25 SROGOŇ, Tomáš – CACH, Jozef – MATEJ, Jozef – SCHUBERT, Jozef. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava : SPN, 1986, s. 277.

26 Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) Martin, sign. 42 XIV 360. ŠTEFÁNEK, Anton. *Školstvo na Slovensku*.

27 Príspevky zo štatistiky uhorských Slovákov. In *Revue Naše Slovensko*, roč. 3, 1910, s. 359.

losť štátneho jazyka u nemaďarských spoluobčanov sa čo najviac rozšírila“ a aby sa nemuseli uplatniť donucovacie prostriedky.²⁸

Príčiny zlého stavu v školstve na Šariši tkveli takisto v nedostatku škôl a aj tam, kde sa nachádzali, neboli v prevádzke pre zanedbávanie povinností udržiavateľov školy. Poukázal na to aj autor článku *Šviháci a školy* v Slovenskom týždenníku v roku 1911, kde konštatoval, že v Šarišskej župe bolo 158 obcí bez škôl. Medzi nimi boli aj také, ktoré mali aj vyše 1000 obyvateľov. Pozoruhodný bol však fakt, že v spomínaných 158 obciach len v deviatich nebola krčma. Autor v tejto súvislosti poznamenal: „Nenadarmo prezývajú šarišských maďarónskych zemančikov švihákmi. Najprv ľudu nedajú škôl, potom ho trescú ak číta dobré časopisy a napokon sa mu vysmieľujú, že ľud nie je vzdelaný.“²⁹

Na neblahé pomery v školstve poukazoval začiatkom 20. storočia spisovateľ a bankový úradník pôsobiaci v Prešove Jozef Gregor Tajovský. Aj on pripomenul, že kým v každej akokoľvek malej dedine bola krčma, tak chýbali školy a v tom videl jednu z príčin pomalého postupu východného Slovenska „v národnom ohľade“. Upozornil na príčiny a prejavy nízkej úrovne vzdelania tunajšieho ľudu: „V Šariši je stoosemdesiat tisíc obyvateľov; z tých vyše dvanásťročných stodvadsať tisíc a z týchto len šesťdesiat tisíc zná čítať a písať – i to ako biedne, veď školy sú zmaďarizované úplne. V dedine tristo – štyristo duší počítajúcej nenájdeš troch – štyroch ľudí, ktorí by radi čítali a nebáli sa čítať i vtedy, keď im to kňaz, notár zakáže.“³⁰

Situáciu v školstve v tomto regióne komplikoval aj nedostatok učiteľov, zvlášť kvalifikovaných. Na dôsledky tohto stavu upozornila i krátka správa v Ľudových novinách, podľa ktorej na Šariši bol v školskom roku 1901/1902 nedostatok učiteľov čo malo za následok, že sa v 36 školách počas celého školského roka ani nevyučovalo.³¹ Nepriaznivý stav vo vyučovaní slovenského jazyka na Šariši umocňovala ďalšia okolnosť – slabá znalosť slovenského jazyka učiteľmi. V školskom roku 1907/1908 vedelo po slovensky len 37 z 330 učiteľov Šarišskej župy.³² Tento nepriaznivý stav zhoršovali aj kontroly inšpektorov. Niektorí národne citiaci učitelia boli po takejto kontrole prenasledovaní, trestaní disciplinárne i súdne. Tvrdo sa postupovalo proti učiteľom slabo ovládajúcim maďarský jazyk. Nariadenia umožňovali penzionovanie aj mladého a zdravého učiteľa, ktorý vo všetkých učebných predmetoch okrem maďarčiny dosiahol dobré výsledky. Tento vývoj bol výsledkom ideového, politického, národného, materiálneho a disciplinárneho nátlaku uhorských ústredných a župných orgánov moci najmä na učiteľov, čiastočne na rodičov a celé slovenské obyvateľstvo. Dôsledkom školskej politiky uhorských vládnych kruhov bola postupná redukcia slovenského ľudového školstva. Až napokon v školskom roku 1913/1914 existovalo len 2,22% slovenských ľudových škôl z ich celkového počtu v Uhorsku.

28 ŠA Prešov, f. ŠŽ, sign. 466. *Spríevodný list ku učebným plánom pre správcov cirkevných škôl s nemaďarským vyučovacím jazykom.*

29 Zprávy. Šviháci a školy. In *Slovenský týždenník*, roč. 9, 1911, č. 39, s. 7.

30 GREGOR TAJOVSKÝ, Jozef. List zo Šariša. In *Dielo v šiestich zväzkoch. Dielo VI*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 458.

31 Školský výkaz na Šariši. In *Ľudové noviny*, roč. 54, 1903, s. 6.

32 POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 535.

Ale aj v týchto školách sa po slovensky vyučovalo len 6 – 7 hodín týždenne. Taktika uhorských vládnych kruhov sa na východe Slovenska prejavila najprv vytlačením spisovnej slovenčiny zo škôl a verejného života – pre údajnú nezrozumiteľnosť a jej nahradenie šarišským nárečím a potom jeho nahradenie maďarčinou, pričom sa už nenastolovala otázka jej zrozumiteľnosti.³³

Výsledkom školskej politiky uhorských vlád bolo, že v Šarišskej župe nebola pred prvou svetovou vojnou ani jedna slovenská ľudová škola. Vo svojich memoároch na to poukázal prvý školský inšpektor na Šariši po vzniku Československa, rodák z Liptova, Pavel Gallo.³⁴ Jednou z prioritných úloh novovytvoreného československého štátu bola reorganizácia všetkých typov škôl, vrátane ľudových. Postupne dochádzalo k zjednoteniu školského systému v českých krajinách a na Slovensku. Práve Gallovi pripadla úloha realizovať zásadné zmeny v ľudovom školstve v Šarišskej župe v intenciách pokynov Ministerstva školstva a národnej osvety. Bola to ťažká úloha, čo potvrdzuje aj zápis vtedajšieho kronikára mesta Prešov Bela Kleina - Tesnoskalského: „Bola to náročná úloha, pretože rozdiel medzi starým a novým stavom nebol nikde tak vyhranený ako v ľudovej škole. Všade inde, na poli verejnej správy prevládali odborné znalosti a mohla sa stanoviť prechodná doba. Ale pri obnove ľudovej školy to nebolo možné, pretože tu bolo potrebné uskutočniť zmeny od základu a okamžite, najmä v otázke vyučovacieho jazyka, pretože sa nemohlo pokračovať „v maďarčení“ ďalšej generácie. Nezbyvalo iné ako preosiať, preriediť rady dovtedajších pracovníkov výučby, čo nebolo bez otrasu existencie početných rodín...“³⁵

V školskom systéme novovzniknutého štátu mali významné miesto národné školy – pod nimi sa rozumeli detské opatrovne (materské školy), ľudové, meštianske a pomocné školy. Podľa zriaďovateľa sa delili na štátne a neštátne, pričom neštátne sa delili na obecné, cirkevné a súkromné.³⁶ Zriaďovateľom štátnych škôl bol štát, neštátnych obce, náboženské konfesie a súkromné spoločnosti.³⁷ Podľa zákona ČSR č. 11/1918 Zb. z. a n. ostali na Slovensku naďalej v platnosti uhorské školské zákony z roku 1868 a z roku 1891.³⁸ Na margo tejto skutočnosti Anton Štefánek pri bilancii prvých štyroch rokov zmien v školstve konštatoval: „Školstvo na Slovensku je organizovano čiastočne na základe starých maďarských zákonov a starých

33 TAJTÁK, Ladislav. Východné Slovensko ako regionálny fenomén. In *Historický časopis*, roč. 49, 2001, č. 2, s. 323; Bližšie: TAJTÁK, Ladislav. K otázke vydávania učebníc vo východoslovenskom nárečí. In *Nové obzory* 6. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1964, s. 43-57.

34 Na Šariši podľa štatistických údajov na základe sčítania ľudu v roku 1910, na ktoré sa Tesnoskalský odvoláva, bolo zo 174 000 obyvateľov 115 000 Slovákov, 33 988 Rusínov a tak mal Šariš podľa maďarského sčítania ľudu 85-percentnú slovanskú väčšinu. Slovenskej národne prebudenej inteligencie bolo na východnom Slovensku veľmi málo.

35 LA SNK Martin, sign. 172 D 3. KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. *Šarišská kronika vojny a štátne zmeny*.

36 Pre označenie elementárneho vzdelávania sa vo verejnosti a tiež v úradných dokumentoch zaužíval pojem ľudové alebo obecné školy.

37 MÁTEJ, Jozef a kol. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : SPN, s. 345.

38 Bližšie pozri: https://www.upjs.sk/public/media/5596/Skolsky_system_na_Slovensku_Gabzdilova.pdf

"Školský inšpektor župy Šarišskej. Č. 884-919. Prešov, dňa 25. apr. 1919. Vyzvanie. Následkom toho, že nesložil ste slub slovenského učiteľa, zastavený máte plat v príslušnom bernom úrade, takže vo Vašom záujme je žiadať buďte trejnosačné odškodné, poťažne penziu. Prosba, ku ktorej treba priložiť 1 K-vi kolok, adresujte: Školský Referát Ministerstva s plnou mocou pre Slovensko, Bratislava, a pošlite mojmu úradu. Vyučovanie zakončite 3. mája a za majetok školský zodpovedný ste, kým ho neprevezmete. Gallo v. r., školský inšpektor".

Prepušťač list zo školských služieb. Zdroj LA SNK Martin

práv cirkevných, čiastočne na nových predpisoch Československej republiky. Stav, v ktorom sa nachodíme, je prechodný. Unifikovať výchovu a odborné vyučovanie v celej republike na jednotnom základe nebolo možno. Kontinuitu s minulosťou sme pretrhli len čo sa ducha národného týka, ale formálne a menovite administratívne nebolo možno zameniť staré zákony a zvyky z príčin cirkevných a hospodárskych. Naše ľudové školy zostali preto formálne také, aké boli drier.³⁹ Na Slovensku bola povinná šesťročná školská dochádzka od šiesteho do dvanásteho roku veku žiaka. Na elementárne vzdelávanie v ľudovej, resp. obecnej škole nadväzovala meštianska škola so štyrmi ročníkmi.⁴⁰

V polovici januára 1919 bolo slovenské územie rozdelené na školské inšpektoráty a vládny referent pre školstvo vymenoval prvých nových školských inšpektorov. Ich prioritnou povinnosťou bolo zriadiť školské inšpektoráty a zrealizovať súpis škôl a učiteľov podľa im dodaných dotazníkov. Ďalej bolo ich úlohou odmaďarčiť školy i učiteľov vo svojom obvode a pracovať na povznesení národného vedomia, spolupatričnosti k Československej republike a pracovať v škole i mimo nej v československom duchu. Jednou z najdôležitejších požiadaviek kladených na školských inšpektorov bolo, aby navštívili a uskutočnili prehliadku všetkých škôl svojho inšpektorátu, aby z vlastnej skúsenosti poznali potreby škôl, učiteľov a ich pôsobnosť. Bolo to potrebné aj z toho dôvodu, že učitelia neboli zvyknutí dodržiavať presne rozvrh hodín, začiatok a koniec vyučovacej hodiny a ani učebné osnovy.⁴¹

Pavel Gallo nastúpil na post školského inšpektora na Šariši 10. januára 1919 a pristúpil k realizácii náročných úloh, ktoré ha na tomto poste čakali. Najdôležitejšia zmena sa týkala vyučovacieho jazyka (slovakizácia a odmaďarčenia škôl). Do všetkých škôl na Slovensku, a teda aj na Šariši, sa zaviedol slovenský, resp. česko-

39 LA SNK Martin, sign. 42 XIV 360. ŠTEFÁNEK, Anton. *Školstvo na Slovensku*.

40 KÁZMEROVÁ, Ľubica. K vývinu štruktúry školstva na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. In *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Eds. Zemko, Milan – Bystrický, Valerián. Bratislava : Veda, 2004, s. 419.

41 LA SNK Martin, sign. 42 XIV 360. ŠTEFÁNEK, Anton. *Školské inšpektoráty na Slovensku*.

slovenský vyučovací jazyk, čo sa na všetkých prešovských školách uskutočnilo už v roku 1919. Pravda, tento proces neprebíhal bez problémov. Do popredia vystúpila personálna otázka – kto z radov učiteľov ovládal slovenský jazyk a bol ochotný zložiť prisahu vernosti novej Československej republike. Bol to najzávažnejší problém v slovenskom školstve, čo si uvedomil i jeden z hlavných aktérov zmien v školstve – školský komisár pre Slovensko a vládny referent Ministerstva školstva a národnej osvety Anton Štefánek, ktorý bol priamo podriadený ministrovi s plnou mocou pre správu Slovenska Vavrovi Šrobárovi. Štefánek sa vo svojich spomienkach priznal, že sa pustil do reorganizácie školstva bez hlbších teoretických vedomostí (nemal pedagogickú kvalifikáciu) a bez toho, aby si uvedomoval rozsah a celú širokú škálu problémov, ktoré stáli pred ním a bolo ich treba riešiť. Vychádzal pritom z hlavnej zásady každej školskej politiky a pedagogiky: Škola pozostáva zo žiakov a učiteľov. Situácia bola vtedy taká, že „žiakov bolo nadostač, ale slovenských učiteľov temer vôbec nebolo“.⁴² Toto konštatovanie platilo najvýstižnejšie práve pre východ Slovenska, pretože tu bol výrazný nedostatok vhodných pedagogických kádrov.⁴³ Väčšina maďarských a maďarónskych učiteľov odišla do Maďarska a mnohí ďalší učitelia boli zo školských služieb prepustení, zvlášť tí maďarsky cítiaci, pre ktorých bolo neprijateľné zložiť sľub vernosti novému štátu. Ak chceli ostať pôsobiť v školstve, museli sa sľubu podrobiť v duchu nariadenia vlády z augusta 1919 *O služobnej prisahy učiteľstva škôl obecných a meštianskych*. Sľub bol vnímaný ako určitá forma prejavu lojálnosti k novému štátu.

Práve v súvislosti s pedagógmi ľudových škôl zažil Pavel Gallo prvú veľmi nepríjemnú skúsenosť a to 28. januára 1919 na učiteľskom zjazde v Prešove. Pôvodne zvolal stretnutie s učiteľmi pôsobiacimi na Šariši s úmyslom, aby zložili sľub vernosti novému štátu, ale na základe pokynov ministerstva školstva od toho odstúpil. Stretnutie už nechcel zrušiť a tak ho chcel využiť na to, aby sa pedagógom predstavil a oboznámil ich s programom a čo od nich očakáva. Jeho vystúpenie sa stretlo s negatívnym ohlasom, bol prerušovaný a žiadali ho, aby hovoril maďarsky, pretože po slovensky nerozumejú. Gallo na túto výzvu odpovedal: „Kto slovenčinu ani na toľko neovláda, že by ma bol rozumel, je zbytočné tlumočiť to i maďarsky, lebo tých do služieb beztak ponechať nemôžeme.“⁴⁴ Demonštratívna reakcia učiteľov, ktorí vstali a zaspievali maďarskú pieseň *Hazádnak rendületlenül, légy híve, ó Magyar* (Neochvejne buď oddaný svojej vlasti, ó, Maďar), školského inšpektora Gallu zaskočila až natoľko, že sa obával o svoj život. Tento incident ho upozornil na rozhárané pomery v ľudovom školstve, poukázal na nesmierne ťažkú úlohu, aká ho čakala. Odpor značnej časti učiteľstva bolo možné zlomiť len cieľavedomou prácou a energickým zakročením.

Na jar 1919 pristúpil k plneniu jednej zo svojich zvlášť náročných úvodných povinností. Na príkaz vlády ČSR prevzal ako školský inšpektor sľub učiteľov v Šariši. K realizácii tohto aktu pristúpil postupne podľa jednotlivých okresov. Ako prví mali dňa 31. marca zložiť sľub učitelia Prešovského, Lemešianskeho, Sabinovského

42 LA SNK Martin, sign. 42 XIV 360. ŠTEFÁNEK, Anton. *Školstvo na Slovensku*.

43 V novembri 1918 bolo na Slovensku len 300 národne uvedomelých slovenských učiteľov pre národné školy.

44 LA SNK Martin, sign. 3 G 17. GALLO, Pavel. *Spomienky*.

a Lipianskeho okresu, po nich 2. apríla zložili sľub učitelia Bardejovského okresu a o dva dni neskôr to boli učitelia v Giraltovcích. Poslední na Šariši skladali sľub vernosti novému štátu učitelia zo Svidníka a okolia – 5. apríla. Učitelia z viactriednych škôl sa zvyčajne rozhodli odmietnuť zložiť sľub, pritom sa vzájomne podporovali v správnosti takehoto postoja, na jednotriedkach bola situácia viac-menej iná, osamelí učitelia sa podrobili sľubu zväčša z čisto existenčných dôvodov, ak v nich bol ešte aspoň zvyšok pocitu slovenského a slovanského pôvodu. Časť učiteľov prišla na stretnutie zo zvedavosti. Sľub vernosti Československej republike v Šarišskej župe nezložilo asi 160 učiteľov – na štátnych školách 47 učiteľov a 38 učiteľiek, na cirkevných školách 50 učiteľov a 30 učiteľiek. Tí, čo tak spravili boli zo školských služieb prepustení. Od školského inšpektora obdržali Prepúšťací list zo školských služieb a ich pracovný pomer sa končil k 3. máju 1919.⁴⁵ Dôsledkom odmietavého postoja učiteľov vznikol nedostatok pedagogických pracovníkov zvlášť na cirkevných ľudových školách v Šarišskej župe, kde evidovali vyše 100 škôl bez učiteľa a najmenej 165 učiteľských miest ostalo neobsadených. V školskom roku 1918/1919 bolo v Prešove prepustených 181 učiteľov, čím sa dostal Prešov na 3. miesto po Bratislave (572 prepustených) a Košiciach (211 prepustených). Časti učiteľov sa ponúkla možnosť zdokonaľiť sa vo vyučovanom jazyku, niektorých z prepustených, ktorí vyhovel jazykovým podmienkam opäť prijali do školských služieb. Mnohým bol daný termín, do ktorého sa mali zdokonaľiť v slovenčine. Boli aj takí, ktorí sa snažili síce po slovensky hovoriť, avšak ani písmom, ani slovom sa nevedeli dokonale vyjadriť. „Slovenský duch im bol vôbec cudzí. Naopak mimo triedy a mimo školy sa pridržiavali maďarskej konverzácie a maďarských zvykov a spôsobov, zostávali cudzotvarom v kultúrnom živote slovenskom.“⁴⁶

Pretrvávajúcu nepriaznivú situáciu v personálnom obsadení učiteľských miest dokladuje výzva uverejnená v Šarišských listoch pod názvom Hľadáme dobrých slovenských učiteľov: „Ak niekde, tak v Šariši a na Slovenskom východe potrebujeme opravdových národných pracovníkov, učiteľov.“⁴⁷ Súrne boli potrební pedagógovia najmä na štátne a cirkevné ľudové školy.

Závažnou úlohou vo vzťahu k učiteľom bolo ich preškoľovanie, zvlášť sa to týkalo slovenského jazyka, keďže ho podstatná väčšina neovládala, vedeli len šarištinu a aj to len povrhu. V záujme osvojenia si spisovného slovenského jazyka usporadúvali sa kurzy najmä pre tých učiteľov, ktorí mali maďarský učiteľský diplom, aby ho mohli nostrifikovať. Nevyhnutné bolo aj ich preškoľovanie v humanitných predmetoch, ako dejepis, zemepis, pedagogika a iné, čo súviselo so zmenou v obsahu vyučovania uvedených predmetov. Obsah vyučovania bol stanovený učebným plánom a učebnými osnovami. Kým v prírodných vedách nenastali väčšie zmeny v sprostredkovaní učebnej látky, v humanitných predmetoch nastal zásadný zvrat. Žiaci sa učili dejiny slovenského a českého národa, v literárnej výchove spoznávali

45 LA SNK Martin, sign. 49 DM 24. GALLO, Pavel. *Prepúšťací list zo školských služieb*.

46 Slovenský národný archív Bratislava, fond A. Štefánek, krab. č. 13, III., inv. č. 672. ŠTEFÁNEK, Anton. *Prepúšťanie učiteľov a profesorov*.

47 GALLO, Pavel. Školstvo. Hľadáme dobrých slovenských učiteľov do Šariša. In *Šarišské hlasy*, roč. 2, 11. 7. 1920, č. 28, s. 4.

literatúru slovenských a českých spisovateľov, ale aj slovanských národov. Národná výchova sa stala súčasťou obsahu vyučovania.⁴⁸

Nemenej podstatnou bola otázka vhodných učebníc, ktorých bol akútny nedostatok. Keďže neboli žiadne slovenské učebnice, školský inšpektor odporúčal vedeniam škôl, aby si predplatili z pedagogických časopisov *Učiteľské noviny*⁴⁹ a časopis *Slovenská škola*. Sám sa snažil zaobstarať knihy pre ľudové a školské knižnice a tak vycestoval do Liptovského Sv. Mikuláša, kde z nakladateľstva Tranoscus a v Ružomberku z Páričkovej Slovenskej knižnice zozbieral slovenské učebnice a priviezol ich do Prešova, čo však nestačilo. Z tohto dôvodu krátko po ujatí sa funkcie vo februári 1919 začal vydávať a redigovať prvý novým pomerom zodpovedajúci detský časopis pod názvom *Novinky pre slovenské deti*.⁵⁰ Vychádzali mesačne s podtitulom *Rediguje a vydáva, čo dočasná náhrada slovenskej čítanky Pavel Gallo šarišský škôldozorca*. Ich obsah mal teda predbežne, vynútené okolnosťami, nahrádzať učebnice a slúžiť žiakom ľudových škôl ako čítanka. Pre nedostatok slovenských učebníc sa objednávali do škôl české, tým však žiaci nerozumeli a tak sa za „pochodu“ tvorili nové učebnice. Iniciatívu vyvinul opäť inšpektor Pavel Gallo, ktorý v roku 1920 vydal učebnicu *Slovenská Vlastiveda* od popredného predvojnového českého slovakofila Stanislava Klímu,⁵¹ zredigoval príručku pre učiteľov ľudových škôl pri vyučovaní vlastivedy, ktorú spracoval správca ľudovej školy Ján Thomka.⁵² Niekoľko učebníc bolo vydaných v Prešove Štehtrovým kníhkupectvom, napr. učebnica dejepisu od Jozefa Koreňa,⁵³ o štyri roky neskôr novšia a obsiahlejšia učebnica dejepisu od Cyrila Merhouta, ktorú poslovenčil Martin Ježo,⁵⁴ v roku 1923 vyšla učebnica zeme-
pisu pre slovenské ľudové školy od Jozefa Koreňa a Karola Lukáča⁵⁵ a i. V roku 1926 vyšla v Prešove krátka brožúra, ktorú napísali členovia štátnej skúšobnej komisie pre ľudové a meštianske školy v Prešove pod názvom *Poučenie o zkúškach spô-*

48 KARŠAI, František. Prešovské školstvo od najstarších čias do r. 1945. In *História*, s. 170-171.

49 Učiteľské noviny vydával spolok Tranoscus v Liptovskom Sv. Mikuláši, časopis *Slovenská škola* vychádzal v Skalici.

50 DŽUJKO, Ján. Prehľad po slovensky písaných novín a časopisov vychádzajúcich v Prešove v rokoch 1918 – 1938. In *Z minulosti a súčasnosti knižnej kultúry Prešova*. Zost. Marcela Domenová. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2007, s. 83-84. Redaktorom, vydavateľom a majiteľom časopisu bol Pavel Gallo, jeho hlavnými spolupracovníkmi boli V. Ružička, Juraj Duchaj, Luboslav Šimon, Peter Vencel.

51 KLÍMA, Stanislav. *Slovenská vlastiveda. (Zemepis a dejepis pre slovenské ľudové školy.)* Vydal Pavel Gallo šarišský škôldozorca. Prešov 1920. 33 s. Učebnicu bolo možné objednať v každom kníhkupectve.

52 GALLO, Pavel – THOMKA, Ján. *Vlastivedné prípravy v sošitoch. Príručka pre učiteľov ľudových škôl podľa učebných osnov*. Podrobne spracovaná látka 4. postupného ročníka. Nákladom Československej grafickej únie uč. spol.

53 KOREŇ, Jozef. *Dejiny československého národa. Dejepis pre slovenské ľudové školy (a pre opakovacie školy)*. Prešov : Nákladom Štehtrovho kníhkupectva, 1924. 63 s.

54 MERHOUT, Cyril, poslovenčil JEŽO Martin. *Dejepis pre ľudové školy slovenské*. Prešov : Nákladom Štehtrovho kníhkupectva a nakladateľstva, 1928. 125 s.

55 KOREŇ, Jozef – LUKAČ, Karol. *Zemepis pre slovenské ľudové školy*. Prešov : Štehtrovo kníhkupectvo, 1923. 72 s.

sobilosti pre ľudové školy a meštianske školy. Obsahovala požiadavky kladené na kandidátov na učiteľské miesto ľudových škôl pre jednotlivé predmety ako zemepis, dejepis, počty a merba (geometria), prírodopis, prírodopyt (fyzika a chémia), kreslenie, krasopis, slovenčina a i. Napr. od učiteľa dejepisu sa požadovalo: „Kandidát preukáže prehľadnú znalosť dejín československých, zvlášte dôležitejších dôb pre československý národ.“⁵⁶ Okrem požiadaviek tu bola uvedená odporúčaná literatúra k predmetu.

Predbežná prehliadka a návšteva ľudových škôl, ktorú šarišský školský inšpektor vykonal, ho upozornila na niekoľko ďalších ťažkostí. Zistil, že okrem veľkých absencií v dochádzke detí boli školské budovy prevažne v nezodpovedajúcom stave, zvlášť budovy v správe cirkví. Okrem niekoľkých novostavieb viactriednych veľkých škôl ostatné boli sčasti alebo celkom nevyhovujúce a tak bolo potrebné venovať pozornosť aj tejto otázke. Jeho pričinením bolo zriadených v prvých rokoch novovzniknutého štátu niekoľko nových škôl.⁵⁷ Učitelia pôsobiaci v obciach neraz bývali vo veľmi zlých podmienkach, často na odľahlom mieste, vzdialenom od kultúrneho prostredia.⁵⁸ Hlavným problémom škôl bol nedostatok finančných prostriedkov potrebných pre lepšie vnútorné vybavenie. Najmarkantnejšie to bolo v prípade cirkevných škôl. Pri gréckokatolíckych školách však školský inšpektor videl problémy aj vo vyučovacom procese súvisiace s pomerne silnou maďarizáciou gréckokatolíckych cirkevných škôl pred rokom 1918. Preto odporúčal položiť dôraz na výučbu študentov v čítaní a písaní aj v slovenskom jazyku.⁵⁹

Po nastúpení na miesto školského inšpektora mal Gallo ako župný školský inšpektor na starosti všetky školy v Šarišskej župe. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska zriadilo v novembri 1919 v Šarišskej župe popri jednom prešovskom dva nové inšpektoráty – so sídlom v Giraltovcich, ktorému bolo priradené spravovanie školských záležitostí vo Svidníku a Giraltovcich, a so sídlom v Bardejove, (za inšpektora bol ustanovený Bartolomej Krpelec, potom Ferdinand Koločaň), pod ktorý spadali Bardejov a Lipany, Gallovi ostali mesto Prešov. Lemešany a Prešovský okres (mimo mesta Prešov) dostal pôvodný Gallov zástupca Imrich Miko.⁶⁰

Vybudovať slovenské školstvo zvlášť na Šariši po vzniku ČSR bola veľmi náročná a zložitá úloha, spätá s množstvom prekážok a ťažkostí. Len postupne sa darilo príslušným orgánom stabilizovať situáciu v personálnom obsadzovaní učiteľských miest v ľudových školách. Na základné problémy počas prvých troch rokov utvára-

56 *Poučenie o zkúškach spôsobilosti pre ľudové školy a meštianske školy*. Prešov : Nákladom Sv. Mikuláša, 1926.

57 JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Prvý povojnový inšpektor na Šariši Pavel Gallo. In *Spoločnosť a kultúra východného Slovenska (knižná kultúra, udalosti a osobnosti)*. Eds. Franková, Libuša – Domenová, Marcela. Prešov : PU Prešov, 2014, s. 108-123.

58 GALLO, Pavel. Zo spomienok na školstvo a kultúru v Prešove a v okolí po roku 1918. In *Nové obzory* 12. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1970, s. 173.

59 KOVAL, Peter. Gréckokatolícka cirkev a Prešov v rokoch 1918 – 1929. In *Veľká doba v malom priestore : zlomové udalosti v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918-1929)*. Eds. Švorc, Peter – Heppner, Harald. Prešov : Universum, 2012, s. 337.

60 GALLO, Pavel. Školstvo. In *Šarišské hlasy*, roč. 1, 25. 12. 1919, s. 9.

nia nového demokratického školského systému v českých krajinách, na Slovensku a Podkarpatskej Rusi reagoval zákon č. 226/1922 Zb. z. a n., ktorý vošiel do povedomia verejnosti ako „malý školský zákon“. Realizáciou jeho ustanovení dochádzalo k prvým výraznejším zmenám v národnom školstve na Slovensku.⁶¹

61 KÁZMEROVÁ, Ľubica. K vývinu štruktúry školstva na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. In *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Eds. Zemko, Milan – Bystrický, Valerián. Bratislava : Veda, 2004, s. 423.

KOMUNISTÉ NA PODKARPATSKÉ RUSI ZA DRUHÉ REPUBLIKY

David HUBENÝ

Abstract: *Communists in Ruthenia during the Second Republic.* The paper tries to summarize the available data concerning activities of Ruthenian Communists in the post-Munich Czechoslovakia and take into account the role and composition of its security forces operating in Ruthenia. It is interesting, that formerly centrally directed destruction of communist movement during the second republic became an issue of each ministries, of interior in Prague, Bratislava, Uzhgorod or Chust. Even the security forces as police and gendarmerie which formally remain united corps for the whole territory, stopped to change the information about the development in communist environment.

Key words: Communism. Communist Party of Czechoslovakia, the Communist International. Czechoslovakia. Carpathian Ruthenia

Úvod

Príspevok pojednávajúci o dosud zcela neznámé stránce z dějin Komunistické strany Československa (KSČ), resp. její druhorepublikové podkarpatoruské části, je založen především na archivních dokladech nacházejících se v archivních fondech centrálních institucí v Praze a v Moskvě. Bohužel v něm absentují archiválie uchovávané ve Státním archivu Zakarpatské oblasti týkající se přímo podkarpatoruské části KSČ, které by mohly poskytnout detailní vhled do situace podkarpatských komunistů v pomnichovské republice. Na druhou stranu se lze oprávněně domnívat, že zejména díky vysoké centralizaci v komunistickém hnutí řízeném Kominternou, se všechny podstatné údaje dostaly do ústředí, které se jimi důkladně zabývalo. Archiválie Kominterny spravuje Российский государственный архив социально-политической истории ve fondu číslo 495. Za poskytnutí dokumentů z tohoto archivu děkuji váženému příteli PhDr. Emilu Voráčkoví, DrSc., z Historického ústavu Akademie věd České republiky.

V Národním archivu v Praze se k našemu tématu nachází několik využitelných archivních fondů. Jedná se zejména o fond Dokumenty zahraničních archivů – Komunistická internacionála, který obsahuje množství aktofot z Moskvy pořízených zejména v šedesátých letech dvacátého století. Výběrovým kritériem byl samozřejmě vztah k Československu, přičemž tehdejší českoslovenští historici a archiváři neopomněli ani na Podkarpatskou Rus a tamější komunisty. Z dalších fondů Národního archivu došel značného využití fond Ministerstvo vnitra I. – prezídium. Prezídium Ministerstva vnitra představovalo za první a druhé republiky nervové ústředí vnitřních bezpečnostních složek, které mu předkládaly zprávy o všech významnějších bezpečnostních, politických, sociálních a hospodářských hnutích nějak narušujících veřejný klid a pořádek nebo majících za cíl změnit republikánsko-demokratický charakter státu, či dokonce ohrožující jeho samotnou existenci a územní integritu. Své údaje prezídiu Ministerstva vnitra samozřejmě postupovaly

Jakubovskij – Země v plamenech – Štáb Jihozápadního frontu. Zleva: generálplukovník M. P. Kirponos, M. A. Burmistenko, generálmajor V. I. Tupikov

celostátní koordinační a metodický orgán sledující a potírající aktivity komunistů, resp. byly objeveny pouze podklady týkající se činnosti strany za první republiky. Totéž se týká i fondu Ministerstva vnitra I. – prezídium, z čehož lze tedy usuzovat, že po Mnichovské dohodě se potlačování komunistického hnutí stalo záležitostí jednotlivých vlád v Praze, Bratislavě a Užhorodu, resp. později v Chustu, které své kroky vůči KSČ nijak nekoordinovaly a to zřejmě ani na úrovni policie a četnictva, resp. příslušné kroky k centralizaci speciálních úkonů bezpečnostní služby byly podniknuty až na začátku roku 1939.¹ Ba dokonce se zdá, že po Mnichovu došlo k přerušení informačního toku mezi policejními a četnickými orgány mezi jednotlivými zeměmi republiky, protože např. v policejní zprávě o schůzi Ukrajinské národní rady v Praze dne 11. prosince 1938 je uvedeno, že komunistická frakce v rámci této organizace podporovala Andreje Bródyho a Štefana Fencika v jejich snaze spojit Podkarpatskou Rus s Maďarskem,² ačkoliv, jak bude ukázáno níže, Fencik a Bródy patřili k hlavním terčům komunistické propagandy.

Okrajově byly využity rovněž další archivy a archivní fondy.

Za první republiky

Na celém „území Podkarpatské Rusi působilo v období první republiky několik desítek politických uskupení“, což bylo zapříčiněno řevnivostí mezi jednotlivými vůdci, jakož i lokálním, národnostním a jazykovým Babylónem.³ Vedle rusínských stran tam totiž působily subjekty německé, maďarské, židovské, československé, ale i internacionální, tj. komunisté. Vysoké množství politických uskupení bylo způsobeno i tím, že místní politické veličiny byly ve svém veřejném politickém chování dos-

- 1 Státní archiv Zakarpatské oblasti – pobočka Berehovo, fond 46, opis 2, složka 2, fol. 1 – 6v.
- 2 Národní archiv (NA) Praha, fond Policejní ředitelství Praha II. – prezídium, kart. 1544, sign. 42/V-84/27, fol. 169, manipulační období 1931 – 1940.
- 3 NĚMCOVÁ, Markéta. Strany rusínské menšiny. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. Díl 1. Období 1861 – 1938.* Brno 2005, s. 957.

ti promiskuitní a své spojence z řad celostátních stran různě proměňovaly a samy mezi sebou se porůznu škorpily a udobřovaly. Náhled československé správy, která se s tímto územím seznamovala jen postupně, byl nadmíru pesimistický. Rusínské obyvatelstvo bylo politicky pasivní a jeho „náčelníci z valné části patrně neupřímní“, jak se vyjádřil odborový rada JUDr. Karel Polák po inspekční cestě na Podkarpatskou Rus v létě 1920 a dodal: „Větších politických postav není, vášnivců je dost.“⁴ Tomu odpovídala představa místních politických veličin o politickém zápase, jež přes všechnu vzájemnou nenávist byla pozoruhodně shodná, jak to zjistil Karel Polák: „Pozavíratí politické protivníky, vzítí jim existenci, vypovědět je ze země, nepovolovati jim schůze, zakázati jim vydávání časopisů a nedovoliti je ve státní tiskárně tisknouti, je tak asi programem pro politickou správu země, jak si ji pro svoje odpůrce všechny domácí strany představují.“⁵

KSČ na Podkarpatské Rusi patřila po celé období první Československé republiky⁶ k nejvýznamnějším a nejsilnějším stranám regionu, která navíc v tomto prostoru dosahovala nejvyšších volebních zisků. Přesto ani jí se nevyhnuly personální a ideologické bouře ať se jednalo o spory ohledně národnostní a jazykové orientace, nebo vnitřní rozpory ohledně pohledu na boj proti trockismu a jeho stoupencům, popř. nesouhlas s moskevskými procesy z konce třicátých let. Svoji roli sehrály i velmi výkonné československé bezpečnostní složky, které dokázaly stranu prošpikovat svými informátory a v některých místech zasít mezi straníky hlubokou nedůvěrou, která zcela paralyzovala jakékoliv snahy o aktivní vystupování. Přesto strana dokázala díky mesianistickému nadšení svých nejvěrnějších členů pravidelně dosahovat pozoruhodných volebních výsledků a státním orgánům komplikovat život množstvím ilegálních aktivit, nepovolených schůzí a zejména akcí proti nezaměstnanosti a exekucím. Dokonce i státní úřady byly nuceny uznat, že obyvatelstva se nejenergičtěji zastávají právě komunisté. Po VII. sjezdu Kominterny a VII. sjezdu KSČ se z dřívějších bouřliváků proti československému systému stali zuřiví zastánci demokratického Československa,⁷ neboť si mimo jiné uvědomovali, že stávající režim je lepší a vůči obyvatelstvu, včetně komunistů, vstřícnější, než v sousedních zemích: Polsku, Rumunsku – o Maďarsku a Německu ani nemluvě.⁸ V důsledku tohoto obratu strana přestala dštít síru na reprezentanty ruské a rusínské orientace⁹ a naopak volala po jednotě proti vnějšímu a vnitřnímu fašistickému nepříteli a byla ochotna dobrovolně spolupracovat s dříve tolik okázale nenáviděnými bezpečnostními složkami.¹⁰

4 NA Praha, fond Ministerstvo vnitra I. – prezídium, signatura (dále jen PMV, sign.) 225-194-6, fol. 45.

5 NA Praha, fond PMV, sign. 225-194-6, fol. 31.

6 K vývoji Československa mezi válkami viz KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*. Díly 1. – 3. Praha 2000, 2002, 2003 a KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. a XIV.* Praha – Litomyšl 2000 a 2002. K vývoji Podkarpatské Rusi v této éře komplexně a přehledně RYCHLÍK, Jan – RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. *Hospodářský, sociální, kulturní a politický vývoj Podkarpatské Rusi 1919 – 1939*. Praha 2013.

7 NA Praha, fond PMV, sign. 225-1064-5, fol. 3.

8 NA Praha, fond PMV, sign. 225-1066-3, fol. 33 – 34.

9 NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II. – prezídium, kart. 1197, sign. P87/5, manipuláční období 1931 – 1940.

10 NA Praha, fond PMV, sign. 225-1058-1, fol. 111.

Ochota komunistů vést za Československo jakobínsky nesmlouvavou obranu v kritické druhé polovině třicátých let¹¹ samozřejmě u podstatné části českého obyvatelstva vyvolala odpuštění dřívějších halasných eskapád komunistů, tudíž i v pomnichovské éře byli komunisté v českých zemích zrušeni až jako poslední a jejich stíhání s postupně se přitvrzujícím pravicovým režimem bylo nanejvýš laxní.¹² To byl velký rozdíl oproti Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde se k moci dostali autonomisté a separatisté, kteří komunistům nemohli zapomenout jejich tvrdé ataky, takže již krátce po Mnichovu došlo k zákazu činnosti komunistické strany v obou východních autonomních částech republiky. Na Podkarpatské Rusi se tak konkrétně stalo v úterý 25. října.¹³ Ochota podkarpatoruských komunistů všech národností bojovat v roce 1938 za Československo¹⁴ nebyla vítězně postupujícím ukrajinským nacionalistům hledajícím inspiraci a podporu u nacistů¹⁵ vůbec vhod.

Za druhé republiky

Pomnichovský vývoj¹⁶ sice přinesl Podkarpatské Rusi vytouženou autonomii, ale ta fakticky vedla k omezení svobody, jak se např. projevilo během voleb do sněmu Karpatské Ukrajiny na počátku roku 1939.¹⁷ Hospodářské a územní ztráty, které Podkarpatská Rus utrpěla v důsledku vídeňské arbitráže, jež byla pokračováním Mnichova, hrály též svoji roli, které vždy obtížnou situaci Podkarpatska a jeho obyvatelstva jen násobily. Podkarpatská Rus přišla o 173 000 obyvatel, včetně největších sídelních jednotek Užhorodu, Mukačeva a Berehova, a dále o 1 523 km² území,¹⁸ při-

11 NA Praha, fond PMV, sign. 225-1060-1, fol. 83 – 84.

12 K zákazu KSČ za druhé republiky viz HUBENÝ, David. Die Beseitigung des Parlamentarismus im Zeitraum der Zweiten Republik und das Verbot der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei. In ADLGASSER, Franz – MALÍNSKA, Jana – RUMPLER, Helmut – VELEK, Luboš (Hg.). *Hohes Haus! 150 Jahre moderner Parlamentarismus in Österreich, Böhmen und der Tschechoslowakei und der Republik Tschechien im mittel europäischen Kontext*. Wien 2015, s. 307-318.

13 ZÁDĚRA, Vladimír. *Deset let parlamentní retrospektivy. Od Národního shromáždění (IV. volební období) r. 1935 k Prozatímnímu Národnímu shromáždění r. 1945*. Praha 1948, s. 81.

14 Podrobněji viz HUBENÝ, David. KSČ na Podkarpatské Rusi v roce 1938. In *Paginae historiae*, roč. 23, 2015, č. 2, s. 21-38.

15 Např. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, fond Velitelství IV. sboru, kart. 14, inv. č. 1352.

16 K druhé republice viz GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004; GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XVa. 1938 – 1945*. Praha – Litomyšl 2006; HUBENÝ, David. Podkarpatská Rus na jednáních vlád Jana Syrového (23. září – 1. prosince 1938). In *Paginae historiae*, roč. 21, 2013, č. 1, s. 191 – 232 a KONEČNÝ, Stanislav. Štátoprávne aktivity na Podkarpatskej Rusi v rokoch 1938 – 1939 a ich ohlas na Slovensku. In *Подкарпатська Русь в роки Другої світової війни. Матеріали міжнародної наукової конференції 16 – 17 жовтня 2014 року*. Ужгород 2015, с. 7-25.

17 HUBENÝ, David. Podkarpatoruské volby do sněmu a přezkum u Volebního soudu v roce 1939. In *Historie – otázky – problémy*, 2014, č. 1, s. 181-190.

18 GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004, s. 154.

čemž na odstoupeném území se nacházela celá podkarpatoruská obilnářská oblast. Ztráty utrpěl i dřevozpracující průmysl, přičemž pozbytím Užhorodu a Mukačeva ztratila Podkarpatská Rus svoji průmyslovou základnu,¹⁹ třebaže ta nebyla oproti českým zemím nijak široká, ale o to bolestnější bylo její vydání Maďarům.

Ještě na konci roku 1938 provedla KSČ před Kominternou analýzu svého vývoje v různých částech republiky. O vývoji na Podkarpatské Rusi poněkud překvapivě nehovořil nikdo z významných podkarpatoruských straníků, nýbrž komunista z českých zemí Rudolf Slánský, který zřejmě v pražském ústředí strany dohlížel i na straníky z Podkarpatské Rusi.²⁰ Správně a pravdivě zdůraznil, že strana byla na Podkarpatské Rusi nejsilnější politickou partají s velkou autoritou získanou v bojích za zájmy pracujících, zejména na venkově. Její vliv vysvětloval také sympatiemi místního obyvatelstva k Sovětskému svazu a sovětské Ukrajině. Dále zdůraznil, že na rozdíl od ostatních menšinových území nezískali iredentisté větší vliv a velká většina obyvatelstva podporovala demokratické strany. Slánský pochválil podkarpatoruské straníky za to, že vedli správnou politiku obrany republiky, neboť obyvatelstvo pochopilo, že svobody může dosáhnout jen ve spojení s českým národem. Proto také v rozhodujících měsících roku 1938 stála většina obyvatelstva na straně Čechů. Strana měla také získávat body tím, že poukazovala na osud Ukrajinců ve východním Polsku. Tím zdařile konkurovala Štefanu Fencikovi. Vliv další politické veličiny – Andreje Bródyho – potírala poukazováním na útlak zemědělců maďarskými grófy. Ukrajínští fašisté podle Slánského prý nikdy nehráli větší roli. Mnichov však zcela změnil situaci,²¹ což se projevilo například i zákazem strany.

Bezprostředně po Mnichovu se podkarpatoruská KSČ stále orientovala pročeskoslovensky. Dne 3. října znovu předneslo šest poslanců (Pavel Kossey, Julian Révay,

*Potvrzenka na měsíční příspěvek pro KSČ.
Národní archiv ČR Praha*

19 WEIRICH, Marko. *Staré a nové Československo. Národohospodářský přehled bohatství a práce*. Praha 1938 – 1939, s. 328, 333–335, 347.

20 Vzdor významu, který Rudolf Slánský měl v KSČ, se zatím všechny práce zaobírají Slánského činností po roce 1945. Na jeho celostním životopisu, který by zahrnoval rovněž éru před rokem 1945, v současné době pracuje Mgr. Jan Chadima, doktorand z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, ale zatím publikoval pouze studii týkající se Slánského působení v Ostravě ve 20. letech. CHADIMA, Jan. Vzestup stranického funkcionáře: Střípky z ostravského působení Rudolfa Slánského ve dvacátých letech. In *Paginae historiae*, roč. 23, 2015, č. 1, s. 136–162.

21 NA Praha, fond Dokumenty zahraničních archivů – Komunistická internacionála (dále jen DZA-KI), kart. 9, a. j. 85/3 a 5.

Andrej Bródy, Petr Židovský, Ivan Pješčak a Štefan Fencik), dva senátoři zastupující v Národním shromáždění Podkarpatskou Rus (Edmund Bačinský a Julius Feldösy) a nově též předseda a generální sekretář První Centrální Ruské národní rady v Užhorodě (Augustin Vološin a Mykola Dolynaj) deklaraci, v níž si stěžovali, že vláda dosud nerealizovala podkarpatoruskou autonomii, jíž se pochopitelně nechťeli vzdát a na níž se ve druhé polovině třicátých let intenzivně pracovalo. Z téhož dne pocházela i rezoluce První Ruské národní rady, která obsahovala podobné myšlenky a jíž vedle představitelů rady podepsali již jmenování poslanci a senátoři. Uvedené deklarace, včetně další deklarace Ukrajinské národní rady, byly 5. října 1938 předány Fencikem, Dolinayem a Židovským říšskoněmeckému chargé d'affaires v Praze Andoru Henckemu, neboť očekávali, že by mohli využít vliv nacistů ve svůj prospěch. Komunističtí senátoři a poslanec zvolení na Podkarpatské Rusi tato svolání pochopitelně nepodepsali.²²

Jelikož požadavky slovenské i podkarpatoruské reprezentace byly shodné, logiky autonomisté z obou zemí vzájemně spolupracovali, což dostalo výraz i během žilinských jednání 6. října 1938, na nichž participovala i podkarpatoruská delegace, jež se k dokumentu připojila.²³ Podkarpatoruská delegace složená z Andreje Bródy, Edmunda Bačinského, Augustina Vološina, Juliána Révaye a Štefana Andrejeviče Fencika prohlásila, že jestliže se HSLS „spokojí s autonomií Slovenska v rámci ČSR, jsou i oni pro vlastní autonomii. Pokud se ovšem strana rozhodne pro nezávislý samostatný stát, žádají, aby Podkarpatská Rus byla připojena k nezávislému Slovensku“.²⁴ Další prohlášení, které podepsali Michail Demko, Mykola Dolinaj a všichni poslanci a senátoři s výjimkou komunistů, pravilo, že Podkarpatorusové chtějí vše, čeho dosáhnou Slováci.²⁵ Ústavní zákony o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi v rámci Česko-Slovenska pak byly opravdu velmi podobné. Nicméně vztahy mezi slovenskou a podkarpatoruskou autonomní vládou nebyly zdaleka idylické, neboť je kalil vzájemný spor o hranice. Mladí rusínští komunisté v této věci navrhovali připojení východního Slovenska k Sovětskému svazu a jeho Ukrajině,²⁶ ač v té době Podkarpatská Rus se Sovětským svazem vůbec nesousedila.

Nacistický tisk v souvislosti se třenicemi mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí psal, že se Ivan Pješčak měl stát dalším členem slovenské autonomní vlády „jako zástupce ukrajinských okresů, které jsou ke Slovensku ještě neprávem připojené“.²⁷ Podle téhož zdroje dostal podkarpatoruský ministr vnitra Edmund Bačinský bezprostřední úkol zlikvidovat místní komunistickou stranu a údajně se chystalo zbavení občanství pro židy, kteří se měli soustředit v táborech a využít na silničních stavbách.²⁸ Nebylo tedy divu, že se komunisté v této době nepodíleli na tlaku na Prahu ve věci podkarpa-

22 Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (dále jen PA AA), fond Gesandtschaft Prag, kart. 62/11389.

23 MOSNÝ, Peter. *Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia*. Bratislava 2001, s. 112.

24 ŠVORC, Peter. *Zakletá zem Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Praha 2007, s. 242-243.

25 PA AA, fond Gesandtschaft Prag, kart. 62/11389.

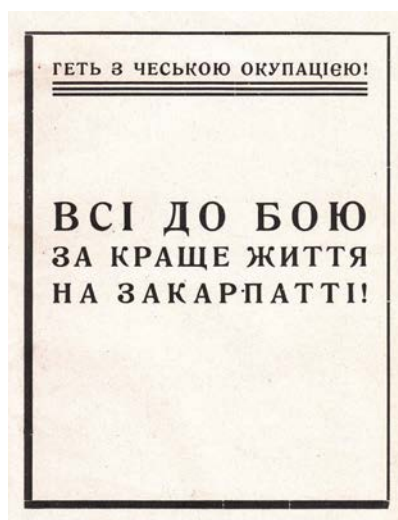
26 POP, Ivan. *Malé dejiny Rusínov*. Bratislava [2011?], s. 105; POP, Ivan. *Dejiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha 2005, s. 362-363.

27 Der Freiheitskampf, č. 297, 27. 10. 1938.

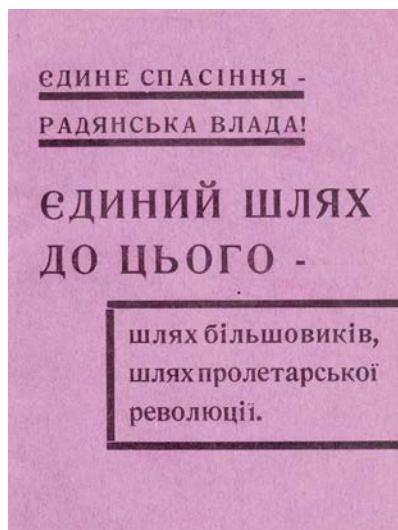
28 Der Freiheitskampf, č. 296, 26. 10. 1938.

toruské autonomie, neboť stále zastávali stanovisko zděděné z druhé poloviny třicátých let, že v dané chvíli bude autonomie prospívat pouze nepřátelům republiky a odpůrcům komunistické strany. Nemýlili se, nicméně Kominternu si cenila vliv, jaký měla autonomie Podkarpatské Rusi na ukrajinskou inteligenci a buržoazii v západní Ukrajině, jež patřila tehdejšímu Polsku. V listopadu 1938 se v Přemyšlu, ve Lvově a Ternopolu konaly masové demonstrace, aby západní Ukrajina dostala stejnou autonomii jako Podkarpatská Rus. Hnutí se přeneslo i na venkov.²⁹ To a další aktivity si vyžádaly surové represe ze strany polských úřadů. Nebylo divu, protože vedle demonstrací se Ukrajinci dopouštěli žhářských útoků. O rozsahu ohlasu podkarpatoruské autonomie mezi polskými Ukrajinci svědčí i to, že na východ měl být podle zpráv Kominterny údajně vyslán na pomoc celý polský armádní sbor. Události se staly předmětem interpelací ukrajinských poslanců v sejmu. Kominternu však byla také náhledu, že část akcí byla ovlivněna ukrajinskými fašisty.³⁰ V prosinci 1938 pak ukrajinští poslanci v sejmu navrhli zákon o autonomii západní Ukrajiny s vlastním parlamentem ve Lvově, autonomní vládou a dalšími orgány. Sejm však návrh smetl jako protiústavní.³¹ Kominternu, podobně jako Varšava, však z autonomní Karpatské Ukrajiny nebyla bezmezně nadšená. Polští komunisté měli podle Kominterny bojovat proti iluzím ve vztahu ke Karpatské Ukrajině a poukazovat zejména na její částečnou okupaci Maďary díky Hitlerově politice, jakož i jeho snaze ji obsadit a využít jako nástroj proti SSSR. Proto měli polští Ukrajinci hledat především dohovor s polskými demokraty proti vládní Varšavě, spíše než dosahovat svých cílů ve spolupráci s německými fašisty.³²

Když na konci prosince 1938 přednesl v Moskvě na zasedání prezidia Exekutivy Kominterny Rudolf Slánský svůj referát o vývoji na Podkarpatské Rusi, konstatoval, že po vídeňské arbitráži zůstaly Pod-

Pryč s českou okupací! Leták proti ČSR. Národní archiv ČR Praha

Jediná záchrana – sovětska vláda. Leták agitující pro Sovětský svaz. Národní archiv ČR Praha

29 Российский государственный архив социально-политической истории (dále jen RGASPI), fond 495, op. 13, d. 6, fol. 4.

30 RGASPI, fond 495, op. 13, d. 6, fol. 5.

31 RGASPI, fond 495, op. 13, d. 6, fol. 5.

32 RGASPI, fond 495, op. 13, d. 6, fol. 7.

karpatsku jen trosky průmyslu a jinak jen hory a lesy. Dřívější státotvorné stanovisko obyvatelstva, jeho většinový příklon k českému národu a silný vliv komunistů zcela změnil Mnichov. Předání moci Bródymu a vídeňská arbitráž, jakož i maďarské a polské teroristické tlupy silně zasáhly celé území, které navíc trápil hlad. Podle Slánského ostatní demokratické strany propadly panice a chladnokrevnými zůstali jen komunisté ostře vystupující proti maďarským nárokům a požadující semknutí demokratických sil a věrnost Praze, jakož i požadující boj proti Bródymu. Proti němu se KSČ spojila s ostatními ruso- a ukrajinoфіly. To bylo umožněno tím, že strana přestala být ukrajinoфіlní a podporovala spolupráci obou směrů. Po Bródyho zatčení a nastoupení Vološinovy vlády, proti níž komunisté rovněž protestovali, dospěla podkarpatorská KSČ k závěru, že ukrajinoфіlská vláda byla jmenována na přání Berlína. Z Podkarpatské Rusi totiž mohlo Německo šířit protipolskou a protisovětskou propagandu hájící Velkou Ukrajinu. Zájem o Podkarpatskou Rus v této chvíli mělo mít dokonce i Japonsko, které chápalo její význam pro plány Osy. Berlín – podle Slánského výkladu – začal na Podkarpatskou Rus vysílat vedle svých vlastních lidí své ochočené ukrajinské emigranty, aby se dostávali do místní správy. Komunisté ovšem také dokázali infiltrovat ukrajinské organizace a dokonce získat některé místní posty v Síči. Podle Slánského referátu se Chust na konci roku 1938 ještě stále neodhodlal k přímému útoku na stranu a dokonce i rusofilní strany si udržovaly veliký vliv s výjimkou sociální demokracie, která změnu poměrů na Podkarpatské Rusi nepřežila. S Juliánem Révayem šla inteligence, která ovlivnila i pracující. Vološinova strana prý byla v této době stále velmi slabá. Slánský připisoval straně k dobru, že zabránila, aby fašisté využili příležitosti, ale to bylo poněkud nadnesené. V ekonomické oblasti strana vystupovala s tradičními požadavky, zejména pozemkové reformy a postoupení státních lesů, pastvin a statků zemědělcům. Správně ale předpokládal, že stranu postihne teror a členstvo bude stát před těžkou zkouškou. V celkovém shrnutí pak předseda KSČ Klement Gottwald připomněl, že na území maďarského záboru se podařilo připravit podkarpatorské kádry KSČ na okupaci.³³

V únoru 1939 bylo Kominternou KSČ jako celku doporučeno, aby se na pracující masy obrátila s manifestem ve třech jazykových mutacích: česky, slovensky a ukrajinsky. Cílem bylo zorganizovat vysvětlovací kampaň, která by zabránila rozvratu z dezorientace a vysvětlila otázky ohledně další politiky v blízké budoucnosti, zkrátka aby se z otřesu dostaly jak masy, tak i strana. Podle doporučení sekretariátu Kominterny měli komunisté v českých zemích vstoupit do Národní strany práce a ve zbývajících autonomních částech republiky do místních vládnoucích státostran, tedy v případě Podkarpatské Rusi do Ukrajinské národní jednoty. Cílem komunistů v těchto stranách měl být boj proti reakci a prohitlerovskému kurzu. Stejně se měli zachovat i členové Rudých odborů – tj. v českých zemích přestoupit do reformistických odborových organizací a ve východnějších částech státu do jednotných odborů té které autonomní země. Pochopitelně bylo považováno za nezbytné, aby komunisté a exčlenové Rudých odborů v jednotných odborových organizacích zaujali nějaké výhodné pozice, které by umožnily stranické fungování a organizo-

33 NA Praha, fond DZA-KI, kart. 9, a. j. 85/3 a 5.

vanou prací. Přes své zapuštění se do nových struktur si měla strana udržet schopnost hovořit přímo k masám prostřednictvím tiskových orgánů strany – brožur, závodních novin a letáků. Kromě toho se měla strana připravit na možnost zostřené perzekuce, jakož i případy nasazených agentů, kteří měli stranu rozložit zevnitř. Strana měla provést přípravu kádrů a prověrku jejich oddanosti straně. Úkolem bylo, aby místní, okresní, krajské a ústřední vedení přešlo na přísnou konspiraci, ale díky pozicím v legálních a vládnoucích organizacích mohla být práce KSČ efektivně řízena. Zároveň bylo Exekutivou Komunistické internacionály dne 22. února 1939 rozhodnuto, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi bude strana vystupovat jako Komunistická strana Slovenska, resp. Komunistická strana Karpatské Ukrajiny, ale celostátně ponese jméno KSČ s centrálním vedením v Praze. V okupovaném pohraničí pak strana nesla jméno Komunistická strana Sudet a podléhala opět Praze. S komunistickými stranami Německa a Rakouska se však na tomto poli mělo úzce spolupracovat. Naopak území okupovaná Polskem a Maďarskem měla přejít do správy tamějších komunistických stran, ale do té doby se o ně měla starat KSČ. Měla proto navázat s okupovanými částmi úzký vztah a začít s obnovou organizace, konkrétně Komunistická strana Karpatské Ukrajiny se měla postarat o okupované části Podkarpatské Rusi. Pro tuto zemskou organizaci však vyplýval ještě jeden specifický úkol: Celostátní vedení strany mělo s podkarpatoruskou organizací probrat postoj k ukrajinizaci vedené autonomní vládou v Chustu. „S ohledem na to, že kurs ukrajinizace dnes slouží Hitlerově politice, vyvolává nové jazykové boje a roztříštění lidu, je doporučeno, aby se naše strana postavila proti násilné ukrajinizaci a vystupovala pro zrovnoprávnění všech jazykových skupin.“ Jinak se strana měla dále starat o ideologické vzdělávání prostřednictvím organizovaného studia za pomoci Krátkého kurzu dějin VKS(b).³⁴

Rezoluce Ústředního výboru KSČ,³⁵ v níž se v původní verzi psalo o Ukrajincích, ale do oficiální verze se dostal již jen lid Podkarpatska,³⁶ aby nebyly uraženy ostatní národní směry na Podkarpatské Rusi, označila Vološinovu vládu za reakční, která se dostala k moci jen díky podpoře nacistického Německa a nacistická říše štvála jednotlivé národy republiky proti sobě s cílem odbourat demokratická práva.³⁷ Všechna negativa, která Mnichov přinesl, podle této rezoluce nesly všechny tři národy dohromady společně. Komunisté však opomněli německé antifasisty, kteří byli v okupovaném českém pohraničí zuřivě pronásledováni, a pomnichovské Česko-Slovensko jim již nemohlo a nechtělo sloužit jako útočiště, neboť bezbranný stát musel v zájmu svého přežívání přizpůsobit svoji politiku alespoň částečně představám Berlína.

Přestože autonomní vláda v Chustu byla jednoznačně orientována protikomunisticky, musela brát alespoň částečný ohled na celkovou zahraniční politiku republiky, která si nechtěla Sovětský svaz zcela znepřátelit. Proto byl 1. února 1939 v Praze vydán pokyn zakazující veškerou kritiku komunismu, která by se snad

34 RGASPI, fond 495, op. 20, d. 588, fol. 128 – 131; op. 18, d. 1271, fol. 6 – 7, 46 – 47; NA Praha, fond DZA-KI, kart. 27, a. j. 182.

35 RGASPI, fond 495, op. 20, d. 588, fol. 132 – 178; NA Praha, fond DZA-KI, kart. 9, a. j. 86/1 – 3.

36 NA Praha, fond DZA-KI, kart. 9, a. j. 86/3.

37 RGASPI, fond 495, op. 20, d. 588, fol. 132; 170; NA Praha, fond DZA-KI, kart. 9, a. j. 86/1 – 3.

mohla vztáhnout na Sovětský svaz.³⁸ V tiskových pokynech centrální vlády platných od 1. března pak bylo natvrdo uvedeno, že je nutno „se vystříhati takových kritik komunismu, které by mohly býti vykládány jako nepřátelské stanovisko k sovětskému státu ruskému“. Ovšem tento nekritický přístup se měl uplatňovat vůči všem sousedům a velmocím.³⁹

Potlačování komunistů, spolupráce vládců Karpatské Ukrajiny s nacisty a společná antikomunistická a antisovětská propaganda nemohla ujít pozornosti Sovětského svazu. Krátce před začátkem maďarské okupace Podkarpatské Rusi v polovině března 1938 byl v Moskvě zahájen XVIII. sjezd Vsesvazové komunistické strany (bolševiků), který se několikrát věnoval snům ukrajinských nacionalistů, že Podkarpatská Rus se stane Piemontem, který k sobě připojí sovětskou Ukrajinu. Jako první se k této otázce vyjádřil Stalin, který ve svém úvodním bilančním referátu z 10. března opakovaně rozesmál 2 035 delegátů sjezdu představou, že by se obrovská sovětská Ukrajina měla přidružit k maličké Karpatské Ukrajině.⁴⁰ Chruščov se pak 13. března jen připojil k výsměchu vládcům Karpatské Ukrajiny.⁴¹ Důkladněji se tímto snem zabýval Michail Alexejevič Burmistěnko, významný člen ukrajinské komunistické strany, pozdější organizátor partyzánského hnutí na Ukrajině, který zahynul při probíjení se štábu Jihozápadního frontu z obklíčení.⁴² Burmistěnko během svého referátu připomněl, jak se Stalin „jízlivě a sarkasticky vysmál pokusům fašistů s ubohým rozumem připojit slona, tj. sovětskou Ukrajinu, ke koze, tj. Karpatské Ukrajině. Území Karpatské Ukrajiny tvoří 10 185 km². Srovnat toto území není ve skutečnosti s čím. Každá z oblastí Ukrajiny ve své rozloze několikanásobně převyšuje území celé tak zvané Karpatské Ukrajiny. Můžeme říci, že rozměry Karpatské Ukrajiny odpovídají rozloze, které zaujímají 2 – 3 rajony stepní oblasti sovětské Ukrajiny, a rajonů na Ukrajině je, jak se ví, více než 500. A co je možno říci o městech? Hlavním městem Karpatské Ukrajiny je Chust. Množství obyvatel této „stolice“ Karpatské Ukrajiny se rovná počtu obyvatel... vesnice Nosovki (smích, potlesk), nacházející se v Černigovské oblasti naší sovětské Ukrajiny“. Část svého expoé, které věnoval problematice Podkarpatské Rusi, pak zakončil tím, že sovětsští vlastenci na Ukrajině se smějí „nárokům [...] tohoto psíka štěkajícího na slona“.⁴³

Paradoxně Burmistěnko přednesl svůj projev dopoledne 14. března, kdy Maďaři zahájili operaci vedoucí k okupaci Podkarpatské Rusi. Příznačné je i to, že v dalších sjezdových dnech již o Karpatské Ukrajině nepadlo slovo. Nicméně okupaci Česko-Slovenska, včetně násilného zabrání Podkarpatské Rusi a potření tamějšího odporu

38 Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Kabinet ministra – věcný, kart. 65.

39 Státní okresní archiv Kladno, fond Okresní úřad Slaný, č. j. 421/1939 pres.

40 XVIII съезд Всесоюзной Коммунистической партии (б). 10 – 21 марта 1939 г. Стенографический отчет. Москва 1939, с. 13 – 14. Za poskytnutí tohoto protokolu velmi děkuji Vítku Runczikovi.

41 XVIII съезд Всесоюзной Коммунистической партии (б). 10 – 21 марта 1939 г. Стенографический отчет. Москва 1939, с. 174.

42 K bojové cestě Jihozápadního frontu viz BAGRAMJAN, I. Ch. *Tak začínala válka*. Praha 1972, k poslednímu boji a osudu obklíčeného štábu Jihozápadního frontu viz s. 349-361.

43 XVIII съезд Всесоюзной Коммунистической партии (б). 10 – 21 марта 1939 г. Стенографический отчет. Москва 1939, с. 239.

vůči Maďarům, odsoudilo při probírání československé otázky vedení Kominterny, které autonomní vlády bývalé republiky označilo za výsledky vlivu Berlína, který si ze slovenských a podkarpatoruských separatistů učinil své nástroje s tím, že nacističtí agenti rozpoutávali nenávist k Čechům. Neodpustila si však obvyklé výtky vůči sociální demokracii, resp. k jejím vůdcům, kteří neudělali nic na obranu svých stran ve východních částech republiky.⁴⁴ Proti okupaci Česko-Slovenska se postavil navíc Sovětský svaz jako stát, který ve své nótě z 18. března odsoudil celý akt a připomněl, že „akce německé vlády posloužily maďarským sborům za povel k invazi Karpatské Ukrajiny (Podkarpatska) a k porušení nejzákladnějších práv jejího obyvatelstva“.⁴⁵

Závěr

Podkarpatoruští komunisté v průběhu trvání první Československé republiky prošli mnoha bouřlivými epizodami a vůči státu častokrát vystupovali vyloženě nepřátelsky, nicméně v polovině třicátých let v souladu s postojem Moskvy zaujali rezolutní pročeskoslovenské stanovisko, které neochvějně zastávali i v průběhu září 1938 a mnichovské události na tomto postoji nic nezměnily. Pozoruhodné je zjištění, že pomnichovská decentralizace státu se dotkla i bezpečnostních složek. Zatímco v průběhu první republiky bylo potírání komunistického hnutí centrálně dozorováno a metodicky koordinováno Policejním ředitelstvím v Praze a prezidium Ministerstva vnitra bylo podrobně informováno o všech akcích a plánech KSČ, tak za druhé republiky se potlačování komunistů stalo aktivitou jednotlivých autonomních ministerstev vnitra, která mezi sebou zřejmě již žádné údaje nesdílela, což bezpochyby částečně vyplývalo i z brzkého zákazu strany na území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Zákaz veřejných aktivit však nemohl znamenat ukončení tajných aktivit strany, o nichž byly státní úřady obvykle velmi dobře informovány díky husté síti agentů uvnitř KSČ ve všech zemích republiky.

Lze se domnívat, že bezpečnostní složky, jež byly – vzdor úsilí o nábor z řad obyvatelstva Podkarpatské Rusi – stále tvořeny především příslušníky českého etnika, neměly příliš vůle využít svého výtečného přehledu o komunistech k tomu, aby proti nim rozhodně zasáhly a nejspíše se spokojily s monitorováním situace, zvláště když maďarské a polské teroristické skupinky představovaly mnohem zjevnější nebezpečí, které veřejně deklarovaly nepřátelství k územní celistvosti státu, zatímco komunisté mu vyjadřovali podporu. Tato úvaha nabývá na reálnosti, pokud přihlídneme k faktu, že autonomní vláda neměla za české síly v bezpečnostních službách adekvátní náhradu a byla – dokonce i podle nacistických diplomatů – na českých četnících a policistech zcela závislá.⁴⁶ Státní bezpečnostní složky (armáda, četnictvo, státní policie a finanční stráž) neměly důvod jakkoliv pomáhat Karpatské Síci v jejím antibolševickém snažení vyplývajícím z její orientace na SS a SD,⁴⁷ neboť

44 RGASPI, fond 495, op. 18, d. 1278, fol. 119, 121, 123.

45 ČEJKA, Eduard. Vznik čs. zahraničních odbojových center a jejich počáteční kroky. In *História a vojenství*, 1989, č. 4, s. 59-60.

46 PA AA, fond Gesandschaft Prag, kart. 62/11389.

47 PA AA, fond Gesandschaft Prag, kart. 62/11389.

se sičovíky se státní bezpečnostní orgány upřímně nenáviděly, jak dokládají i události z března 1939.⁴⁸

Postoj KSČ jako celku, včetně podkarpatoruských komunistů, zjevně na československé reprezentanty zapůsobil. Jistě to napomohlo tomu, aby později v londýnském exilu byl do Státní rady jmenován komunistický reprezentant za Podkarpatskou Rus Ivan Petruščák, který se velmi rychle vypracoval mezi nejaktivnější členy rady a stal se respektovaným odborníkem na Podkarpatskou Rus.⁴⁹

48 Viz HOLUB, Ota. Boje československé armády a jednotek Stráže obrany státu na Podkarpatské Rusi (Karpatské Ukrajině) v březnu 1939. In *Odboj a revoluce. Zprávy*, roč. 7, 1969, č. 5, s. 5-74.

49 HUBENÝ, David. Podkarpatská Rus na jednáních československé Státní rady v Londýně. In *Подкарпатська Русь в роки Другої світової війни. Матеріали міжнародної наукової конференції 16 – 17 жовтня 2014 року*. Ужгород 2015, s. 181-200.

L'UDIA A DOBA

*Socha Napoleona Bonaparte v Lille.
Foto Jozef Jurčič*

MAĎARSKÉ ALTERNATÍVY NA PODKARPATSKEJ RUSI

Politická činnosť Károlya Hokkyho (1883 – 1971)*

Csilla FEDINEC

Abstract: *Hungarian alternatives in Ruthenia. Political activities of Károly Hokky (1883 – 1971).* The establishment of Czechoslovakia and the incorporation of Ruthenia in that country drastically affected the life of its inhabitants at this territory. In the new situation, the Carpathian Hungarian community had to re-organize. Some of its members voluntarily or forcedly moved to Hungary, for the remaining part was the highest priority to adapt to new conditions. This was the case also of Károly Hokky (Eng. Charles J. Hokky), originally a secondary school teacher who, after the establishment of Czechoslovakia started the political career and has never returned to teaching.

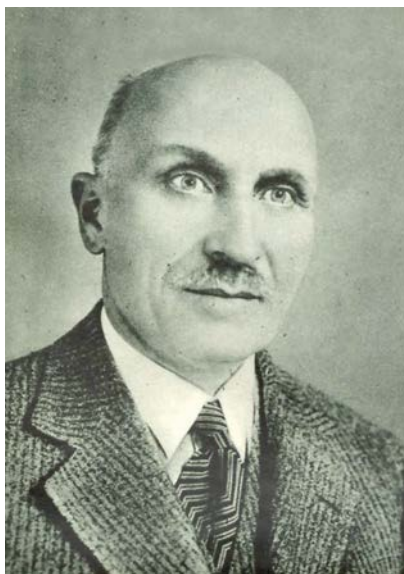
Biographical sketch deals with the activities of the Hungarian politician in the interwar Czechoslovakia, where he served as a deputy in the Czechoslovak parliament and represented the interests of Hungarians in Ruthenia. Special attention was paid to the problems of the Hungarian education in Ruthenia. His attention to this territory prevailed also after Ruthenia joined Hungary in 1939. M. Horthy named K. Hokky as Principal Adviser for Education, but he was also a member of the Horthy's Hungary parliament.

Before the arrival of the Soviet army he fled and lived in the United States. In the United States, he belonged among the political representatives of „official Hungarian emigrants“. Here, too, he is committed to the interests of the Hungarian population living on Podkarpatskej Russia / Transcarpathia.

Key words: Károly Hokky, Carpathian Ruthenia, Czechoslovakia, Hungary, Hungarians, Rusyns.

Dňa 8. mája 1919 bolo v Paríži rozhodnuté, že Podkarpatská Rus pripadne Česko-Slovensku. Toto rozhodnutie sa stalo súčasťou Zmluvy zo Saint-Germain z 10. septembra 1919. Tzv. Ústredná rusínska národná rada taktiež 8. mája vyhlásila, že žiada pripojenie karpatskorusínskeho územia k vznikajúcemu česko-slovenskému štátu. Na Podkarpatskej Rusi však nechýbali ani zástancovia zotrvania v štátnom zväzku s Maďarskom, a najmä v marmarošskej časti sa presadzovala aj myšlienka spájania sa s formujúcim sa ukrajinským štátom, ktorý sa snažil o odtrhnutie od občianskou vojnou zmietaného Ruska. Na úrovni medzinárodnej politiky ale bola zvažovaná iba alternatíva zahrňajúca Česko-Slovensko, a pripojením Podkarpatskej Rusi k česko-slovenskému štátu sa vytvorilo priame spojenie medzi štátmi Malej dohody

* Práca vznikla s podporou Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (Výskumné štipendium Jánosa Bolyaiho). Osobitne ďakujem Zsuzse Papp Ayklerné, vnučke Károlya Hokkyho, ktorá mi poskytla verejnosti doteraz neznáme dokumenty, zachované rodinou.

Károly Hokky, 1935.
(Fórum inštitút pre výskum menšín,
Šamorín)

(Československom, Rumunskom a Juhosláviou), spojeneckého systému z rokov 1920 – 1921, hlavným cieľom ktorého bolo zabrániť prípadným revizionistickým snahám Maďarska.

V novej situácii sa musela podkarpatská maďarská komunita nejako zorganizovať. Niektorí jej príslušníci sa dobrovoľne alebo z donútenia odsťahovali do posttrianonského Maďarska, pre zostávajúcich bolo najdôležitejšie prispôbiť sa novým podmienkam. V prvých rokoch najväčší zlom v ich živote nastal vtedy, keď všetci zamestnanci vo verejnej a štátnej službe museli zložiť prisahu vernosti česko-slovenskému štátu. Vážne problémy a mnohé krivdy spôsoboval aj fakt, že sa česko-slovenské občianstvo neudelovalo automaticky.

Politici maďarskej národnosti na Podkarpatskej Rusi boli zväčša nováčikovia, pre niektorých bola politická dráha neželanou zmenou v profesijnom živote. Medzi nich patril aj Károly Hokky, ktorý sa musel vzdať stredoškolského

profesorstva. Ku svojmu pôvodnému povolaniu sa už nikdy nevrátil, ale problematika vzdelávania mu zostala blízka. Aj keď si Hokky zmenil povolanie z donútenia, nakoniec sa stal zanieteným politikom.

Maďarsky sa volal Károly Hokky, „po československy“ Karoly Hokky, Karol Hokky či Karel Jan Hokky, v anglickom jazyku sa jeho meno a priezvisko používalo vo verzii Charles J. Hokky. Napriek tomu, že bol jedným z najznámejších politikov Podkarpatskej Rusi v medzivojnovom období: bol politicky činný na miestnej úrovni, od konca 20. rokov 20. storočia bol členom pražskej poslaneckej snemovne, potom senátu, po revízii sa stal členom maďarského parlamentu – vieme o ňom pomerne málo. Pozbierať informácie o jeho osobe roztrúsené v rôznych prameňoch nebolo vylúčené ani v minulosti, ale bez rodinných dokumentov či pamiatok, ktorých síce nie je veľa, ale sú o to dôležitejšie, nebolo to reálne možné. Hokky bol najviac hrdý na svoje senátorské kreslo za česko-slovenskej éry, a vôbec, v jeho živote boli určujúce skúsenosti, ktoré získal ako maďarský politik v Česko-Slovensku bojujúci za Maďarov v prvom období ich menšinového bytia. Revíziou hraníc sa v jeho živote všetko zmenilo, vynútená emigrácia mu opäť prevrátila život naruby. Ako menšinový politik sa angažoval predovšetkým v prospech vzdelávania. Etnické rozdiely vnímal ako rozdiely v kultúre, hlavnou hodnotou pre neho bola špecifická maďarská kultúra. „Či sme veľký národ, neurčujeme my, ale ostatní. Ale práve preto, lebo sme malý národ, musíme viac ako iné národy obetovať na kultúru. V oceáne národov musíme byť nositeľom duchovných, etických a charakterových hodnôt.“¹

1 338. zasadnutie Poslaneckej snemovne Maďarského národného zhromaždenia 17. novembra 1943. *Képviseletőházi napló*, 1939, XVII. kötet, s. 353.

„Maďari, dávajte si pozor na svoju kultúru, učte sa, lebo ak sa neučíte, splní sa výrok veľkého Széchenyiho: Stratí sa môj národ, lebo je bez vedomostí.“²

V období monarchie

Károly Hokky sa narodil 31. januára 1883 v Moldave nad Bodvou v Abovsko-turnianskej župe (maďarsky Szepsi, malé mestečko juhozápadne od Košíc, na brehu rieky Bodva, pri maďarsko-slovenskej hranici³). Podľa výpisu z cirkevnej matriky rímskokatolíckeho dekanátu Košickej arcidiecézy v Moldave nad Bodvou⁴ z 27. júna 1908 dieťa, narodené v platnom manželstve, bolo pokrstené 16. februára 1883, a pri krste dostalo meno Károly János. Otcom bol obchodník Gyula Hokky, matkou Teréz Varga, ktorá bola augsburského vyznania.⁵ V ďalšom živote Hokky svoje druhé krstné meno nepoužíval, ale v anglickej verzii jeho mena sa preto nachádza J. (Charles J. Hokky).

Gymnaziálne štúdiá ukončil v Rožňave, potom študoval na Budapeštianskej vedeckej univerzite a na Maďarskej kráľovskej vedeckej univerzite Franza Jozefa v Kluži.⁶ Klužský celoštátny výbor pre preskúmanie stredoškolských profesorov mu udelil kvalifikáciu na vyučovanie zemepisu a dejepisu. Svoju pedagogickú činnosť začal v Budapešti, na gymnáziu na Damjanichovej ulici v VII. obvode. V zmysle nariadenia ministerstva pre cirkevné záležitosti a verejné vzdelávanie č. 118.886 zo 17. októbra 1908 pokračoval v práci na Košickej štátnej vyššej obchodnej škole.⁷ Príslušný minister ho listom z 13. júla 1911 menoval od 1. septembra riadnym profesorom vyššej obchodnej školy. Učil zemepis, dejepis, maďarský jazyk a literatúru a hospodársky zemepis.⁸

V 1. svetovej vojne slúžil v hodnosti nadporučíka v c. k. a k. 4. rote 34. pešieho pluku⁹ na ruskom fronte. Podľa registra Správy o zranených a chorých č. 100 z 25. novembra 1914 bol postrelený guľkou do brucha a liečili ho vo vojenskej nemocnici

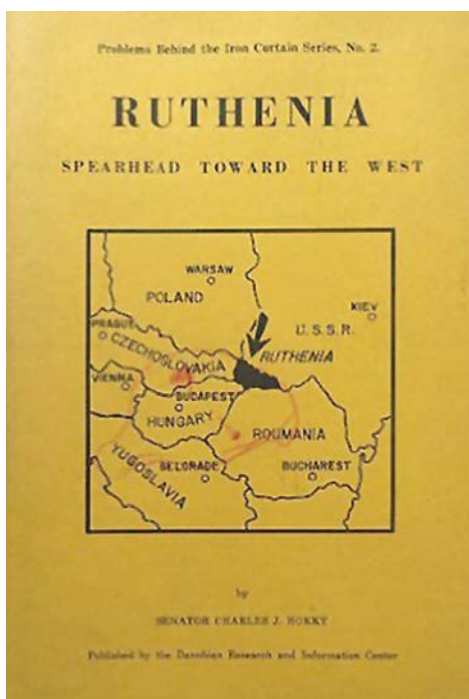
- 2 Vystúpenie Károlya Hokkyho na Maďarskom národnom kongrese v Mukačeve 6. mája 1923. FEDINEC, Csilla. *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918 – 1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok.* (Fontes historiae Hungarorum, 2.) Somorja – Dunaszerdahely : Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004. 114.
- 3 História mesta na oficiálnom webovom sídle mesta: <http://www.moldava.sk/?id=39> (28-01-2015)
- 4 Rímskokatolícky kostol je kultúrnou pamiatkou. Na oficiálnom webovom sídle mesta: <http://www.szepsi.sk/virtualtour/> (28-01-2015).
- 5 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.
- 6 PLACHÝ, Jiří. K činnosti některých negativistických stran na Podkarpatské Rusi v roce 1938. In *Slovanský přehled. Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe*. 2012, № 1 – 2, s. 120.
- 7 Fotografia školy na pohľadnici. Databáza Maďarov na Slovensku. ID: 174573. <http://adat-bank.sk/kepeslap/kassa-73/> (28-01-2015).
- 8 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.
- 9 MARKÓ, Árpád – LÁNYI Lindner Sándor – BIALOSKORSKI, Ödön. *A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története 1734 – 1918.* Budapest : Pátria, 1937. Zoltán Kodály v r. 1916 medzi mužstvom c. k. a k. 34. pluku v košických kasárňach zaznamenal maďarskú vojenskú pieseň „V Haliči počuť medené húfnice, mládenec z tridsaťštvorky, čo si taký smutný?“. „...Eljött az idő: visznek katonának“ 101 magyarkatonadal a Nagy Háborúidejéből 1914 – 1918. Válogatta Szalay Olga. MTA BTK ZTI, Nemzeti Közszołgálati Egyetem, 2014, s. 44.

zriadenej v budove košickej dievčenskej školy. Potom slúžil ako záložný dôstojník v Belehrade, Craiove (Rumunsko) a v Udine. V roku 1916 bol vyznamenaný bronzovou Vojenskou záslužnou medailou (na stuhe Vojenského záslužného kríža) s mečmi.¹⁰

Na československej Podkarpatskej Rusi

V prvých rokoch česko-slovenskej éry zostal Hokky v Košiciach. Podľa „vysvedčenia o činnosti“, vydaného zástupcom riaditeľa košickej vysokej obchodnej školy 30. októbra 1919, „je vynikajúcim učiteľom, jeho správanie bolo vždy bezchybné“.¹¹

No v rovnakom roku ho z učiteľského zamestnania prepustili, čo prežíval ako ťažkú krivdu. Prepustenie nepochybne súviselo s tým, že ako mnohí ďalší jemu podobní, nezložil sľub vernosti česko-slovenskému štátu, nedostal ani československé občianstvo. Vo svojom prejave v pražskom senáte 14. decembra 1936 nedoriešenie otázky štátneho občianstva zaradil medzi najdôležitejšie problémy: „Avšak nielen pre autonómiu nedôverujeme vláde, ale tiež z iných dôvodov, lebo veď skoro vo všetkých oboroch verejnej správy stretávame sa s porušovaním ústavy. Takmer každý náš minister stále vyhlasuje, že Maďarom vedie sa tuná čo najlepšie a že Maďarom boli tuná dané všetky práva. Na to môžeme iba odpovedať – keďže to s tak pevným presvedčením tvrdíte – že ja si prajem, aby sa vám a vašim deťom viedlo práve tak dobre a aby ste mali toľko práv, jako dobre sa vedie nám a našim deťom. Najprednejším a najdôležitejším právom štátneho občana je, aby bolo uznané jeho štátne občianstvo. To je koreňom všetkých iných práv.“¹²

Charles J. Hokky: *Ruthenia: Spearhead Toward the West* (Problems behind the Iron Curtain Series, No. 2) Danubian Research and Information Center, 1966 (www.amazon.com)

10 Personal Verordnungsblatt. 1916, No 48. s. 1379; Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada. Vojenská záslužná medaila bola zriadená cisárom Františkom Jozefom I. pre dôstojníkov, ktorým bolo udelené Najvyššie pochvalné uznanie. Ak bola udelená v čase mieru, nosila sa na červenej stuhe, za zásluhy počas vojny na stuhe Vojenského záslužného kríža. Najprv sa udeľovala bronzová, za opakované zásluhy strieborná medaila. Na stuhu medaily udelenej za vynikajúce vedenie alebo za hrdinské, resp. úspešné postoje sa upevňovali skrížené meče. [http://rendjel.myhonet.com/hu/A-kiegyezestol-az-I-vilaglaboru-vegeig-\(1867-1918\)/Signum-Laudis](http://rendjel.myhonet.com/hu/A-kiegyezestol-az-I-vilaglaboru-vegeig-(1867-1918)/Signum-Laudis) (28-01-2015).

11 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

12 Vystúpenie senátora K. Hokkyho pri rokovaní o rozpočte k problémom Podkarpatskej Rusi. <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46398>

Mestský notár v Košiciach 14. februára 1924 mu vydal potvrdenie o tom, že od 17. decembra 1919 „má domovskú príslušnosť“ v obci Košice.¹³ V období medzi 26. júlom 1921 a 2. novembrom 1938 bol „mimo činnnej služby“. No tento, „17 rokov, 3 mesiace a 6 dní“ dlhý čas mu na základe nariadenia ministerského predsedu č. 9.910 z roku 1939¹⁴ listom z ministerstva financií č. 16.048/1940 z 10. septembra 1941 uznali a pripočítali k dobe výkonu služby potrebného pre získanie dôchodku.¹⁵

Hokky sa v roku 1923 presťahoval do Sevlúše (maď. Nagyszőlős, dnes Vynohradiv, mesto na Ukrajine, ležiace pri Tise, kde rieka opúšťa hory, pod vrchmi Čornohory, blízko maďarsko-rumunsko-ukrajinskej hranice¹⁶). Podľa knihy manželstiev matriky v Sevlúši si Karel Hokky, slobodný, povolaním učiteľ, rímskokatolíckeho vyznania, 9. júna 1925 zobral za ženu slobodnú Margit Krasznay (Markéta Krasznayova), narodenú 18. marca 1906, v domácnosti, reformovaného vyznania. Hlavný slúžny okresu Nagyszőlős svojím konečným rozhodnutím č. 94/1942 zo 14. januára 1942 nariadil miestnemu matrikárovi, aby v knihe manželstiev „pri vyznačenom základnom zázname a v rubrike opráv uviedol, že ženích nie je učiteľ, ale stredoškolský profesor“. Oprava je odôvodnená tým, že „zamestnanie bolo zapísané nesprávne, nezodpovedá skutočným faktom“. Mladému páru sa 22. februára 1926 narodila dcéra Katalin, ktorá bola pokrstená v reformovanom kostole,¹⁷ 19. mája 1928 sa narodil syn, ktorý pri krste v sevlúšskom rímskokatolíckom kostole dostal meno Géza István.¹⁸

„Po prevrate v roku 1918 úrady nového štátu zrušili väčšinu tlače vydávanej v maďarskom jazyku. Málo bolo takých periodík, ktoré naďalej existovali s pôvodným či s modifikovaným názvom. [...] Československý občiansky systém, ktorý zlikvidoval veľkú časť starej tlače, v zásade nebránil vzniku nových novín. V medzivojnovom období sa takto rozvinula viacvrstvová, z neskutočne mnohých jednotiek

13 Potvrdenie o domovskej príslušnosti, 38694/1924. ikt. sz., 903/924. jkvi sz. Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

14 Nariadenie ministerského predsedu č. 9.910 o úprave dávok bývalým maďarským, resp. česko-slovenským štátnym zamestnancom a dôchodcom, bývalým príslušníkom maď. kráľ. Honvédségu a maď. kráľ. žandárstva na územiach Felvidéku vrátených Maďarskej svätej korune, ako aj o dávkach ich vdovám a sirotám z 30. októbra 1939. *Magyarország Rendeletek Tára*. 73. évf. 1939. I. kötet. Budapest, M. Kir. Belügyminisztérium, 1940. 1976 – 2003.

15 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

16 Súčasné oficiálne webové sídlo mesta: <http://rada.vynogradiv.com.ua/> (28-01-2015).

17 V r. 1947 sa vydala za Dr. Gábora Pappa (Sihoť, 1915 - Cleveland, 2011), s ktorým v r. 1951 odišla do Clevelandu. Narodili sa im štyri dcéry: Éva, Klára, Gabriella a Zsuzsa. *Jó munkát! Clevelandi Magyar Cserkész Értésítő*. 30. évf., 1. szám. 2011 augusztus, s. 13. Dokumenty citované v tejto práci mi poskytla Zsuzsa Ayklerné Papp (Susan M. Papp), ktorá dnes žije v Kanade. Jej životopis: <http://postmod.ca/whoarewe.php>. Napísala dokumentárny román odohrávajúci sa na Podkarpatskej Rusi: PAPP, Susan M. *Outcasts: A Love Story*. Toronto : Dundurn Press, 2009. V maďarskom preklade: PAPP, M. Zsuzsa. *Megtagadva – Egy szerelem igaz története*. Budapest : Aposztróf Kiadó, 2010. Román bol v r. 2011 vydaný aj v Izraeli.

18 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

pozostávajúca menšinová tlač.¹⁹ V Česko-Slovensku vychádzalo dlhšie či kratšie asi 600 maďarských periodík, z toho okolo 70 na Podkarpatskej Rusi. Medzi nich patrilo aj *Határszéli Újság* (Pohraničné noviny), vychádzajúce v Užhorode v rokoch 1908 až 1930. Od 8. mája 1921 bolo *Határszéli Újság* oficiálnym tlačovým orgánom krajskej organizácie Krajinskej kresťansko-socialistickej strany na Podkarpatsku pod redakciou Hokkyho.

Na Podkarpatskej Rusi, pripojenej k Česko-Slovensku, sa obyvateľstvo mimoriadne aktívne pustilo do zakladania spolkov a strán. „Národná“ a teritoriálna diferenciácia politických strán sa odohrala už v roku 1919 (rusofilné, rusínske, ukrajinské, maďarské, židovské, nemecké, etnicky neutrálne, resp. regionálne organizácie celorepublikových strán a regionálne strany). Tomu zodpovedala aj organizácia strán „maďarského národného“ smerovania. Na začiatku 20. rokov mali miestni Maďari ešte dve regionálne strany: *Rusinszkói Magyar Jogpárt* (Maďarská strana práva na Rusínsku) a *Podkarpatszka Ruszi Óslakosok Autonóm Pártja* (Autonómna strana pôvodných obyvateľov Podkarpatskej Rusi). Paralelne sa sformovali regionálne pobočky dvoch veľkých celorepublikových strán, *Országos Keresztényszocialista Párt* (Krajinská kresťansko-socialistická strana, KKSS)²⁰ a *Országos Magyar Kiszgazda, Földműves és Kisiparos Párt* (Maďarská krajinská strana poľnohospodárov a maloroľníkov). Od polovice desaťročia boli tu činné už iba tieto dve strany (maloroľníci od roku 1926 pod názvom *Magyar Nemzeti Párt* – Maďarská národná strana, MNS). V roku 1936 sa strany zlúčili do *Egyesült Magyar Párt* (Zjednotená maďarská strana) pod vedením Andora Jarossa.²¹ Základnými zásadami strany boli idea národa, kresťanská náboženská morálka, sociálna spravodlivosť, demokracia. Prominentom kresťanských socialistov a potom Zjednotenej maďarskej strany (ZMS) na Podkarpatskej Rusi bol práve Károly Hokky. Na ustanovujúcom zjazde ZMS 21. júna 1936 v Nových Zámkoch bol to on, kto za straníkov z Podkarpatskej Rusi oznámil pripojenie sa k zjednotenej strane s tým, že si žiadajú udržať dovtedajšiu nezávislosť regionálnej politickej činnosti: „V mene zväzu maďarských strán na Podkarpatskej Rusi slávnostne oznamujem naše pripojenie sa [...] pri zabezpečení toho, že Podkarpatsko si aj v jednotnom rámci v každom ohľade udrží svoju doteraz uznávanú a praktizovanú vnútornú administratívnu a organizačno-autonómnu nezávislosť.“²²

19 TURCZEL, Lajos. A csehszlovákiai magyar sajtó fejlődése 1919 és 1945 között. *Magyar Könyvszemle*, 97. évf., 1981, 4. szám, s. 299.

20 Pozri tiež: HOKKY, Károly. A Kárpátaljai Keresztényszocialista Pártról. In HANGEL, László (szerk.): *Mit élt át a Felvidék?* Budapest : Felvidéki volt Politikai Foglyok Országos Érdekvédelmi Szövetsége, 1938, s. 48-52; *A felvidéki magyarság húsz éve 1918 – 1938*. Budapest : Egyetemi Ny., 1938; ANGYAL, Béla. *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez*. (Fonteshistoriae Hungarorum, 1.) Somorja – Dunaszerdahely : Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004.

21 „...zlúčenie strán nenarážalo na hlbšie svetonázorové rozdiely (obe stáli vyslovene na kresťanských základoch), v systéme dvoch strán často bolo treba zažmúriť oči nad vážnymi problémami. [...] Systém dvoch strán aj pri tej najlepšej vôli v konečnom dôsledku vychovával k straníckej ideológii.“ ÖLVEDI, János. *Magyar Kisebbség Csehszlovákiában*. *Magyar Szemle*, 1936. április, s. 384.

22 *Az Óslakó*, 1936. június 27.; *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. június 25.

1935-ben választotta meg a Nemzeti Egység Pártja programjával s a képviselőházban is főként mezőgazdasági, bortermelési, valamint katonai és kisipari szakkérdésekkel foglalkozott. A mezőgazdasági munkásbiztosításnak egyik legrégebbi harcosa. A kormányzó a mezőgazdasági élet terén kifejtett működéséért a gazdasági főtanácsosi címmel tüntette ki. Vármegyei bizottsági tag, községi és járási mezőgazdasági bizottsági elnök, Somogy vármegye Gazdasági Egyesületének igazgató-választmányi tagja. Elnöke a Komlótermelők Egyesületének. Tiszteletbeli elnöke a Budapest XIV. kerület frontharcos fősoportnak. Kötése és Zics község díszpolgára.

Hokky Károly

(Meghívott képviselő, Felvidéki Egyesült Magyar Párt)

1883-ban született Abaujszepsiben. Római katolikus, nő, tanügyi főtanácsos, felsőkereskedelmi iskolai igazgató. Egyetemi tanulmányait a budapesti és kolozsvári tudományegyetem bölcsészeti karán végezte és azután középiskolai tanári oklevelet szerzett. A világháborúban mint a 34. gyalogezred tartalékos tisztje vett részt, de az orosz fronton történt megsebesülése után szolgálatonkívüli viszonyba helyezték és azután Belgrádban, Krajován és Udinében teljesített szolgálatot. Tanári pályafutását mint gyakorló tanár kezdte a budapesti Damjanich-utcai főgimnáziumban, azután Kassára nevezték ki helyettes tanárnak és a felsőkereskedelmi iskolának volt rendes tanára a háború kitöréséig. Az államfordulat után a csehek már 1919 októberében elbocsátották a közoktatás szolgálatából. 1921-től Nagyszőlősen a Kárpátaljai Keresztényszocialista Pártnak főtitkára, később pedig ügyvezetője volt. 1928 októberében a ruszinszkoói tartománygyűlés megnyitásakor megválasztották tartománygyűlési képviselőnek, 1929-ben a prágai nemzetgyűlés képviselője lett, 1935-től kezdve pedig a prágai parlament szenátora volt egészen 1939 február 6-ig, amidőn a bécsi döntést követően a csehszlovák legfelsőbb Közigazgatási Bíróság megfosztotta mandátumától. Mint a kárpátaljai keresztényszocialista párt ügyvezetője, olyan sikeresen működött, hogy a pártnak magyar tagozata mellett volt külön német, ruszin, sőt román tagozata is. Középpapsa románajkú községben a párt lajstromára 900 szavazatot adtak le, holott a legnagyobb magyar községben is mindössze 1100 szavazatot szerzett a párt. A rahói járásban, ahol alig lakik magyar ajkú szavazó, a csehszlovák rezsim alatt tartott legutolsó választás alkalmával 4000 szavazatot kapott a párt lajstroma és ezzel megközelítette a legerősebb csehszlovák pártot is. Mint a prágai

Oficiálny životopis a fotografia Hokkyho (Maďarský parlamentný časopis, 1940)

Podkarpatský „kraj“ KKSS bol oficiálne založený v auguste 1920. Program strany z roku 1919²³ obsahoval sociálne a ekonomické požiadavky v kresťanskom duchu. Krajinským predsedom strany bol István Kerekes, konateľom („politickým predsedom“) Kálmán Nagy. Keď koncom apríla 1921 zanikol dovtedajší tlačový orgán strany *Kárpáti Napló*, jeho úlohu prevzali noviny *Határszéli Újság*.²⁴ Hokky, zodpovedný redaktor nových straníckych novín, sa zároveň stal ústredným tajomníkom strany, od roku 1928 vystriedal vo funkcii Kálmána Nagya. „Centrom“ strany sa stalo Hokkyho mesto – Sevluš. V roku 1928 bol zvolený aj za poslanca krajinského parlamentu (za Podkarpatskú župu).

V dvojkomorovom československom parlamente rozdeľovali poslanecké a senátorské mandáty podľa počtu hlasov odovzdaných pre volebné listiny strán. V poslaneckej snemovni bolo 300, v senáte 150 kresiel. Na volebný kraj Podkarpatská Rus pripadalo deväť poslaneckých mandátov a štyri senátorské mandáty, z toho pri každých voľbách sa podarilo po jednom získať maďarským národným stranám (v celoštátnom meradle mali maďarské opozičné strany 9 – 10 mandátov). Na území Podkarpatskej Rusi sa štyrikrát uskutočnili voľby do Národného zhromaždenia: v rokoch 1924, 1925, 1929 a 1935. V roku 1929 sa stal Hokky poslancom snemovne za KKSS,²⁵ vo voľbách v roku 1935 získal mandát v senáte za Spoločnú politickú platformu KKSS a MNS.²⁶ Najmä jeho senátorská činnosť pútala pozornosť tlače.²⁷

Hokky sa v pražskom parlamente venoval najmä problematike maďarského školstva. O. i. sa sťažoval na nedostatok maďarských materských škôl na Podkarpatskej

23 *A Keresztény Szocialista Párt programja*. Kiadja az užhorodi Ker. Szocialista Párt. Užhorod, 1919.

24 *Rusziújság Magyar Hírlap*, 8. november 1921.

25 Poslanec parlamentu od 27. októbra 1929 do 18. mája 1935. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=291&id=1552&l=cz> (28-01-2015).

26 Senátor od 18. júna 1935 do 20. januára 1939, do rozpustenia politických strán na Podkarpatskej Rusi. Senát Parlamentu České republiky, <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82> (28-01-2015).

27 Okrem tlače vydávanej na Podkarpatskej Rusi pozri tiež: Czecho-rumanian conflict dueto frontier incident. *Danubian Review*, Vol. 2. No. 4. (September 1935.) s. 17; The situation of the hungarian schools; Autonomy of largest town in Ruthenia suspended for last two and a half years. *Danubian Review*, Vol. 2. No. 5. (October 1935), s. 19; The situation in Ruthenia. *Danubian Review*, Vol. 2. No. 12. (May 1936), s. 22; Political mosaic. *Danubian Review*, Vol. 6. No. 10. (March 1939.) 57. o.; Why are hungarian artists forbidden to give performances in Slovakia? *Danubian Review*, Vol. 4. No. 3. (August 1936), s. 15; Ölvedi János: Magyar kisebbség Csehszlovákiában. *Magyar Szemle*, 1935, XXV. köt. 3. szám, s. 281-284. Ölvedi János: Magyar kisebbség Csehszlovákiában. *Magyar Szemle*, 1937, XXIX. köt. 3. szám, s. 284-289 atď. Texty jeho politických prejavov, interpelácií: FEDINEC, Csilla, 2004, c. d., s. 112-114, 341-342, 348-352, 355-361, 381-404, 433-439; A cseh iskolapolitikához... *Magyar Kisebbség*, 13. évf., 1934. április 16; *Mit élt át a Felvidék?* 1938, c. d., s. 64-70, 155-157; Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. <http://www.psp.cz/eknih/index.htm> (2015-01-28). Ako poslanec aj ako senátor sa intenzívne zaoberal otázkou maďarského školstva. Pozri: FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918 – 1944*. (Nostra tempora, 7.) Galánta – Dunaszerdahely : Fórum Intézet – Lilium Aurum, 2002.

Rusi, pripomínal, že u väčšiny existujúcich je zriaďovateľkou cirkev; poukázal na to, že počet maďarských škôl nezodpovedá podielu Maďarov podľa výsledkov sčítania ľudu; pripomenul, že iba rusínske gymnázium v Berehove má maďarské oddelenie; interpeloval vo veci vrátenia bývalého užhorodského katolíckeho maďarského gymnázia, či vo veci otvorenia maďarskej meštianskej školy v Sevlúši; organizoval podpisovú akciu za zriadenie maďarskej pedagogickej školy „v niektorom, na to vhodnom meste na území Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi“. Podľa neho by sa Maďari na Podkarpatskej Rusi uspokojili aj tým, ak by mali toľko maďarských materských škôl, základných, meštianskych a stredných škôl, koľko je česko/slovenských škôl v kraji.²⁸ Hokky stál nohami pevne na zemi, napr. keď obhajoval pašovanie ako spôsob zabezpečenia živobytia: „Chudoba podkarpatských ľudí žijúcich pri hraniciach je známa vec. Kvôli viacročnej zlej úrode živobytie obyvateľstva nie je zabezpečené. [...] obrovská masa nezamestnaných [...] zápasí s neskutočnou biedou. Tretina ľudu Podkarpatska je nezabezpečená, ani pri najlepšej vôli nie je schopná zohnať si prácu, mzdu [...] časť obyvateľstva v núdzi prenáša potraviny zo susedných maďarských oblastí [...] Uznávam, že podkarpatskí bedári, keď sa takto o seba starajú, nekonajú zákonne, ale ich počínanie nepredstavuje pre štát také nebezpečenstvo, aby za to platili životom. Pritom nejednému z nich vyhasila život guľka zo zbrane príslušníka finančnej stráže.“²⁹

Hokky viackrát navštívil Maďarsko. Dostal sa do styku aj s Gyulom Szekfűm, redaktorom *Magyar Szemle*.³⁰ V marci a apríli 1934 si vymenili aj niekoľko listov. Z týchto sa dozvedáme, že od Szekfűa dostal ponuku „napísať sem-tam nejaký článok“ do jeho časopisu. Hokky sa domnieval, že československá pošta nie je spoľahlivá, že listy sú cenzurované. Vo svojom liste z 26. apríla, odoslaného zo Sátoraljaújhely, píše: „Ďakujem za tvoje riadky, je pre mňa vždy poctou, keď ma oslovíš. Žiaľ, všetky naše listy sú cenzurované. Napr. Tvoj posledný list, ktorý si odoslal 14. apr., som dostal 24. apríla. Za taký čas by mi prišla odpoveď aj z Ameriky. Prosím ťa, nepíš mi, lebo Magyar Szemle je pre nich červeným súknom. Zato mi dovoľ, aby som

28 Porovnaj FEDINEC, Csilla. Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2007, 1. szám, s. 92.

29 FEDINEC, Csilla. *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918 – 1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok.* (Fontes historiae Hungarorum, 2.) Somorja – Duna-szerdahely : Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, s. 341-342. Pozri tiež: FEDINEC, Csilla. Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2007, 1. szám, s. 92-93. Pozri tiež: RYCHLÍK, Jan. Határrezsim Kárpátalján 1919 – 1939 között. In FEDINEC, Csilla (szerk.). *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai.* (Regio Könyvek.) Pozsony : Kaligram, 2014, s. 37-45.

30 „Samozrejme, v posudzovaní maďarského konzervativizmu nášho storočia sú isté od-tiene aj koncepcionálne rozdiely. V jednej veci je však zrejme všeobecný súhlas, a síce že Magyar Szemle bolo najkvalitnejším fórom domáceho konzervativizmu, ovplyvnilo naj-širšie vrstvy, časopis má dodnes čo povedať: je súčasťou našich stále živých duchovných tradícií.“ Magyar Szemle: repertórium és tartalomlemez. Összeáll. Saád József. (Magyar szociológiatörténeti füzetek, 3.) Budapest : Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – ELTE Szociológiai Intézete, 1989. 1. k., s. 5. Listy uložené: Celoštátna Széchenyiho knižnica, zbierka rukopisov, fond 7/787.

fa vždy vyhľadal osobne, keď prídem do Budapešti... Najbližšie ti pošlem nejaký nevinný článok, pod ktorý sa podpíšem, ale inak zverejňuj moje články označené iba značkou o-a. Ak by však tvojmu ctenému časopisu nevyhovovali, tak ich nezverejňuj. Do najbližšieho stretnutia zostávam s úctou.“

Aj keď ho v jednom svojom skoršom liste zo 14. apríla Szekfű povzbudzoval: „S vďakou som prevzal tvoje články, ktoré si mi poslal spolu s milými riadkami, a môžem oznámiť, že ich uverejním v nasledovnom čísle časopisu.“ (V repertóriu *Magyar Szemle* sa nenachádza žiadny článok ani s menom Hokkyho, ani so značkou „o-a“.³¹)

Po stretnutí ríšskeho kancelára Adolfa Hitlera s regentom Miklósom Horthym a premiérom Bélom Imrédym v Kieli 23. augusta 1938 v Maďarsku už neboli pochybnosti o tom, že dozrel čas na revíziu hraníc. Predseda ZMS Andor Jaross zvolal na 17. septembra zasadnutie klubu poslancov ZMS do Bratislavy, pričom už získal prísľub, že Budapešť bude otvorene podporovať vyhlásenie maďarskej strany. Okrem Gézu Szüllőa a Károlya Hokkyho boli prítomní všetci členovia klubu, ktorí schválili dokument, v ktorom sa po prvýkrát po 20 rokoch verejne oznamuje žiadosť „maďarského ľudu v Československu“ o sebaurčenie.³² Hokky súhlasil s týmto smerovaním, a vo svojom vystúpení v senáte 26. júna 1937 konštatoval, že Rusíni nedostali takmer nič, a preto: „Snadno si potom môže predstaviť ktokoľvek, koľko toho dostaneme my Maďari. A predsa aj my požadujeme účasť na autonómii, lebo ona bola daná národom územia od Karpát na juh. – Maďari Podkarpatskej Rusi už niekoľkokrát podali vláde vážne návrhy na autonómiu. Ale tie sa vždy ocitli v koši, ako vôbec všetko, čo podala opozícia, nech to bolo akokoľvek múdre, správne a tiež z hľadiska štátneho záujmu účelné. My sa nemôžeme sklamať. My nemôžeme očakávať nič, dokiaľ atmosféra, ktorá nás tuná dusí, nezmizne. Kým nedostaneme práva skutočné, a nie iba do sveta vytrubované, dotiaľ sa pomery nezmenia.“³³ V prejave zo začiatku marca 1938 zasa upozornil na hrozbu vojny: „Nech pán predseda vlády [Milan] Hodža nehlása, že sme nepremožiteľní, a nech sa pán šéf generálneho štábu nebijie tak veľmi do prs, lebo tu Göring uderí ešte mocnejšie na svoj meč. A to sa veľmi podobá roku 1914.“³⁴

31 *Magyar Szemle: repertorium és tartalomlemzés*, 1989, c. d., 1-2 k.

32 SIMON, Attila. *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban.* (Nostratempor, 16.) Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2010, s. 172-173.

33 Prejav Károlya Hokkyho v československom senáte o právnom postavení Podkarpatskej Rusi. Praha 26. júna 1937. FEDINEC, Csilla. *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918 – 1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok.* (Fontes historiae Hungarorum, 2.) Somorja – Dunaszerdahely : Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, s. 404; <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46598> (28-01-2015).

34 Vystúpenie senátora Károlya Hokkyho k prejavu predsedu vlády Milana Hodžu. Praha 9. marca 1938. FEDINEC, Csilla. *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918 – 1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok.* (Fontes historiae Hungarorum, 2.) Somorja – Dunaszerdahely : Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, s. 438; <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46753> (28-01-2015).

Na jeseň 1938 sa stal členom Podkarpatskej maďarskej národnej rady. Spolu s ďalšími dvoma členmi rady, Endre Korláthom a Aladárom R. Vozárom bol na krátky čas na komárnanských maďarsko-československých rokovaníach o revízii hraníc podľa Mníchovskej dohody, ktoré sa konali 9. – 13. októbra 1938. Oficiálnych rokovaní sa nezúčastnili, ale v prestávke R. Vozáry odovzdal ministerskému predsedovi Pálovi Telekymu memorandum o hraniciach Podkarpatskej Rusi a o jej maďarských oblastiach.³⁵ Ďalší osud memoranda nie je známy, ale istotne nemalo žiaden praktický význam.

Znovu v Maďarsku

Dňa 2. novembra 1938 Nemecko a Taliansko rozhodli o zmene hraníc medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom na etnickom princípe. Dôsledkom arbitráže sa aj Maďarmi obývaná časť Podkarpatska stala súčasťou Maďarska. Na pripojených územiach sa nekonali parlamentné voľby, ale poslanci do zákonodarného zboru boli „pozvaní“. Poslanci z Felvidéku, všetci členovia ZMS, nastúpili do parlamentu 5. decembra 1938. Jedným zo šiestich poslancov pozvaných z Podkarpatska bol Károly Hokky. „Skupinu felvidéckych poslancov“³⁶ tvorili spoločne poslanci z Podkarpatska a z Felvidéku. ZMS sa neskôr, 15. marca 1940, zlúčila s maďarskou vládnu stranou, s *Magyar Élet Pártja* (Strana maďarského života). V jednej parlamentnej diskusii v tejto súvislosti Hokky povedal: „[...] felvidécki Maďari sa združili v dvoch stranách, v národnej strane a v kresťansko-socialistickej strane. [...] Neskôr, keď sa tieto strany zjednotili, v strane prirodzene prevládala národne kresťanská a sociálna myšlienka, čoho prirodzeným pokračovaním je Strana maďarského života, a nie národne sociálna strana.“³⁷

Na Podkarpatsku sa nekonali voľby ani po vojenskom obsadení území s väčšinovým rusínskym obyvateľstvom v marci 1939. Všetky regióny, získané späť revíziou, sa pri voľbách pravidelne obchádzali. Potom ako 22. júna 1939 bolo prijaté nariadenie ministerského predsedu č. 6.200/1939 o prechodnom usporiadaní verejnej správy na (rusínskom) Podkarpatsku a zákon 1939:VI o zjednotení podkarpatských oblastí s krajinou, do poslaneckej snemovne pozvali desať rusínskych poslancov z Podkarpatska. Dňa 31. decembra 1939 bol vyhlásený zákon č. XVIII/1939 „o voľbách poslancov do národného zhromaždenia na felvidéckych územiach znovu pripojených k Maďarskej svätej korune a na podkarpatskom území, ktoré sa znovu vrátilo k Maďarskej svätej korune“, na základe ktorého pripadlo Podkarpatsku 11 mandátov (toľko bolo okresov na časti územia obývaného Rusínmi, resp. vtedy už Podkarpatského regentstva). Zákon ale nebol v praxi aplikovaný. Premiér Pál Teleki vo svojom vystúpení v parlamente 19. júna 1940 hovoril aj o tom, že na Podkarpatsku sa mali do 30. júna uskutočniť voľby, no pre vojnové pomery museli ich odložiť

35 *Kárpáti Magyar Hírlap*, 19. október 1938.

36 Jeho vystúpenia v maďarskom parlamente: *Képviselőházi naplók* (1927 – 1944). (Országgyűlési dokumentumok. Naplók és irományok 1861 – 1990.) <http://mpgy.ogyk.hu/> (28-01-2015).

37 228. schôdza Poslaneckej snemovne národného zhromaždenia 1. decembra 1941. *Képviselőházi napló*, 1939, XII. kötet, s. 229.

na neurčito, a preto predĺžili mandát pozvaných poslancov.³⁸ Situácia sa do konca vojny nezmenila. Hokky naďalej býval v Sevlúši, ktorá nepatrila do regentstva, vytvoreného na rusínskom etnickom území, ale bola sídlom Ugočskej župy. S týmto riešením súhlasil aj Hokky, čo potvrdzuje aj jeho vystúpenie v poslaneckej snemovni 1. decembra 1941: „Nemám snád' pravdu napr., keď hovorím, že minule tu páni poslanci požadovali, aby Užhorod, Mukačevo či Sevluš boli pripojené k Podkarpatsku? S prepáčením, ale je tu či len jeden z pánov, ktorý nevie, že Užhorod, Mukačevo, Sevluš boli vždy historické maďarské mestá? (súhlas v pléne). Len preto, lebo za dvadsaťročnej českej vlády tam priviezli nespočetné množstvo židov a kopu Slovanov a tým zbavili mestá maďarského charakteru, nemožno ich považovať za rusínske mestá! (súhlas v pléne).“³⁹

Od polovice marca 1939 ministerský predseda Pál Teleki podnikol rúzne kroky v záujme uskutočnenia rusínskej autonómie, ale zostal osamotený, nenašiel si politických spojencov. V júli 1940 otázka rusínskej autonómie definitívne zmizla z politickej agendy.⁴⁰ Hokky sa vyjadril v snemovni o autonómii 7. decembra 1939 takto: „Zotrvávam na svojom presvedčení, že kým sa tieto dve duše, rusínska a maďarská duša nespoja v jednu, dovtedy nemôžeme urobiť autonómiu. Keď sa spoja, keď všetko bude také, aké bývalo pred rokom 1914, keď srdcia Rusínov a Maďarov bili naraz, vtedy im treba dať autonómiu. Treba dať preto, lebo sme sľúbili, treba dať, lebo Maďar svoje sľuby plní, lebo Maďar vernosť vždy odmeňuje vernosťou.“⁴¹

Aj Hokky patrila medzi tých, ktorých oslovili experti Telekiho a požiadali o stanovisko k autonómii. István Egyed – Telekiho právnik poverený koordináciou diskusie o rusínskej autonómii – v zhrnutí predloženom 24. apríla 1939 informoval „o podstate doteraz doručených návrhov“. Hokkyho stanovisko zhrnul v týchto bodoch: „Široké jazykové práva. Vyriešenie živobytia. Vážení úradníci s čistými rukami. Ani jedno maďarské dieťa nemá byť násilím zapísané do rusínskej školy. Do miešaných obcí najlepších učiteľov. Nezriaďať maďarské školy v čisto rusínskych oblastiach. Rusínskych vysokoškolákov poslať do Debrecína.“⁴²[...] Zredukovať počet prem-

38 FEDINEC, Csilla. A kárpátaljai autonómia kérdése – Teleki Pál kísérlete. In FEDINEC, Csilla – VEHEs, Mikola (szerk.). *Kárpátalja 1919 – 2009: történelem, politika, kultúra*. Budapest : Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010, s. 162-164. Oficiálny životopis a fotografia Hokkyho: HAEFFLER, István (szerk.). *Országgyűlési almanach. Az 1939 – 44. évi országgyűlésről*. Budapest 1940, s. 189-190. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al939_44.pdf (28-01-2015). Tu zverejnený životopis obsahuje nepresnosti.

39 228. schôdza Poslaneckej snemovne národného zhromaždenia 1. decembra 1941. *Képviselőházi napló*, 1939, XII. kötet, s. 230.

40 Najnovšie k problematike: VASAS, Géza. Az elaltatott alkotmány: a kárpátaljai vajdaság ügye 1939 – 1940-ben. In FEDINEC, Csilla (szerk.). *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. (Regio Könyvek.) Pozsony : Kalligram, 2014, s. 71-88.

41 64. schôdza Poslaneckej snemovne národného zhromaždenia 7. decembra 1939. *Képviselőházi napló*, 1939, III. kötet, s. 758.

42 Rusínski vysokoškoláci študovali najmä v Debrecíne, v Budapešti a v Pécsi. Dňa 22. mája 1941 v Debrecíne založili Spolok podkarpatských rusínskych študentov univerzít a vysokých škôl. Pozri tiež: FEDINEC, Csilla. *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből, 1938 – 1991*. (Officina Hungarica, 8.) Budapest : NHK, 1999. <http://mek.oszk.hu>

nožených meštianskych škôl.⁴³[...] Čo najviac ľudí zobrať na práce na Dolnú zem. Rozvíjať chov dobytká. Potraviny rozdávať len za prácu.“ Okrem toho vyzýval, aby rusínska inteligencia dostala možnosť uplatniť sa, resp. aby sa rusínska a maďarská inteligencia „spoločensky priblížili“. „Veľkoukrajincov, Veľkorusov odstrániť. Židov postupne vytlačiť. Pravoslávnu otázku múdro vyriešiť.“⁴⁴ K pozadiu týchto výrokov treba uviesť niekoľko vysvetľujúcich poznámok. Za česko-slovenskej éry sa výrazne zmenili etnické pomery na Podkarpatskej Rusi, o. i. v dôsledku rôznorodej migrácie z východu: prichádzali Rusi utekajúci pred situáciou v Rusku, z poľskej strany ilegálne prenikali cez hranice Ukrajinci, a prichádzali najmä Židia z Haliče. Česko-slovenské úrady bojovali s ilegálnou imigráciou so striedavým úspechom, resp. mohli postupovať zámerne benevolentne, aby napomohli „preriediť“ miestnu rusínsku a maďarskú komunitu.⁴⁵ Židia zvyšovali početnosť ortodoxných, nemaďarských komunit, Rusi a Ukrajinci sa stali stredobodom pozornosti pre politickú činnosť niektorých ich predstaviteľov. Najmä v súvislosti s udalosťami rokov 1938 – 1939 ich obviňovali z toho, že ako outsideri sa miešali do miestnych záležitostí, priniesli „ukrajinizmus“ proti Rusínom. Oprávnené sa môžeme domnievať, že Hokkyho výroky boli motivované týmito skutočnosťami.

Z dokumentačného fondu Egyeda poznáme aj Hokkyho názor na etnonymum miestneho slovanského obyvateľstva. „Z hľadiska názvu obyvateľstva sú tu viaceré možnosti. Pred a počas svetovej vojny bol oficiálnym názvom „Rutén“. [...] Za česko-slovenskej éry sa začal používať názov Rus, Malorus, najnovšie chcú vpašovať aj názov Ukrajinec.“ Aj v súčasnosti existujú viaceré predstavy, z nich Hokky podporuje názov „Rusín“, rusínsky.⁴⁶ Tento svoj názor prezentoval aj v parlamente: „Ja si myslím, že rusínsky ľud sám používa názov Rusín, [...], teda si myslím, že tento názov by bol najsprávnejší, ale rozhodnúť majú samotní Rusi.“⁴⁷ Podľa Egyeda „pri výbere názvu má svoju váhu aj medzinárodná situácia. Už len kvôli Poľsku, alebo pre prípadný vznik Ukrajiny by nebolo žiaduce používať názov Ukrajinec, podľa môjho názoru tak isto treba zvážiť aj použitie slova Rus v nejakom variante. My mu-

hu/07400/07493/ (28-01-2015); FEDINEC, C. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918 – 1944.* (Nostra tempora, 7.) Galánta – Dunaszerdahely : Fórum Intézet – Lilium Aurum, 2002, s. 374.

43 Meštianske školy sa tu vo veľkom zakladali počas vlády Augustina Vološina, na prelome r. 1938 – 1939. FEDINEC, C. *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből, 1938 – 1991.* (Officina Hungarica, 8.) Budapest : NHK, 1999.

44 Návrhy, príspevky, návrhy zákonov atď. súvisiace so samosprávou Podkarpatska v pozostalosti Istvána Egyeda. Maďarská akadémia vied, zbierka rukopisov. Ms 10.734/19. V nepodpísanom, 18-stranovom zhrnutí z 24. apríla 1939 tie časti, ktoré sa vzťahujú na Hokkyho, sa nachádzajú na s. 10-11.

45 MAGOCSI, Paul Robert. *Short history of Jews in Transcarpathia. Brief Historical Outline.* Carpatho-Rusyn Research Center, 2005.

46 Pozostalosť Istvána Egyeda... Maďarská akadémia vied, zbierka rukopisov. Ms 10.734/23. Nakoniec sa v r. 1939 – 1944, nezávisle na diskusiách o autonómii, ustálil názov „maďarský Rus“ („magyarorosz“) tak, ako sa tento výraz použil v nariadení ministerského predsedu č. 6.200/1939.

47 64. schôdza poslaneckej snemovne národného zhromaždenia 7. decembra 1939. *Képviselőházi napló, 1939, III. kötet, s. 756.*

síme podčiarknuť to, že tu ide o samostatný národ so samostatným, od iných úplne sa líšiacim jazykom, a z tohto hľadiska predvojnový názov „Rutén“ má veľa výhod; Ruténi totiž v iných štátoch nie sú. Názov Maďaro- Rus zasa vyjadruje ich bratstvo s maďarským národom.“⁴⁸

Horthy menoval Hokkyho hlavným radcom pre školstvo s platnosťou od 26. júna 1939. V tento deň zložil povinnú služobnú prisahu pred príslušným úradníkom ministerstva pre cirkvi a verejné vzdelávanie: „Ja, Károly Hokky, prisahám na vševediaceho a všemohúceho Boha, že budem verný Maďarsku, jeho ústave a regentovi Maďarska, budem dodržiavať zákony, právne obyčaje a ústavné nariadenia Maďarska, podrobím sa pokynom svojich nadriadených, budem chrániť služobné tajomstvo a svoje úradné povinnosti budem plniť presne a svedomite. Nech mi v tom pán Boh pomáha.“⁴⁹

Károly Hokky, hlavný radca pre školstvo, pozvaný poslanec Národného zhromaždenia, napísal 25. augusta 1940 list tajomníkovi premiéra Péterovi Inczemu: „Ak – s pomocou Boha – vtiahnete do Sedmohradska, postarajte sa o dve veci. Nech je hotový zoznam tých, ktorí dvadsať rokov pracovali, trpeli pre maďarstvo, ktorí boli väznení. [...] Postarajte sa o to, aby sa mohli predávať iba knihy povolené vládou, alebo nech sa zakáže predaj kníh prostredníctvom agentov aspoň na pol roka. Toto hrozným spôsobom zneužili pri oslobodení Podkarpatska...“⁵⁰

Hokky v tomto čase už dostal viacero osvedčení. Pre „uplatnenie si členstva v správnej rade družstva“ potreboval „úradné osvedčenie o bezúhonnosti“, ktoré mu vydalo predstavenstvo obce Sevľuš 4. júla 1939 pod č. 5284-225. Podľa vzorového textu osvedčenia menovaný „je morálne a politicky bezúhonný, proti nemu sa nevedie trestné konanie, resp. nevedie sa proti nemu súdne alebo policajné konanie pre delikt pančovania vína, sprostredkovanie vysťahovania, pre priestupok proti štátu, proti verejnej morálke alebo pre majetkový priestupok, pre vyššie uvedené priestupky trestaný nebol, nie je pod policajným dozorom, pod kontrolou mravnostnej polície, nie je po ňom vyhlásené pátranie, nie je podozrivý zo spáchania protištátnej činnosti, nezbankrotoval a nie je pod nútenou správou, jeho správanie je bezchybné, politicky je spoľahlivý“.⁵¹

Podľa osvedčenia z 28. decembra 1939, vydaného II. Sekciou predsedníctva vlády, podpísaného štátnym tajomníkom Tiborom Patakym „Károly Hokky, maď. kráľ. hlavný radca pre školstvo, poslanec Národného zhromaždenia, od roku 1920 počas celého trvania československého impéria až do návratu podkarpatských území 15. marca 1939 vždy pracoval pre maďarskú vec, svojou veľmi hodnotnou činnosťou v záujme maďarstva konal mimoriadne záslužne pri zorganizovaní sebavedomého ľudu“.⁵² Vyhlásenie, osvedčené v Košiciach 16. januára 1940 zástupcom primátora a dvoma majormi vo výslužbe potvrdzuje, že „pán Károly Hokky, bývalý obyva-

48 Pozostalosť Istvána Egyeda... Maďarská akadémia vied, zbierka rukopisov. Ms 10.734/23.

49 Vlastnoručne podpísané Osvedčenie o zložení služobnej prisahy. Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

50 Úryvok z listu publikoval: SZAVÁRI, Attila. Teleki Pál Erdély-politikájáról: értekezletek Erdélyben. *Magyar Kisebbség*, 2011, 3 – 4. szám, s. 196, poznámka č. 17.

51 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

52 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

teľ Košíc, v súčasnosti s bydliskom v Sevlúši, poslanec Národného zhromaždenia, počas komunizmu nevykonával žiadne zamestnanie, nezastával žiadny úrad, ani nehral žiadnu inú rolu, nikdy sa ničoho nezúčastnil, ale správal sa tak, ako sa na Maďara verného svojmu národu patrí“.⁵³

V celom tomto období štátna moc sledovala politické i občianske združenia, resp. jednotlivcov, ktorých považovala za opozičných. Platilo to pre pôvodné územie Maďarska, ale ešte viac pre prinavrátené územia. Polícia sledovala o. i. aj rusínskych parlamentných poslancov. Okrem toho žiadala od podkarpatských poslancov, aby podávali hlásenia o nálade medzi ľuďmi. Pri bezpečnostných previerkach sa viackrát stalo, že ministerstvo vnútra alebo úrad predsedníctva vlády sa obrátil na známych podkarpatských politikov, aby získal informácie o správaní preverovaných osôb v minulosti. Medzi týmito politikmi bol aj Hokky,⁵⁴ zrejme nie nezávisle na tom, že o jeho spoľahlivosti neboli pochyby, o čom svedčia aj vyššie spomenuté osvedčenia. On sám to nespomínal, ale jeho manželka rozprávala rodine viaceré príbehy o tom, ako z funkcie parlamentného poslanca vybavil úradné dokumenty a tým pomohol mnohým Židom.

Hokky vnímal rozdiely medzi jednotlivými územiami zjednoteného Maďarska. V snemovni k tomu 11. novembra 1942 povedal: „Priznávam sa, že už roky, odkedy sme sa vrátili, s istými obavami sledujem mnohé trhliny na maďarskej duši. Vrátené Podkarpatsko, Felvidék, Sedmohradsko, Báčka – z dvadsaťdvaročného väzenia si priniesli so sebou odlišné pohľady na život, pričom aj vnímanie života v kmeňovej krajine je úplne iné, ako na týchto štyroch oslobodených územiach. Človeku, ktorý sa sem vracia v súčasnosti, maďarská spoločnosť, maďarská duša sa javí ako rozbité zrkadlo. Pre nás je mimoriadne dôležité, je to naša prvoradá povinnosť, aby sme cez mládež vytvorili jednotnú dušu národa, jednotné národné povedomie a jednotné vnímanie národa. [...] Podstatné je, že strážca kultúry národa musí držať prst na tepne národnej kultúry, a musí sa starať najmä o výchovu maďarskej duše.“⁵⁵

Vláda Ferenca Szálasiho nahradila nefunkčný parlament Národným zväzom zákonodarcov. Hokky sa zúčastnil jeho januárového a februárového zasadnutia v roku 1945 v Soproni.⁵⁶ Podľa rodinnej tradície sa Hokky vždy nazdával, že on prisahal vernosť Maďarskej svätej korune, a preto slúžil maďarskej veci, kým videl akúkoľvek možnosť. Pre neho vlastenectvo znamenalo službu Podkarpatsku a jeho ľudu. Takto rozmýšľal aj v emigrácii.

53 Dokumenty rodiny. Susan M. Papp, Kanada.

54 NECZE, Gábor. Kárpátalja az állambiztonsági jelentések tükrében. In FEDINEC, Csilla (szerk.). *Kárpátalja 1938 – 1941. Magyar és ukrán történeti közélet.* (Regio Könyvek.) Budapest : Teleki László Alapítvány, 2004, s. 143.

55 304. schôdza Poslaneckej snemovne národného zhromaždenia 11. novembra 1942. *Képviseleti napló*, 1939, XV. kötet, s. 208.

56 Pozri aj: Törvényhozók Nemzeti Szövetsége Sopronban tartott üléseinek jegyzőkönyve, 1944. I. kötet. http://www3.arcanum.hu/onap/a101223.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=KN-1944_1_TNSZ&pg=0&l=hun (28-01-2015).

V emigrácii

Postup sovietskych vojsk ho donútil ujsť do zahraničia. Usadil sa v Spojených štátoch amerických, v Clevelande (štát Ohio).⁵⁷ Žil tam až do svojej smrti. Pravidelne publikoval v rôznych novinách.⁵⁸

V Spojených štátoch bol politickým reprezentantom „oficiálnych maďarských emigrantov“,⁵⁹ tzv. *Magyar Nemzeti Bizottmány* (Maďarský národný výbor, MNV) so sídlom v New Yorku, na čele s „bývalým predsedom parlamentu, ktorý sa nevzdal funkcie (a ako taký, zostal dočasnou hlavou štátu)“ Béloom Vargom.⁶⁰ Členmi výboru boli najmä parlamentní poslanci zvolení v rokoch 1939 a 1945 a iní politici, ktorí boli nútení emigrovať v roku 1947. Uskutočnilo sa niekoľko pokusov o integráciu emigrantov z radov menšinových Maďarov, ale neboli úspešné.⁶¹ Menšinoví Maďari si založili samostatné organizácie, pretože sa domnievali, že ak výbor neotvára otázku revízie, tak v skutočnosti sa vzdáva odtrhnutých území aj tam žijúcich Maďarov. V roku 1951 napr. v Mníchove vznikol Národný výbor Maďarov z Československa, ktorému predsedal Béla Szilassy, v roku 1952 bol založený v Clevelande (štát Ohio) Americký sedmohradský zväz pod vedením Bélu Telekiho, resp. Zväz podkarpatských Maďarov na čele s Károlyom Hokkym. „Verejnoprávnym základom Hokkyho organizácie bolo plnenie uznesenia snemu zvolaného Maďarmi v roku 1919⁶² v záuj-

57 O Maďaroch v Clevelande pozri PAPP, Susan M. *Hungarian Americans and Their Communities of Cleveland* (with an Introduction by Joe Esterhas). <http://clevelandmemory.org/hungarians/index.htm> (28-01-2015); Tamže: *Hungarians – The Encyclopedia of Cleveland History*. <http://ech.cwru.edu/ech-cgi/article.pl?id=H7> (28-01-2015) atď. Hokkyho meno sa spomína v súvislosti s rozširovaním legendy o tom, že Sovietsi zrovnali so zemou podkarpatskú obec Nagydobrony (Velyka Dobron), keď už bolo po vojne, v čase mieru (tzv. útok fosforovými bombami). BALLA, D. Károly. Nagydobrony, a 20. századi Karthágó. http://bdk.blog.hu/2006/12/23/nagydobrony_legendaja (28-01-2015); BALLA, Gyula. Nagydobrony – egy falu, amely a térképen is megtalálható. *Magyarsághutató*, 1988, s. 299-313.; SKULTÉTY, Csaba. Nagydobrony – Egy legenda kérdőjelekkel. *Magyar Szemle*, 2002, október. http://www.magyarszemle.hu/cikk/20020901_nagydobrony (28-01-2015).

58 Jeho zozbierané články: HOKKY, Karoly. *Papers (1954 – 1970)*. Collection ID: IHRC902. Immigration History Research Center, College of Liberal Arts, University of Minnesota.

59 CSICSERY-RÓNAY, István. Emigrációban. *Rubiconline*, 2008, 1. szám. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/emigracioban/> (28-01-2015). O vzniku maďarskej politickej emigrácie po druhej svetovej vojne: BARÁTH, Magdolna. Támogatni vagy bomlasztani? Adalékok a magyar hivatalos szervek emigrációs politikájának változásához. *Betekintő*, 2011, 3. szám. http://www.betekinto.hu/2011_3_barath (28-01-2015); PUSKÁS, Julianna. Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években. In *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről*. Kossuth Könyvek, 1985, s. 236-259; PAPP, Z. Attila. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője. *Kisebbségkutatás*, 19. évf. 2010, 4. szám, s. 621-638.

60 CSICSERY-RÓNAY, István. Emigrációban. *Rubiconline*, 2008, 1. szám. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/emigracioban/> (28-01-2015).

61 HERMANN, Gabriella. Az Amerikai Erdélyi Szövetség története, 1952–1977. *Magyar Kisebbség*, XVI. évf., 2011, 3 – 4. (61 – 62.) szám, s. 7-111, najmä s. 9-11.

62 Podľa všetkého ide o prvý rusínsky parlament. „Na základe nariadenia ministerského predsedu Dénesa Berinkeho a rusínskeho ministra Oreszta Szabóa sa 4. marca 1919

me oslobodenia Podkarpatska a jeho národov.“ Organizácie Szilassyho a Hokkyho „sa snažili upriamiť pozornosť medzinárodného spoločenstva na osud československých a podkarpatských Maďarov prostredníctvom memoránd adresovaných Organizácii spojených národov a západným vládam“.⁶³

Prijatie Hokkyho do MNV navrhol Jenő Gulyás Padányi,⁶⁴ on však požadoval, „aby MNV sa uzniesol na tom, že reprezentuje celé maďarstvo, bez ohľadu na trianonské, resp. parížske hranice“. Nakoľko MNV tejto požiadavke nevyhovel, Hokky najprv odmietol vstup.⁶⁵ V roku 1950 sa však jeho meno už nachádza na zozname členov.⁶⁶ K založeniu podkarpatského zväzu ho vyzýval Szilassy. Pri tvorbe programu mu pomáhal Pál Balla,⁶⁷ ktorý bol síce členom MNV, ale názorovo sa už s výborom rozišiel. Hokky viedol bohatú korešpondenciu, aby nadviazal styky s krajinami

konali na území Ruskej krajiny provinčné voľby. Provinčný snem sa prvýkrát zišiel 12. marca 1919 v Mukačeve. Žiadal, aby do 8 dní boli presne vytýčené hranice autonómnej oblasti, a aby moc bola odovzdaná predstaviteľom provincie. Dňa 8. apríla 1919 za osobnej účasti O. Szabóa v Mukačeve bol vytvorený najvyšší orgán snemu: vládna rada Ruskej krajiny. Tretie (a posledné) zasadnutie rady sa uskutočnilo 17. apríla 1919, ktoré bolo rozohnané ozbrojenými občanmi na príkaz mukačevského mestského direktória. To bol prvý rusínsky parlament.“ FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944.* (Nostra tempora, 7.) Galánta – Dunaszerdahely, Fórum Intézet – Lilium Aurum, 2002, s. 50.

63 BORBÁNDI, Gyula. *A magyar emigráció életrajza, 1945 – 1985.* Hága, Hollandia: Mikes International, 2006, s. 116. (Pôvodné vydanie: Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1985.)

64 Jenő Gulyás Padányi sa narodil v r. 1900 v obci Técső. V r. 1923 získal diplom z architektúry na Technickej univerzite v Budapešti. Popri svojom hlavnom povolání sa od 30. rokov stále viac venoval politike. V r. 1939 – 1941 bol aj poslancom parlamentu. Bol poradcom Gyulu Gömbösa, potom Bélu Imrédyho. V r. 1944 sa pridal ku krajnej pravici, preto musel emigrovať. Žil v Spojených štátoch amerických, kde pôsobil ako architekt až do svojej smrti v r. 1982. Publikoval aj významné odborné state. *Magyar nagylexikon. XIV. (Nyl–Pom).* Főszerk. Bárány Lászlóné. Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó, 2002, s. 403; Merényi György: Az ismeretlen Padányi Gulyás Jenő. 2012. <http://hg.hu/cikkek/varos/14136-az-ismeretlen-padanyi-gulyas-jeno> (28-01-2015).

65 HOMONNAY, Elemér. Adalékok Hokky Károly emigráció működéséhez. *Virrasztó*, 1971. június, s. 13.

66 BORBÁNDI, G. *A magyar emigráció életrajza, 1945 – 1985.* Hága, Hollandia: Mikes International, 2006, s. 61.

67 Pál Balla (? 1894 – Victory Mills, USA, 1969) v 30. rokoch pracoval na ministerstve zahraničných vecí, potom ako referent II. odboru predsedníctva vlády pre južných Slovanov, neskôr do r. 1944 viedol oddelenie II/b pre národnú starostlivosť o Maďarov žijúcich v zahraničí. Po vojne žil v Kanade a v USA. Je jedným zo zakladajúcich členov Oslobozovacej rady južného Maďarska (Délmagyarország Felszabadító Tanácsa) so sídlom v Clevelande. Seres Attila: Márton Áron és a kisebbségi reciprocitás kérdése a magyar-román kapcsolatokban. *Magyar diplomáciai iratok 1940 – 1943. Limes*, 2011, 2. szám, s. 76-95, najmä s. 93-94; A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió és kisebbség.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2004, s. 153-317. K jednotlivým životopisom pozri ďalej: Petőfiho literárne múzeum. <http://www.pim.hu/> (28-01-2015); Ancestry.com (online resource for family history) <http://www.ancestry.com/> (28-01-2015).

žijúcimi roztrúsene po celom svete.⁶⁸ Spolupredsedom zväzu sa v roku 1954 stal Elemér Mészöly,⁶⁹ podpredsedami János Csorba a Sándor Szijgyártó, ústredným tajomníkom Endre Román. V júni toho istého roku zavítal do Clevelandu bývalý premiér Miklós Kállay, a sľúbil Hokkymu, že MNV bude podporovať vydanie jeho prác o Podkarpatsku. Vtedy sa Hokky pustil do písania histórie Podkarpatska. V roku 1955 Hokky vystúpil z MNV, „v podstate zanikol“ aj Zväz podkarpatských Maďarov. Podľa pamäti Eleméra Homonnayho⁷⁰ „zostal osamotený, a museli prejsť mnohé roky, kým sa Károly Hokky mohol vrátiť tam, kde v duchu vždy patril: do tábora národnej emigrácie“.⁷¹

Maďarský oslobodzovací výbor (Magyar Felszabadító Bizottság, MOV)⁷² roky obchádzal Hokkyho, miesto neho do výboru ako reprezentanta Podkarpatska pozývali Oslobodzovacie hnutie podkarpatských Rusínov (Kárpátaljai Ruszinok Szabadtságmozgalma) vedené Mihályom Pazuhanics-Páncélosom.⁷³ Pozvanie dostal až v roku 1965, keď už bol vážne chorý. MOV predtým aj potom sa snažil o to, aby sa maďarskí a rusínski emigranti z Podkarpatska združili v spoločnej organizácii,

68 HOMONNAY, Elemér. Adalékok Hokky Károly emigráció működéséhez. *Virrasztó*, 1971. Június, 13-14. o.

69 Elemér Mészöly (Sihof, 1898 – Philadelphia, 1980) v r. 1917 ukončil štúdium na vojenskej akadémii Ludovika, dôstojník delostrelectva, generálmajor, vedúca osobnosť Spoločnosti maďarských bojových druhov (Magyar Harcosok Bajtársi Közössége). Pozri tiež: Magyar fegyveres erők. <http://www.hungarianarmedforces.com/kozlon/1944/3/87.JPG> (2015-01-28); Halottaink. *Bajtársi Levél. A M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség Központi Tájékoztatója*. 1980, 2. szám, s. 161.

70 Elemér Homonnay (Isaszeg, 1910 – Cleveland, 1986) profesor na gymnáziu, inžinier, historik. Jeho diela: Homonnay Elemér: *Atrocities, Committed, by Tito's Communist partisans in Occupied Southern Hungary*. Cleveland, Council for Liberation of Southern Hungary, 1957; *Elszakított magyarság*. [Homonnay Elemér, Szilassy Béla, Zathureczky Gyula tanulmányával.] Buenos Aires, 1957; <http://www.clevelandmemory.org/hungarian/manuscripts.html#d> (28-01-2015) L. még: A Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának (Cleveland) kronológiája. <http://www.watson.sk/> (28-01-2015).

71 HOMONNAY, Elemér. Adalékok Hokky Károly emigráció működéséhez. *Virrasztó*, 1971. június, s. 16.

72 Výbor bol založený v r. 1955 v New Yorku ako organizácia zastrešujúca viaceré združenia na obranu záujmov Maďarov v americkej emigrácii. Za predsedu bol zvolený Béla Szilassy, predseda Národného výboru Maďarov z Československa.

73 Mihály Pazuhanics-Páncélos (Mukačevo, 1912 – North Olmsted, USA, 1987). Vo svojom diele Rusínske pamäti napísal: „Poučení z diania v r. 1918 – 1939 a zo smutných udalostí po r. 1944 ani v najmenšom nedôverujeme českej, ukrajinskej a ruskej politike a politikom. Je nám jasné, že Podkarpatsko – najmä ak berieme do úvahy len oblasti s väčšinovým rusínskym obyvateľstvom – nie je schopné samostatnej existencie, preto sa chceme vrátiť k maďarskému štátu, do prirodzenej jednoty Dunajskej kotliny.“ Cituje: Nemes Váradi Imre: *Mérlegen. A magyarországi nemzetiségek rövid története*. Garfield, N. J., Turán Printing, 1969, s. 367-368.

ale Pazuhanics-Pánczélós bol taktiež chorý, kým Gyula Marina⁷⁴ a István Petrick,⁷⁵ ktorých tiež požiadali o spoluprácu, nereagovali na výzvu pozitívne.

Sú známe dve Hokkyho práce, písané s ambíciou vytvoriť vedecké dielo. Prvá je kolektívna práca o Maďaroch v Československu.⁷⁶ Okrem toho pripravil „niekoľko sto stranový“ rukopis s názvom „Podkarpatsko – hrot kopije ukazujúci na Západ“, ktorý nikdy nebol vydaný.⁷⁷ Skrátenejšia verzia diela („iba malá časť rukopisu“) vyšla v angličtine v roku 1966 v knižnej edícii založenej Albertom Wassom.⁷⁸ Anglický preklad knihy (*Ruthenia – Spearhead Toward the West*) je dosť nekvalitný, ale aj tak sa

74 Gyula Marina (Lonka, Marmaroš, 1901 – Perrypolis, USA, 1983), gréckokatolícky kňaz, ministerský radca. Od r. 1945 žil v Rakúsku, potom v Taliansku, od r. 1949 v USA. Pôsobil ako kňaz v Clevelande a v Perrypolise. Učil na State University of New York at Buffalo, na Teologickej akadémii v Lisle a napokon na Byzantine Rite College v Pittsburghu. Do r. 1960 bol predsedom východného odboru Maďarského zväzu v Amerike, od r. 1975 čestným predsedom Oslobodzovacieho výboru Podkarpatska. Petőfiho literárne múzeum, spisovateľa v emigrácii a ich diela. <http://opac.pim.hu/> (2015-01-28) Marina Gyula: *Ruténsors. Kárpátalja végzeté*. Toronto, Patria Publishing Co. Ltd., 1977. (Első kiadás.)

75 István Petrick ([Užhorod?] 1894 – Lorain, USA, 1964), gréckokatolícky kňaz.

76 WAGNER, Francis S. – HOLOTA K., John – HOKKY, Charles J. – REVAY, Stephen – BROGYANYI, Coleman. *Hungarians in Czechoslovakia*. New York, Research Institute for Minority Studies on Hungarians Attached to Czechoslovakia and Carpatho-Ruthenia, 1959. 166 p. O inej činnosti predmetného Výskumného ústavu Maďarov pripojených k Československu a k Podkarpatskej Rusi nemáme vedomosť.

77 HOMONNAY. Elemér. Adalékok Hokky Károly emigráció sműködéséhez. *Virrasztó*, 1971. június. 15. o. Podľa vnučky Hokkyho, Zsuzsanny Ayklerné Papp, pôvodný rukopis v maďarskom jazyku sa stratil.

78 Hokky, Charles J., Senator, Former Member of the Czechoslovakian Parliament: *Ruthenia – Spearhead Toward the West*. (Problems behind the Iron Curtain Series, 2.) Translated by Alexander Gallus. Danubian Research and Information Center, Gainesville, Florida, 1966. 78 p. Úplný text knihy je dostupný na <http://www.hungarianhistory.com/lib/ruth/ruth00.htm> (28-01-2015). „[Wass] Založil vydavateľstvo, zaoberal sa distribúciou kníh, aby napravil „image“ svojej krajiny – presnejšie, aby šíril správny obraz o krajine. Podľa sedmohradského vzoru vznikol *Amerikai Szépművés Czeh* (Americký cech pre krásne umenia). [...] Prvou publikáciou bola práca Gyulu Zathureckého *Transylvania, Citadel of the West* (Sedmohradsko, ochranná bašta Západu), v ktorej autor stručne a s ľahkosťou oboznamuje svet „s potvrditeľnou, na faktoch založenou históriou, geografiou a kultúrou“ Sedmohradska. [...] Aj keď počet predplatiteľov sa počas rokov nedostal nad 700, knihy naďalej vydávali. Z práce Károlya Hokkyho *Ruthenia* 300 exemplárov rozdali členom Kongresu. Kniha Antala Szemáka, *Living History of Hungary* (Súčasná história Maďarska) sa dokonca dožila dvoch vydaní. Štúdia Alberta Wassa *Our Hungarian Heritage* (Naše maďarské dedičstvo) vyšla v troch vydaniach a *Transylvania and the Hungarian-Romanian Problem* (Sedmohradsko a maďarsko-rumunský problém) získalo pochvalu kongresu. – Ale ich predstava šíriť „maďarskú pravdu“ v anglickom jazyku, prostredníctvom Maďarov žijúcich v Amerike, stroskotala. Maďari nepochopili cieľ iniciatívy, že totiž oni by mali tieto knihy odovzdávať susedom, známym, že oni ich majú zobrať do škôl, do knižníc, ak chcú, aby Američania spoznali pravdu. Americkí Maďari nechceli anglické knihy o biede svojej vlasti. – Nech ich kupujú Američania – argumentovali, a pre nich sa nech píšu zábavné knihy v maďarčine.“ BALÁZS, Ildikó. *Magyar sajtókarrier. Válogatott publicisztika* 2. Budapest, 2013. (Magánkiadás.) 138. o. <http://mek.oszk.hu/11400/11450/> (28-01-2015).

z neho dá zistiť, že autor popisuje situáciu Podkarpatska v česko-slovenskej ére tak, že sa zameriava na maďarské národné krivdy.⁷⁹

Hokky spolupracoval s Albertom Wassom už vo Vydavateľstve Kossuth, ktoré bolo založené v roku 1952 v Clevelande z iniciatívy Bélu Szásza. Predsedami vydavateľstva, ktoré fungovalo do roku 1966, boli József Nyírő⁸⁰ a Albert Wass, neskôr Tibor Flórián. Podľa Gyulu Borbándiho konateľom bol celý čas Béla Szász.⁸¹ V prílohe k júlovému – septembrovému číslu časopisu *Hírünk a világban* z roku 1957 sa ale môžeme dočítať, že výkonným podpredsedom vydavateľstva je Hokky.⁸²

Hokky zomrel 16. januára 1971. V spomienkovom článku Homonnay o ňom napísal, že „jeho smrťou sa definitívne ukončila aj služba veci Podkarpatska v emigrácii“.⁸³

79 Úryvok z poslednej, zhrňujúcej kapitoly knihy: „Today, it would be ridiculous even to propose a plebiscite for a solution of the Ruthenian problem. The proper time for this would have been after World War I, when the right to self-determination was, at least in theory, the leading principle of re-organization. Since then, however, Ruthenia has gone through the most tragic period of her long history. Forty-five years of harassment, abuses and terror have taken a heavy toll on the social and ethnical structure of the population. The number of the Hungarians was first reduced by the Czechs, then by the killings, imprisonments and deportations carried out by the Soviet Union. Ruthenians suffered in the same way. Those who were lucky immigrated to the United States, Canada and many other countries, all over the globe. The less fortunate were forced to surrender their national pride and culture, and become obedient slaves of Soviet Imperialism. – A Westerner can hardly grasp the immense psychological pressure to which the population of Ruthenia was subjected.“<http://www.hungarianhistory.com/lib/ruth/ruth12.htm> (28-01-2015).

80 Nyírőho poznal z maďarského parlamentu.

81 BORBÁNDI, Gyula. *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Budapest : HITEL, 1992, s. 202.

82 Magyar könyvkiadók száműzetésben. *Bibliográfia*. A *Hírünk a világban* (VII. évf. 7 – 9. szám, 1957. július – szeptember) melléklete. I. évf., 1. szám, 1957 ősz., s. 2.

83 HOMONNAY, Elemér. Adalékok Hokky Károly emigráció működéséhez. *Virrasztó*, 1971. június, s. 17.

JOZEF ŠKULTÉTY V KONTEXTE SLOVENSKÝCH NÁRODNOOBRANNÝCH SNÁH

Libuša FRANKOVÁ

Abstract: *Jozef Škultéty in the context Slovak national efforts.* The status and activities of Jozef Škultéty in the Slovak national life in the late 19th and early 20th century was versatile and unique, also in terms of its nation-defending efforts. It aimed to defend the equal status of the Slovak nation in Hungarian and Czechoslovak society. He became rational advocate of Slovak national life and pioneer of scientific thought on Slovak territory. He was not professionally and scientifically trained expert in the field of historical research, but when researching the history of the Slovak history paid attention to collecting documents concerning particular rights of Slovaks for its national existence. By self-learning has gained extensive scientific knowledge and experience, although the Slovak circumstances did not allow him to fully develop the systematic specialized scientific work. He gave the meaning to national life of Slovaks in Central European space with the conviction that they were and are a separate nation with its own national development and that they are deeply rooted in this area geographically, historically, morally and spiritually.

Key words: National activist. Jozef Škultéty. Historian. Publicist. Linguist. Editor. Literary critic. Translator.

Postavenie a aktivity Jozefa Škultétyho v slovenskom národnom živote v druhej polovici 19. a prvej polovici 20. storočia boli všestranné a osobité. Začínal ako pedagóg a beletrista, pokračoval ako redaktor, editor aj prekladateľ, literárny historik a kritik, jazykovedec, historik, etnograf, publicista, správca Matice slovenskej, univerzitný profesor a predovšetkým národnokultúrny dejateľ a organizátor. Život a dielo Jozefa Škultétyho je v slovenskej historiografii pomerne dostatočne spracované v odborných prácach, štúdiách a zborníkoch, ktoré sú zamerané na jeho životné osudy, tvorbu, pronárodné aktivity, historické koncepcie z hľadiska riešenia slovenskej otázky, na kultúrne aktivity, edičnú a muzeálnu činnosť atď.¹ V Škultétyho pravidelnom sledovaní domácej, maďarskej, českej, nemeckej a slovanskej historickej literatúry, ktorú recenzoval a kriticky komentoval, je prítomný jeho záujem ako obhajcu svojbytnosti slovenského národa aj o slovenskú národnú minulosť.

-
- 1 Napríklad *Jozef Škultéty (1853 – 1948)*. Zost. Michal Kocák. Martin : Matica slovenská, 1970, s. 175-180; KOCÁK, Michal. *Jozef Škultéty. Pri prameni pravdy. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1983. 232 s.; MRÁZ, Andrej. *Jozef Škultéty*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1933. 181 s.; ORMIS, Ján V. *Rozhovory s baľkom Škultéty*. Praha : Nakl. L. Mazač, 1933. 120 s.; WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok dávnych čias*. Martin : Matica slovenská, 2003. 111 s.

Životná cesta

Jozef Škultéty sa narodil 25. novembra 1853 v Potoku, v Gemerskej župe, okres Rimavská Sobota a zomrel 19. januára 1948 v Turčianskom Sv. Martine. Otec Jozef pochádzal z Polorieky v Turci, vierovyznaním bol rimokatolík a povoláním remeselník – kožušník v gemerských Kameňanoch, neskôr horár v Potoku, Sútore a Kameňanoch. Matkou mu bola Sabína, rod. Jánová, vierovyznaním evanjelička a. v. Mal brata Ludviga, ktorý zomrel v mladom veku a sestru Zuzanu. Manželka Bohdana Amália Janina, rod. Makovická, sa výrazne podieľala na Škultétyho celoživotnom diele ako priekopníčka prekladania ruských prozaikov a spolupracovníčka pri redigovaní, korigovaní a expedícii Slovenských pohľadov. Dcéra Anna bola korektorkou otca pri redigovaní Národných novín v rokoch 1916 – 1918, riadnou redakčnou pracovníčkou Národných novín v rokoch 1920 – 1922, korektorkou ženského časopisu Živena, ktorú redigovala Elena Maróthy-Šoltéssová, redaktorkou Živeny v rokoch 1923 – 1942 a edície Knihy Živeny, tiež prekladateľkou z ruskej a nemeckej literatúry. Dcéra Ľudmila, vydatá Pikulová, bola literárnou kritičkou, prekladateľkou a učiteľkou.²

Škultéty sa narodil síce v gemerskej dedinke Potok, ale v roku 1856 sa rodina presťahovala do maďarského Sútora, kde chodil rokoch 1859 – 1862 do ľudovej školy, štvrtú ľudovú školu v rokoch 1862 – 1863 a prvé štyri triedy absolvoval v rokoch 1863 – 1867 na maďarskom protestantskom gymnáziu v Rimavskej Sobotě. Po slovensky nevedel čítať a voči slovenským chlapcom prejavoval nevôľu, keďže od mala vyrastal v tendenčnom maďarskom prostredí. Rodičia, aj keď slovenského pôvodu, nemali vplyv na jeho národné cítenie. V uvedenom meste absolvoval v rokoch 1863 – 1867 prvú triedu maďarského kalvínskeho gymnázia, aby v nasledujúcom školskom roku pokračoval na slovenskom vyššom evanjelickom patronátnom gymnáziu v Revúcej, kde zmaturoval. V rokoch 1868 – 1871 absolvoval v Revúcej aj učiteľskú prípravku a štátnu skúšku zložil v roku 1872 v Kláštore pod Znievom, získajúc učiteľský diplom. Už v roku 1871 pôsobil ako evanjelický cirkevný učiteľ v Sučanoch a od roku 1873 na ľudovej škole vo Vrutkách, v blízkosti Turčianskeho Sv. Martina.³ V rokoch 1874 – 1876 bol poslucháčom jazykovedného a historického oddelenia na učiteľskom ústave v Budíne, školy pre učiteľov meštianskych škôl, kde získal vedomosti z histórie, jazykovedy a pedagogiky.⁴ Zároveň sa stal budapešťianskym dopisovateľom slovenských Národných novín.

V rokoch 1877 – 1879 pôsobil ako aktuár – nižší úradník na školskom inšpektoráte v Rimavskej Sobotě, kde pomáhal pri zostavovaní učebníc pre ľudové školy

- 2 Slovenský biografický slovník zv. V. Z odp. red. MAŤOVČÍK, Augustín. Martin : Matica slovenská, s. 473.
- 3 KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty (1853 – 1948). In *Literárne postavy Gemera 1*. Zost. Július Bolfík. Bratislava : Obzor, 1969, s. 258; KOCÁK, Jozef. *Jozef Škultéty. Pri prameni pravdy. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1983, s. 34-39.
- 4 Popri prednáškach na ústave navštevoval historické a literárnohistorické prednášky na peštianskej filozofickej fakulte u Ferencza Salamona a Ferencza Toldyho. Zároveň pomáhal riaditeľovi ústavu Gyertyánffyemu v redakcii pedagogického časopisu Neptánitók Lapja, ktorý vychádzal aj v slovenskej verzii. WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 15-16.

na Slovensku a pri cenzúre slovenských kníh z hľadiska ich vhodnosti pre školské knižnice. V maďarskom prostredí nezotrval dlho. Po odmietnutí miesta úradníka – koncipistu na ministerstve kultu a osvety sa v októbri 1879 stal úradníkom v pobočke českej poisťovne Slavia v Turčianskom Sv. Martine, kde pôsobil do roku 1881. V Turčianskom Sv. Martine od 5. mája 1881 do mája 1921 pôsobil štyridsať rokov aj ako redaktor Národných novín, významného slovenského politického periodika. V roku 1890, v snahe zabrániť zániku Slovenských pohľadov, jediného slovenského literárneho časopisu, prevzal ich vedenie a od roku 1894 bol ich majiteľom a vydavateľom. V dlhoročnej redakčnej práci sústredil v rokoch 1890 – 1916 okolo časopisu renomovaných aj začínajúcich slovenských spisovateľov, publicistov a bádateľov, najmä z historickej, vlastivednej, národopisnej, literárnej a jazykovednej oblasti. Za jeho redaktorstva sa Slovenské pohľady stali reprezentantom slovenskej vedy a literatúry, spojivom s vyspelými slovanskými kultúrami, ale hlavne miestom, kde umelecky dozrievali hlavní predstavitelia oboch generačných vln slovenského literárneho realizmu. Ako nekompromisný vydavateľský pracovník a podnecovateľ slovenskej literárnej tvorby povzbudzoval v spolupráci so Svetozárom Hurbanom Vajanským, s ktorým si vymieňali názory na poslanie literatúry, na osobnosti staršej slovenskej literatúry, aj k literárnym aktivitám súčasných autorov. Slovenské pohľady sa stávali zdrojom poznávania slovenských národnokultúrnych dejín.⁵ Redigoval Slovenskú knižnicu, časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Letopis Matice slovenskej a Zborník Matice slovenskej. Za priestupky a politické postoje bol šesťkrát odsúdený. V rokoch 1938 – 1948 bol predsedom Muzeálnej slovenskej spoločnosti.⁶

Národné vedomie a pronárodné literárne a kultúrne aktivity

Ako žiak prvého slovenského vyššieho evanjelického patronátneho gymnázia v Revúcej, na ktorom sa prostredníctvom učiteľov zoznámil s aktivitami štúrovskej generácie. V Revúcej začal študovať za riaditeľovania Augusta Horislava Škultétyho, na ktorého spomínal aj po rokoch: „Nikdy nezabudnem na okamženie, v ktorom ja po

-
- 5 Do Národných novín prispieval od roku 1871 aj ako sučiansky učiteľ, prvýkrát s besednicou *Nitrianski páni a Rusko* a od roku 1876 ako budapeštiansky dopisovateľ. Za jeho redaktorstva sa od roku 1889 stali noviny hlavným reprezentantom slovenského národného života. Uverejňoval v nich práce Martina Kukučína, Pavla Országha Hviezdoslava a Svetozára Hurbana Vajanského. S Vajanským a Pavlom Mudroňom, ako vydavateľom, obnovili v roku 1881 vydávanie Hurbanových Slovenských pohľadov z rokov 1846 – 1852. Škultéty nepretržite, až na prestávku vo vydávaní Slovenských pohľadov v rokoch 1917 – 1921, bol aj ich prispievateľom – poslednú prácu *K storočnej pamiatke Slovaných starožitností Šafárikových* uverejnil v roku 1937. VONGREJ, Pavol. Nestor národnej kultúry. In *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 11, s. 119-126; MARTÁK, Jozef. Jozef Škultéty. In *Slovenské pohľady*, roč. 64, 1948, č. 2 – 3, s. 69; KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty. Pri prameni pravdy. Život a dielo v dokumentoch. Martin : Osveta, 1983, s. 41, 53, 62, 93-95; WINKLER, Tomáš. Jozef Škultéty – svedok čias minulých. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 18-22.
 - 6 Slovenský biografický slovník zv. V. Zdp. red. MAŤOVČÍK, Augustín. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 473; WINKLER, Tomáš. Jozef Škultéty – svedok dávnych čias. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 46-48.

prvý raz stál som pred ním, ako pred direktorom revúckym. Protislovenské náuky maďarského gymnázia boli vo mne dobre zaštepené; matka, ktorá viedla ma na zápis do Revúcej, obávala sa, že vrátim sa jej ešte i od dverí direktorových. Mračný blížil som sa k tým dverám, keď prevrátený rozum diktoval mi, že mne „Maďarovi“, urputne treba postaviť sa pred direktorom slovenského gymnázia. Vedel som síce, že sme jedného priezviska, ale vedel som i to, že okrem tejto zvukovej niet medzi nami žiadnej príbuznosti – žiadnej, žiadnej! No vstúpili sme a mňa, mračného, urputného, preniklo svetlo, ktoré žiarilo z jasnej postavy direktorovej... Moja maďarónska hlava hneď tam dostala závrät. Dojem toho prvého okamženia sprevádzal ma potom, kýmkoľvek mal som naň potreby; sprevádzal ma i potom, keď už hlava bola celkom čistá, slovenská... čo sa stalo so mnou, to mohlo sa stať s mnohými“. ⁷ Ako uviedol Ferdinand Steller, keďže základné vzdelanie a nižšie triedy gymnázia absolvoval v maďarskom jazyku, uvedené školy vchovali z „nadaného mladíka urputného maďaróna“. Ale „čo maďarské školy pokazili, napravili slovenské“, najmä „slovenské gymnázium v Revúcej pod spravovaním vzorného Augusta Horislava Škultétyho“. ⁸

V čase štúdií v Budíne sa ako člen tamojšieho študentského Slovenského spolku a jeho zapisovateľ usiloval udržať upadajúcu spolkovú činnosť. Nepomohla však ani jeho apelácia v príspevku *K slovenskej študujúcej mládeži v Pešť-Budíne* v roku 1874 v Národných novinách. Pripomínal v nej predovšetkým prácu štúrovskej generácie slovami: „Hej, bračekovci, tie štúrovske časy! Nezohriala vás ich poveseť? Vtedy niekoľkí mladí zasvätení nosili na svojich pleciach celé Slovanstvo, národ mal len ich, oni mali len národ.“ V budínskom prostredí nadviazal kontakty s Ondrejom Bellom, Františkom Jozefom Strakovičom, Milanom Lichardom, Danielom Bachátom a s Adolfom Svätoplukom Osvaldom. ⁹

Záujem o slovenský národný život ho priviedol do centra slovenských národnopolitických a kultúrnych aktivít – do Turčianskeho Sv. Martina, kde žil a tvoril sedemdesiat rokov. S mestom bol spojený jeho vstup do verejného života v čase, keď v centre slovenského národného života došlo k oživeniu národnokultúrnych snáh. V auguste 1879 sa tu konalo prvé národné zhromaždenie od zatvorenia Matice slovenskej v roku 1875, ktoré zorganizoval spolok slovenských žien Živena. ¹⁰

7 ŠKULTÉTY, Jozef. August Horislav Škultéty. In *Slovenské pohľady*, roč. 7, 1887, č. 9, s. 213. K formovaniu jeho národného vedomia na revúckom gymnáziu prispeli nielen výborní pedagógovia – národovci August Horislav Škultéty, Samuel Ormis a Ivan Branislav Zoch, ale aj spolužiaci, najmä M. Škrovina. KOCÁK, Michal. *Jozef Škultéty. Pri prameni pravdy. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1983, s. 15-18; WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok dávnych čias*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 10-11.

8 STELLER, Ferdinand. *Baľko Škultéty. Život a dielo*. Košice : Spolok profesorov Slovákov, 1925, s. 7-8.

9 KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty (1853 – 1948). In *Literárne postavy Gemera 1*. Zost. Július Bolfík. Bratislava : Obzor, 1969, s. 257-258.

10 Inšpiráciu nachádzal v dielach slovenských, českých, slovanských a inonárodných spisovateľov, ktoré boli prístupné v školskej knižnici. V rozprávkach, novelách, poviedkach, črtách a besedniciach s výchovnovzdelávacím a národnouvedomovacím zameraním, najmä na mládež a ľudové vrstvy, sa sústreďoval na témy zo slovenského života z druhej polovice 19. storočia. Aktuálnymi spoločenskými problémami, ktoré sa dotýkali zemanstva, odvážania slovenských sirôt na Dolnú zem, vysťahovalectva, národného hnutia Srbov a Chorvátov atď. a návratom k slovenskej národnej minulosti. Debutoval v roku 1871

Škultéty sa vzdal beletristických ambícií, ktorých začiatky spadali do čias jeho štúdia v Revúcej. Svojim literárnym prácam, písaným v duchu národného programu štúrovcov, pripisoval predovšetkým národnobuditeľské poslanie a boli prejavom jeho vlastnej uvedomovacej činnosti. Literatúra sa mu stala prostriedkom k zabezpečeniu národnokultúrnych a politických požiadaviek Slovákov. Odrážala nielen jeho národnouvedomovacie, ale aj mravno-výchovné snahy a potrebu národnej jednoty z konfesiónálneho hľadiska. Pozornosť sústredil v oblasti národnej kultúry aj na prekladateľskú činnosť. Výberom autorov vplýval na slovenský literárny vývin.¹¹ Spolu s prozaickou a prekladateľskou činnosťou sa venoval literárnohistorickej práci, so zameraním na dejiny slovenskej literatúry od cyrilo-metodského obdobia cez stredovek po slovenský novovek, ktorá úzko súvisela s jeho redakčnou činnosťou v Slovenských pohľadoch a Národných novinách.¹²

Národná otázka a spoločenská funkcia literatúry tvorili podstatu jeho kritických úvah, vyzdvihujúc estetický ideál Svetozára Hurbana Vajanského, Pavla Országha Hviezdoslava a Martina Kukučína. Mimo jeho literárnokritickej pozornosti neostali ani zborníky, vlastivedné diela, či inonárodná, najmä slovanská tvorba. Popri umeleckej hodnote diel venoval pozornosť ich jazykovej stránke. Jazykovedné otázky, najmä porovnávacia jazykoveda, boli súčasťou jeho výskumných literárnych a historických záujmov.¹³ Zbieraním nárečového materiálu, záujmom o dejiny jazyka, názvoslovie s gramatickými otázkami a najmä o spisovnú slovenčinu pomáhal v spolupráci so Samuelom Czambelom ustaľovať jej spisovnú podobu, predovšetkým redakčnou prácou na základe tzv. martinského jazykového úzu. V Slovenských pohľadoch zaviedol rubriku *Slovenský jazyk* a v početných recenziách približoval významné jazykovedné práce, najmä zo slavistickej oblasti.¹⁴

prozaickou prvotinou *Otec a syn* v almanachu Napred. Prozaické práce uverejňoval v Nedobrého Dennici (1871 – 1872), v Bobulových Slovenských novinách (1873), v Sytniansko-Feriančíkovom Orlovi (1872 – 1880), v Tesnoskalskom Dunaji (1874), v Národných novinách (1872 – 1886), v Národnom hlásnikovi (1882 – 1883) a v Slovenských pohľadoch (1882). Poslednú prozaickú prácu *Nebieleňá izba* uverejnil v Národných novinách v roku 1886. KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty (1853 – 1948). In *Literárne postavy Gemera 1*. Zost. Július Bolfík. Bratislava : Obzor, 1969, s. 264-276.

- 11 Prekladateľskú činnosť Škultétyho ovplyvnila jeho prozaická tvorba so slovanskou a rusofilskou orientáciou. Prekladmi a redakčnou prácou v Slovenských pohľadoch prispel k uvádzaniu diel významných slovanských, najmä ruských, ale aj inonárodných autorov, napríklad Alexandra Sergejeviča Puškina, Michaila Jurieviča Lermontova, Ivana Sergejeviča Turgeneva. KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty (1853 – 1948). In *Literárne postavy Gemera 1*. Zost. Július Bolfík. Bratislava : Obzor, 1969, s. 276-279.
- 12 V uvedených periodikách evidoval a interpretoval diela svojich súčasníkov – Pavla Országha Hviezdoslava, Svetozára Hurbana Vajanského, Martina Kukučína, Eleny Maróthy-Šoltésovej, Terézie Vansovej a tvorbu nastupujúcej generácie – Jozefa Gregora Tajovského, Boženy Slančíkovej-Timravy, Ľudmily Riznerovej- Podjavorinskej, Jána Čajaka a ďalších.
- 13 K prvým jeho kritickým názorom na literatúru patrila príspevok *Slovo o našej beletristickej literatúre* v Národných novinách (1878). Cyklus *Kritických listov* k stavu a problémom slovenskej literárnej tvorby uverejnil v roku 1880 v literárnom časopise Orol (1878 – 1880).
- 14 Podnetom k štúdiu slovenčiny mu bola práca Michala T. Florinského *Lekcii po slavjanskom jazykoznaniju* (1898), v ktorej autor zdôraznil význam slovenčiny pre slovanské jazyky

Súčasťou redakčných aktivít Škultétyho v predvojnovom období bola aj editorská práca, ktorú postavil na vysokú odbornú úroveň. V národnokultúrnom živote Slovákov zohrala dôležitú úlohu jeho edícia *Veniec slovenských národných piesní* z roku 1897, ktorá vyšla vo viacerých vydaniach.¹⁵

Národnostná otázka a slovenský národ v historickej tvorbe

Slovenské pomery ho nútili k rôznym kultúrnym aktivitám. Popri žurnalistickej práci, ktorou reagoval na represívne opatrenia maďarskej politickej moci voči Slovákom, snažil sa systematicky špecializovať aj v oblasti historického výskumu. Nepodarilo sa mu však udržať si odstup od romantických predstáv o minulosti v historických prácach autorov z predchádzajúceho obdobia, zrejme aj v záujme posilňovania národného vedomia čitateľov. Nebol profesionálne vedecky pripraveným odborníkom v oblasti historického výskumu, ale pri výskume slovenských dejín venoval už pozornosť zbieraniu dokumentov, ktoré sa dotýkali slovenskej spoločnosti v Uhorsku. Vo výskume veľmi citlivo pristupoval k archívnym materiálom, vedel ich zbierať, uchovávať a najmä publikačne sprístupňovať vhodnou argumentáciou. V úsilí o vedeckú presvedčivosť sa dopracoval k širokej mnohostrannej rozhladenosti a profesionálnej náročnosti. Samovzdelávaním získal bohaté vedecké vedomosti a skúsenosti a jeho dielo presiahlo rozsahom aj obsahom historické práce, ktoré venovali pozornosť len určitým aspektom dejinného vývoja. Popri historickej tematike sa od 70. rokov zamerával aj na aktuálne témy spoločenského života v uhorskej a slovenskej spoločnosti – na politiku, kultúru, hospodárstvo a konfesionalitu, poukazujúc na odnárodňovanie Slovákov, ich sociálne postavenie, silnejúce maďarizačné tlaky, na stav slovenského školstva, vzťah slovenských elít a ľudových vrstiev atď. Pozornosť sústredil aj na slovanskú otázku, najmä na česko-slovenské vzťahy. V historickej spisbe sa zamerával na „dokazovanie „autochtónnosti a svojbytnosti slovenského národa“ v stredoeurópskych reláciách a predovšetkým na obranu jeho národných práv. Študoval tiež dostupnú staršiu aj novšiu historickú a slavistickú literatúru. Nemal však už k dispozícii násilím odobratú knižnicu Matice slovenskej.¹⁶

z hľadiska jej zemepisnej polohy. Podporu našiel aj v práci Samuela Czambela *Minulosť, prítomnosť a budúcnosť česko-slovenskej národnej jednoty* (1902), v ktorej autor pokladal slovenskú ľudovú reč za vzdialenejšiu češtinu, než spisovnej slovenčiny a odmietol názor, že Slováci sú súčasťou českého národa. Pre praktické upevnenie slovenčiny mala však pre Škultétyho najväčší význam Cambelova *Rukoväť spisovnej reči* (1902, 1907, 1915, 1919). WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 71-72.

- 15 Vydal napríklad Sládkovičovho *Detvana* (1899), *Spisy básnické Andreja Sládkoviča 1 – 2* (1899, 1900), *Pamätník Karola Kuzmányho* (1906), *Básne Jána Hollého 1* (1908), *Spevy Jána Bottu* (1909), *Spevy Sama Chalupku* (1912), Daxnerovu prácu *Slovenská otázka od konca 18. storočia* (1912), Czambelovu prácu *Rukoväť spisovnej slovenčiny a Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, diela Pavla Országha *Hviezdoslava*, Vlčkove *Dejiny slovenskej literatúry* (1889, 1890) a ďalšie edície, najmä v martinskom Knižtlačiarskom účastinárskom spolku.
- 16 BUTVIN, Jozef. K historickým koncepciám J. Škultétyho so zreteľom na novodobé dejiny Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 20, 1981, č. 1, s. 51-63.

Záujem Škultétyho o jednotlivé otázky slovenských dejín sa formoval postupne, v súvislosti s jeho aktivitami zameranými na popredných predstaviteľov literárnej a kultúrnej histórie. Literárnohistorické práce publikoval od začiatku 80. rokov najmä v Slovenských pohľadoch, v rubrikách *Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov* a *Opravy v textoch literárnych diel*, korigujúc, upresňujúc a doplňujúc biografické údaje o viac či menej známých osobnostiach slovenskej kultúry. Zvláštnu pozornosť venoval obdobiu slovenského národného obrodzenia. Na rozdiel od Vlčkovej prezentácie dejín slovenskej literatúry priniesol v práci *Literatúra na Slovensku* z roku 1881 objektívne hodnotenie nielen tvorby z bernolákovského obdobia, najmä prác Antona Bernoláka, Juraja Fándlyho a Jána Hollého, ale aj systematický prístup k tvorbe štúrovskej generácie, najmä Jána Bottu, Sama Chalupku, Janka Kráľa a Andreja Sládkoviča.¹⁷ V literárnohistorických príspevkoch polemizoval s názormi maďarských bádateľov, najmä Jószeфа Szinnyeiho. Syntetizujúci pohľad informatívneho charakteru na slovenský literárny vývin predstavil vo svojej práci *A tót irodalom története* (1911), ktorú spracovanej na požiadanie maďarského slavistu Oszkára Asbótha a ktorá bola určenej maďarským čitateľom.¹⁸

V historickej bádateľskej činnosti sa Škultéty zaoberal predovšetkým tými obdobiami a otázkami, v ktorých sa najvýraznejšie prejavovala slovenská špecifickosť. V centre jeho pozornosti bolo v kontexte uhorského aj európskeho vývinu štúdium dejín Slovenska a Slovákov od najstarších čias po prítomnosť. Pri formovaní národnej koncepcie slovenských dejín vychádzal nielen z udalostí kľúčového významu pre hlbšie poznanie slovenských dejín, ale analyzoval ich príčiny, poukazoval na dôsledky, kriticky porovnával poznatky z literatúry a prameňov, vyvodzujúc poučenie aj argumentáciu pre národnú prítomnosť. Pozornosť venoval pôvodu Slovanov, obdobiu Veľkej Moravy, jej „slovenskému pôvodu“, politickým, kultúrnym a hospodárskym premenám a najmä jej charakteristike z hľadiska etnogenézy a celkového významu v slovenských a slovanských dejinách. Slovenskú históriu zakotvil do veľkomoravského obdobia. Neprijal tzv. podmaniteľskú teóriu maďarskej historio-

17 Recenzia Vlčkovho diela v Národných novinách v roku 1881 bola prvou vážnejšou Škultétyho literárnou úvahou. Vlčkove *Dejiny slovenskej literatúry* v Slovenských pohľadoch už privítal, pretože brali na vedomie aj staršiu slovenskú literatúru, nadväznosť štúrovskej generácie na bernolákovcov a pozitívne prezentovali prínos Kollára a Šafárika, či poéziu Sama Chalupku, Janka Kráľa a Jána Bottu do slovenskej kultúry. Škultétyho štúdie a články zo staršieho, predrealistického obdobia slovenskej literatúry, ktoré vychádzali najmä časopisecky a práce z rokov 1890 – 1913 vyšli vo výbere *Vôňa domoviny*. Bratislava : Tatran, 1973. 453 s.

18 V slovenskom jazyku vyšli *Dejiny slovenskej literatúry* v roku 1968. Vo svojráznej koncepcii priblížil jej národný charakter, najdôležitejšie fázy slovenského literárneho vývinu, charakteristiku osôb a diel jednotlivých období. V práci opísal osídlenie Slovenska pred príchodom Maďarov, uvádzal názory na jazyk Slovanov, venoval pozornosť Veľkej Morave a jej jazyku, češtine na Slovensku, bernolákovcom aj štúrovcom. VONGREJ, Pavol. Nestor národnej kultúry. In *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 11, s. 119-126; BUTVIN, Jozef. K historickým koncepciám J. Škultétyho so zreteľom na novodobé dejiny Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 1, s. 56 – 58; MARTÁK, Jozef. Jozef Škultéty. In *Slovenské pohľady*, roč. 64, 1948, č. 2 – 3, s. 69-70.

grafie.¹⁹ Aj po zániku Veľkej Moravy vnímal starých Slovákov ako živý organizmus. Bránil ich etnickú a dejinnú integritu v kontexte skúmania vzniku uhorského štátu, jeho latinizácie na úkor tu žijúcich Slovanov, tatárskeho vpádu, príchodu Nemcov v čase oslabenia panovníkovej moci,²⁰ nemeckej kolonizácie, pôsobenia husitov na Slovensku, vývinu miest, uhorských protihabsburských povstaní a ich ohlasov v okolitých krajinách atď. Osobitnú pozornosť venoval pôsobeniu Maďarov v strednej Európe od 9. storočia, ich maďarizačným snahám v Uhorsku, najmä v druhej polovici 19. storočia.²¹

Ťažisko Škultétyho historického záujmu bolo však v slovenskom národnom obrození, s dôrazom na národnostnú otázku a spoluprácu Nemcov a Maďarov v dunajskej oblasti. Objektívne zhodnotil tvorbu bernolákovcov, spoluprácu Martina Hamuljaka s Jánom Kollárom a Pavlom Jozefom Šafárikom, aj činnosť štúrovskej generácie, najmä jej spolkové, školské a knižničné aktivity. Zhodnotil význam Žiadostí slovenského národa z roku 1848 a Memoranda národa slovenského z roku 1861. Jozef Marták v roku 1948 v štúdiu o Škultétyovi uviedol, že „*bol jedným z hlavných tvorcov tzv. martinskej tradície, ktorá sa opierala o štúrovský pojem „kmeňovitosti“ Slovákov. Nebol však anachronizmom tzv. romantickej vedy, pretože v jeho historickom diele absentovala nielen romantika, ale aj sny, veľké symboly, predpovede a vidiny. Pozorne vážil fakty, opatrne kombinoval, prosto a triezvo argumentoval, jeho závery boli uvážené i pri nedostatočnom množstve materiálu*“.²² Škultétyho historická práca ako prvého priekopníka kľúčovej etapy slovenských moderných dejín od začiatku 80. rokov 19. storočia do konca 20. rokov 20. storočia, ktorej sa začal systematickejšie venovať od začiatku 20. storočia, vyústila do svojsky koncipovaných a publikovaných príspevkov v podobe jubilejných článkov, nekrológov, faktografických poznámok, či glos o predstaviteľoch slovenského národného života v 19. storočí. V uvedenom období bola podľa Škultétyho v slovenských dejinách určujúcim faktorom „národná myšlienka“.²³ Zároveň si všimol a polemizoval aj s problémami, u ktorých bolo potrebné na základe

19 ŠKULTÉTY, Jozef. Slováci pred Bernolákom a Štúrom. In *Slovenské pohľady*, roč. 29, 1909, č. 1, s. 733-734.

20 ŠKULTÉTY, Jozef. Nemci na Slovensku. In *Slovenské pohľady*, roč. 27, 1907, č. 1, s. 633-660.

21 Napríklad ŠKULTÉTY, Jozef. Maďari a Austria. In *Slovenské pohľady*, roč. 24, 1904, č. 1, s. 1. Ku Škultétyho historickému záujmu o uvedené témy a ich prezentáciu VALKO, Juraj. Dejiny očami Jozefa Škultétyho. In *Historia nova*, roč. 1, 2010, č. 2, s. 121-137.

22 MARTÁK, Ján. Jozef Škultéty. In *Slovenské pohľady*, roč. 64, 1948, č. 2 – 3, s. 61– 62.

23 Autor profilových štúdií, napríklad o osobnostiach slovenského národného života: Antonovi Bernolákovi, Jurajovi Fándlym, Jurajovi Palkovičovi, Jánovi Hollom, Bohuslavovi Tablicovi, Pavlovi Jozefovi Šafárikovi, Martinovi Hamuljakovi, Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, Michalovi Miloslavovi Hodžovi, Ľudovítovi Štúrovi, Samovi Chalupkovi, Jánovi Franciscim, Petrovi Kellnerovi-Hostinským, Samovi Tomášikovi, Ctibohovi Zochovi, Andrejovi Radlinským, Jánovi Bežovi, Antonovi Karlovi Bielikovi, Samuelovi Bodickom, Blažejovi Bullovi, Andrejovi Halašovi, Martinovi Hattalovi, Karolovi Kuzmánym, Viliamovi Paulíny-Tóthovi, Dušanovi Makovickom, Štefanovi Mišíkovi, Štefanovi Moyzesovi, Pavlovi Mudroňovi, Františkovi Vífazoslavovi Sasinkovi, Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, Milošovi Vladimírovi Štefanovičovi, Samuelovi Zachejovi a ďalších. Výber prác so zreteľom na obsiahlejšie portréty významných predstaviteľov slovenského národného života vydal Škultéty v roku 1928 v Martine pod názvom *O Slovákoch*.

nových poznatkov obhajovať slovenskú otázku. Historické polemiky zameral do roku 1918 proti skresľovaniu, omylom či znevažovaniu slovenskej minulosti zo strany tendenčnej maďarskej historiografie a etnografie, reprezentovanej napríklad Pálom Hunfalvy, Jánosom Karácsonyi, či Árminom Vámbéry, respektíve proti inonárodným tendenciám maďarizačnej politiky. Nie menej dôležité boli Škultétyho polemické príspevky, v ktorých na heuristickej báze obraňoval princíp slovenskej národnej samobytnosti a hlavné znaky slovenskej národnej špecifickosti – jazyk a národnú literatúru. Pravidelne recenzoval a kriticky hodnotil slovenské, české, slovanské, maďarské aj západoeurópske historické práce. Mnohé historické štúdie vznikali hlavne ako polemické národnoobrané reakcie na práce maďarských historikov, najmä na časopisecký príspevok Bélu Iványiho *Pro Hungaria Superiore. Felsőmagyarországért* (1919) v práci *O bývalom Hornom Uhorsku* a opätovne v príspevku *Ešte raz o bývalom Hornom Uhorsku*.²⁴

Reagoval tiež na práce českých, slovanských aj slovenských historikov Václava Novotného, Václava Chaloupeckého, Vladimíra Ivanoviča Lamanského, Jonáša Záborského, Františka Víťazoslava Sasinka, Milana Hodžu. Podnetom k historickej práci mu bol najmä zverejnený príspevok Josefa Ladislava Píča *O metodě dějepisu Slovenska*, v ktorom autor podrobil kritike dovtedajšie práce Jonáša Záborského, Jozefa Hložanského a Františka Víťazoslava Sasinka a súčasne naznačil novú koncepciu a periodizáciu slovenských dejín. Ako uviedol Tomáš Winkler, Škultéty načrtol prototyp historickej interpretácie a „vytvoril národnú koncepciu dejín, požadujúc, aby dejepisec do histórie „nevkladal svoje predstavy“.²⁵ Tým posunul dopredu chápanie a vysvetľovanie historickej reality v porovnaní so staršou romantickou koncepciou dejín.²⁶

Po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918 bezprostredne reagoval na novovzniknuté spoločensko-politické pomery v súvislosti so vznikom Československa prácou *Slovenský národ*, v ktorej priblížil tisícročný osud Slovákov v Uhorsku, záverečnou, vtedy ešte s povznášajúcou, konštatáciou o prirodzenom zblížovaní sa Čechov a Slovákov: „Z lona veľkých udalostí svetovej vojny vychádza česko-slovenský národ ako jednotný, slobodný štátny celok.“²⁷

V jeho historických prácach dominovali často holé fakty. Vyhľadával témy, v ktorých sa najvýraznejšie prejavovala slovenská špecifickosť. Vystupoval nielen proti skresľovaniu, omylom maďarskej historiografie, ale aj proti čechoslovakistickým tendenciám, ktoré popierali slovenskú národnú identitu. Polemizoval s členmi Osvaldovej skupiny združenej okolo Literárnych listov. V národnej politike v predvojnovom období odmietal koncepciu hlasistov a Milana Hodžu a po prvej svetovej vojne čechoslovakistickú koncepciu o jednotnom česko-slovenskom náro-

24 ŠKULTÉTY, Jozef. *O bývalom Hornom Uhorsku*. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1929 a *Ešte raz o bývalom Hornom Uhorsku*. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1931.

25 WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 53.

26 BUTVIN, Jozef. K historickým koncepciám J. Škultétyho so zreteľom na novodobé dejiny Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 1, s. 55.

27 ŠKULTÉTY, Jozef. Slovenský národ I. In *Národné noviny*, roč. 49, 1918, č. 132, s. 1 a Slovenský národ II. In *Národné noviny*, roč. 49, 1918, č. 133, s. 1.

de.²⁸ V spolupráci Čechov a Slovákov videl predovšetkým vzájomnú záruku pred germanizáciou a maďarizáciou. V tomto zmysle privítal aj vznik spoločného štátu, ktorý vnímal ako logické zavŕšenie národnooslobodzovacieho hnutia oboch národov. Vychádzal však z poznaného, že Česi a Slováci, aj keď príbuzné národy, žili po stáročia v odlišných podmienkach, čo nevyhnutne oslabilo aj ich chápanie vzájomných potrieb. Preto sa nemohol nezúčastniť generačného sporu s hlasistami, ktorý sa pretiahol aj do obdobia po vzniku Československa. Vtedy Vavro Šrobár, Milan Hodža a Ľudovít Medvecký, ktorí vystupovali z pozícií československej národnej jednoty, obnovili politickými aktivitami problematiku 40. rokov 19. storočia, ktorá sa týkala československého rozkolu. Na prácu Milana Hodžu *Československý rozkol* (1920), v ktorej autor vyslovil názor, že zložky slovenskej národnej samobytnosti v záujme štátnom bolo možné prispôbiť novým pomerom aj z pohľadu národnej individuality, reagoval Škultéty v tom istom roku treťou kapitolou v knižnej publikácii *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života*. V ďalších troch kapitolách podal svojším spôsobom syntetizujúci pohľad na národnú, najmä kultúrnu minulosť Slovákov od začiatku moderných slovenských národných dejín do prvej svetovej vojny, brániac a zdôrazňujúc význam Antona Bernoláka, Ľudovíta Štúra a ďalších národných dejateľov. Nevyhovel sa prehľadu udalostí po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867, s dôrazom na postupujúce maďarizačné snahy. Odmietol Hodžovu tézu, že československá jednota bola javom permanentným,²⁹ reagoval na Hodžove názory na Štúra a jeho „sklon k Maďarom“, aj na uzákonenie spisovnej slovenčiny v roku 1843 atď. No najmä prispel ku korektúre koncepcie slovenských dejín Júliusa Bottu v práci *Slováci, vývin ich národného povedomia 1, 2* (1909, 1912). Na rozdiel od neho videl na základe opodstatnenej a zdôvodnenej argumentácie začiatok moderných slovenských dejín vo vystúpení bernolákovcov a nie v revolučných rokoch 1848 – 1849. Výskum stredovekých slovenských dejín do obdobia národného obrodnenia prezentoval v prácach *Slovensko v minulosti*, *Verböczyho Tripartitum* atď. V uvedenom výskume nemal ešte ani v 20. rokoch 20. storočia vážnejšieho oponenta. Obranou proti hlasistickým tendenciám, centralistickým opatreniam československej vlády a znevažovaniu slovenskej minulosti bola aj Škultétyho práca o histórii slovenského národa od Samovej ríše po vznik Československej republiky a jeho osudov pod názvom *Nehaňte ľud môj! Črty zo slovenskej minulosti* (1928).³⁰

28 V období koordinovaného čechoslovakistického tlaku našiel oporu v jazykovej otázke, prezentujúc snahu zabrániť odcudzovaniu sa slovenského spisovného jazyka ľudovej reči a obohacovať ho z fondu národného jazyka. Už koncom 19. storočia, keď Smetanay v práci *Slovensko* (1896) prezentoval úvahu o potrebe opätovného prijatia češtiny Slovákami ako spisovného jazyka, videl Škultéty záruku udržania národnej identity Slovákov len v slovenčine. K češtine zachovával rezervovanejšie stanovisko. Spolu s Vajanským sa snažil prispôbiť slovenský jazyk ruskej skladbe, napriek rozdielom v otázke skladby slovenčiny. Ešte začiatkom 30. rokov zasiahol do jazykových sporov pri príprave vydania *Pravidiel slovenského pravopisu*. V oponentúre k Václavovi Vážnemu, predsedovi Jazykovedného odboru Matice slovenskej, zdôrazňoval vlastné zákonitosti slovenského jazyka. WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 57-59.

29 ŠKULTÉTY, Jozef. *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 – 1914*. Martin : Knižtlačiarsky účastinársky spolok, 1920, s. 113.

30 VONGREJ, Pavol. Nestor národnej kultúry. In *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 11, s. 56-57.

Národné aktivity

Napriek záujmu o slovenskú históriu a o jej argumentačný význam pri riešení slovenskej otázky videl Škultéty oporu v zápase o slovenskú prítomnosť najmä v aktivitách Slovákov: „*Neváham vysloviť, že v borbe za svoju slovenskú existenciu... možno nám opierať sa nie o históriu, lež na to, čo v skutočnosti platíme a zavážime. Nech ničia, pália po archívoch svedectvá o minulosti slovenského národa, nech prekrúcajú, že sme my tu nie ani pôvodnými obyvateľmi; my sme raz tu, a keď zavíta doba riešenia, mocou tohto najlepšieho svedectva (literatúry) prisúdi sa nám právo*“.³¹ Preto nie menej významné boli jeho národnokultúrne a politické aktivity aj ako predstaviteľa martinského vedenia Slovenskej národnej strany (SNS). V rokoch 1886 a 1887 bol ako člen a zapisovateľ prípravného výboru prítomný pri realizácii výstavy slovenských výšiviek a krojov v Turčianskom Sv. Martine, ktorá bola spojená s výstavou obrazov českého maliara Jaroslava Věšína. Zúčastňoval sa každoročných príprav martinských augustových slávností a nemalou mierou sa zaslúžil o založenie Národného domu, ktorý mal plniť reprezentatívnu funkciu celonárodného kultúrneho strediska. V roku 1887 sa stal členom dočasného prípravného výboru pre výstavbu dôstojnej budovy pre divadelné ciele a knižnicu v Turčianskom Sv. Martine. Na jeseň toho istého roka sa osobne zúčastnil zbierania finančných prostriedkov a členských účasťí pre výstavbu Národného domu nielen v martinskom prostredí a okolí, ale aj v Trenčianskej, Zvolenskej, Hontianskej, Novohradskej, Gemerskej a Šarišskej župe. Otvorený bol v roku 1890. Aktivizoval sa aj ako člen martinského Slovenského spevokolu a ochotnícky herec. V auguste 1892 bol poverený spolu s Pavlom Mudroňom, Matúšom Dulom, Ambrom Pietorom, Svetozárom Hurbanom Vajanským, Jurajom Čajdom a Andrejom Halašom vytvoriť nové ústredné vedenie Slovenskej národnej strany a pobočiek na vidieku. Už v roku 1889 bol jedným zo zakladateľov vedeckého slovenského spolku v Turčianskom Sv. Martine, ktorý položil základy pre činnosť Muzeálnej slovenskej spoločnosti, založenej v roku 1893 aj za Škultétyho účasti. Vtedy jediná vedecko-osvetová celonárodná slovenská inštitúcia začala vlastnú činnosť 22. augusta 1895. Spolu s Andrejom Halašom prevzal ideové vedenie spoločnosti, podieľajúc sa koncepcne na jej činnosti a usmerňovaní vývinu. S Andrejom Kmeťom pracoval na výbere a rozširovaní muzeálnych zbierok. V marci 1900 cestoval do Budapešti, kde rokoval s ministerskými úradníkmi Mihályom Zsilinszkym a Lászlóm Fejérpatakym o navrátení matičných zbierok na Slovensko.³² V rokoch 1908 – 1914 ako redaktor periodík *Sborníka Muzeálnej slovenskej spoločnosti* a spočiatku aj ako oficiálny redaktor *Časopisu Muzeálnej slovenskej spoločnosti* (1898), v rokoch 1908 – 1938 ako úradujúci podpredseda spoločnosti a v rokoch 1938 – 1944 ako jej predseda usmerňoval vedeckú a kultúrnopolitickú činnosť. Získaval prispievateľov, poskytoval im pracovný materiál a pozorne upravoval ich práce. Valné zhromaž-

31 ŠKULTÉTY, Jozef. Vajanského Besedy a dumy 2. In *Národné noviny*, roč. 15, 22. 4. 1884, č. 47. Citované z BUTVIN, Jozef. K historickým koncepciám J. Škultétyho so zreteľom na novodobé dejiny Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 1, s. 55.

32 Už na zasadnutí výboru Muzeálnej slovenskej spoločnosti 24. apríla 1893 sa Škultéty stal jeho riadnym členom. WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 51-52, 82-83.

denie spoločnosti mu 30. apríla 1944 za dlhoročné vedenie tohto ústavu duchovnej a hmotnej kultúry udelilo čestné členstvo. V martinskom prostredí sa podieľal od roku 1887 ako člen a tajomník a od roku 1916 ako predseda aj na aktivitách Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku, ktorý bol založený v roku 1886 s cieľom odstraňovať nedostatky vo vydávaní diel slovenských spisovateľov.³³

Škultéty sa vždy zapájal do národných aktivít, u ktorých cítil, že by mohol pomôcť svojimi organizátorskými skúsenosťami, vedomosťami aj osobným názorom. Pri každej príležitosti verejne deklaroval svoje presvedčenie a vieru v slobodný národný život Slovákov. Už v roku 1874 na adresu maďarizátorov poznamenal: „*Že keď by ešte o koľko viac prekročili medze zákona i vtedy stáť budeme, nech vedia, že keď by niekoho preto, že ho slovenská matka splodila a on nechce zhanobiť pamiatku svojej matere, okovy žalára čakali i vtedy stroskotajú sa ich snahy*“.³⁴ Zahraniciopoliticky bol do roku 1917 orientovaný na Rusko.³⁵

V špecifických uhorských podmienkach pred prvou svetovou vojnou, keď vládna moc znemožňovala akékoľvek politické snahy nemaďarských národností, neprečoňoval, ale ani nepodceňoval politické aktivity Slovákov. Škultétyho slovenské vedomie bolo nekompromisné, no bez národnej nenávisti. Mnohokrát sa stretol s maďarským šovinizmom, dokázal však oceniť aj klady maďarskej vedy, z ktorej neraz čerpal. Za národnopolitickú činnosť a postoje, aj tlačové aktivity v prospech slovenského národa a jeho reprezentantov perzekvovaných uhorskou štátnou mocou bol vo vykonštruovaných procesoch šesťkrát odsúdený na väzenie, od dvoch týždňov do dvoch mesiacov.³⁶

33 HANAKOVIČ, Štefan. Dr. Jozef Škultéty a Muzeálna slovenská spoločnosť. In *Jozef Škultéty (1853 – 1948)*. Zost. Michal Kocák. Martin : Matica slovenská, 1970, s. 175-180; KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty – organizátor národnej kultúry. In *Jozef Škultéty (1853 – 1948)*. Zost. Michal Kocák. Martin : Matica slovenská, 1970, s. 119-120.

34 ŠKULTÉTY, Jozef. My vytrváme! In *Národné noviny*, roč. 5, 1874, č. 117. Citované zo štúdie KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty (1853 – 1948). In *Literárne postavy Gemera 1*. Zost. Július Bolfík. Bratislava : Obzor, 1969, s. 260.

35 V roku 1885 bol členom slovenskej delegácie na oslavách sv. Metoda v Kyjeve. Navštívil Moskvu, Petrohrad, Evov a Varšavu. Po návšteve začal sledovať ruský život a zaoberať sa ruskou literatúrou a vedou. Prvú cestu mimo Slovenska však absolvoval s Vajanským vo februári 1883 do Pešti na výstavu Vereščaginových obrazov a súčasne na peštianskej fare navštívil Daniela Bacháta. V roku 1898 sa zúčastnil v Prahe osláv storočnice narodenia Josefa Palackého. KASÁČ, Zdenko. Dvojité jubileum Jozefa Škultétyho (1853 – 1948). In *Obzor Gemera-Malohontu*, roč. 24, 1993, č. 4, s. 189; WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty – svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003. s. 31-33.

36 V rokoch 1899 – 1903 a 1910 – 1911 bol internovaný vo Vacove, Banskej Bystrici a Martine. Napríklad v roku 1899 bol odsúdený na tri týždne štátneho väzenia vo Vacove za uverejnenie príspevku Poliaka Jana Nicislawa de Courtenaya *Slováci a koruna sv. Štefana* v Národných novinách. Ako redaktor Národných novín bol spolu s 28 Slovákami súdený a odsúdený v roku 1900 do banskobystričského väzenia na dva mesiace. V septembri 1902 bol mesiac vo väzení v Turčianskom Sv. Martine a v marci 1903 tri týždne v štátnom väzení vo Vacove. V roku 1909 bol za redaktorské aktivity opäť odsúdený na 14 dní štátneho väzenia, v roku 1910 na dva týždne a v roku 1911 na jeden mesiac väzenia v Turčianskom Sv. Martine. V rokoch prvej svetovej vojny mal dva procesy kvôli vydaniu Bottovej práce

V rokoch prvej svetovej vojny zdôrazňoval význam ekonomického faktora v ďalšom vývoji Slovákov. Napriek zásade spoliehať sa predovšetkým na vlastné sily nadobúdal presvedčenie, že k národnému oslobodeniu Slovákov prispeje vonkajšia okolnosť, pričom predpokladal, že Anglicko a Francúzsko nedopustia rozbitie Rakúsko-Uhorska. Venoval sa redakčnej práci a snažám obnoviť činnosť Matice slovenskej, preto nebol účastníkom martinských deklaračných porád pred 30. októbrum 1918, ani členom výkonného výboru Slovenskej národnej rady. V januári až marci 1919 pôsobil však s Fedorom Jánom Houdkom a Igorom Hrušovským ako expert pre slovenskú otázku v česko-slovenskej delegácii na mierovej konferencii v Paríži. Konkrétne ako jazykový expert pri určení a vymedzení jazykovej hranice s Maďarskom, ktorá mala byť podkladom pre stanovenie politickej hranice. Po návrate z Paríža sa zriekol redaktorstva v Národných novinách a po obnovení Matice slovenskej v roku 1919 sa stal spolu s Jaroslavom Vlčkom jej doživotným správcom. V roku 1926 otvoril prvé zasadnutie výboru Matice v jej novej budove. Pod jeho správcovstvom prežívala Matica pohnuté udalosti, pri ktorých však dokázal zachovať rozvahu a „*bystro rozoznával zmysel a cieľ udalostí, ktoré sa stávali v Matici i mimo nej a jasne išiel vždy za volaním svojho srdca a za diktátom svojho presvedčenia*“.³⁷

Od roku 1920 bol mimoriadnym a od roku 1924 riadnym členom Českej akadémie vied a umení a od roku 1922 dopisujúcim členom Kráľovskej českej spoločnosti nauk. V roku 1921 bol vymenovaný za univerzitného profesora slovenského jazyka a dejín slovenskej literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.³⁸ V tom istom roku mu 27. októbra udelila Filozofická fakulta Karlovej univerzity v Prahe čestný doktorát. Od roku 1927 bol čestným členom Matice srbskej, od roku 1929 Slovanskej spoločnosti v Sofii a dopisujúcim zahraničným členom Poľskej akadémie vied v Krakove. Od druhej polovice 20. rokov už nezasahoval do verejného politického života a od roku 1942 sa aktívne venoval najmä matičným veciam.

Škultétyho spoločenská a kultúrna činnosť bola bohatá a mnohostranná. Do verejného kultúrneho a národného života Slovákov vstúpil začiatkom 70. rokov 19. storočia a aktívne v ňom pôsobil do druhej polovice 30. rokov 20. storočia.³⁹ Škultétyho

Krátke dejiny Slovákov a štvrtému vydaniu *Venca slovenských národných piesní*. KOCÁK, M. Jozef Škultéty – život a dielo. In *Obzor Gemera*, roč. 15, 1984, č. 1, s. 42-46.

37 MRÁZ, Andrej. *Jozef Škultéty*. Martin : Matica slovenská, 1933, s. 164-165.

38 Na bratislavskej fakulte prednášal v rokoch 1921 – 1924 päť semestrov. Na pražskej fakulte prednášal v rokoch 1921 – 1923. Ako uviedol Zdenko Kasáč, v tom čase novozaložená bratislavská vysoká škola bola nielen vzdelávacou inštitúciou, ale aj centrom tzv. čechoslovakizmu českých profesorov, ktorí pomáhali klásť základy slovenského vysokého školstva. Ideológia čechoslovakizmu bola však v rozpore so Škultétyho koncepciou národnej svojbytnosti Slovákov. 18. augusta 1923 bol prezidentom republiky uvoľnený z vysokoškolských služieb. KASÁČ, Zdenko. Dvojité jubileum Jozefa Škultétyho (1853 – 1948). In *Obzor Gemera-Malohontu*, roč. 24, 1993, č. 4, s. 190.

39 V roku 1928 bol Škultétymu udelený srbský Rad sv. Savu II. stupňa a v roku 1935 poľské vyznamenanie za rozvoj poľsko-slovenskej kultúrnej spolupráce. V roku 1940 bol vymenovaný za člena Kultúrnej rady pri Predsedníctve slovenskej vlády a za člena štátnej rady. V roku 1941 mu bola udelená Štátna cena Slovenskej republiky. V rokoch 1946 – 1947 bol stíhaný za členstvo v štátnej rade a kolaboráciu s režimom. Vo februári 1947 Slovenská národná rada zastavila stíhanie Škultétyho, ktorého autorita v slovenskom národe

aktivity a postoje k udalostiam doby v ktorej žil, či už v reláciach slovenských, slovanských aj československých, vyplývali zo zásady etnickej a kultúrnej osobitosti Slovákov. Stal sa triezvym interpretom a obhajcom slovenského národného života. Dal mu zmysel v stredoeurópskom priestore s presvedčením, že Slováci boli a sú samostatným slovanským národom, s vlastným národným vývinom a že sú v tomto priestore hlboko geograficky, historicky, mravne a duchovne zakorenení.

bola režimom počas druhej svetovej vojny zneužitá na propagačné ciele. KOCÁK, Michal. Jozef Škultéty (1853 – 1948). In *Literárne postavy Gemera 1*. Bratislava : Obzor, 1969, s. 263; KASÁČ, Zdenko. Dvojité jubileum Jozefa Škultétyho (1853 – 1948). In *Obzor Gemera-Malohontu*, roč. 24, 1993, č. 4, s. 188.

K ŽIVOTNÉMU JUBILEU PROFESORA PhDr. LADISLAVA TAJTÁKA, CSc.

Miloslava BODNÁROVÁ

prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc.

Dňa 27. apríla 2016 sa dožil krásnych deväťdesiatich piatich rokov popredný slovenský historik prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc., ktorého život a práca sú neoddeliteľne späté s východným Slovenskom.

Jubilant sa narodil a vyrastal v Košiciach. Po maturite na Štátnom reálnom gymnáziu vo svojom rodnom meste študoval dva semestre na Filozofickej fakulte v Budapešti. Tu bol členom Spolku slovenských vysokoškolákov. V štúdiu pokračoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a úspešne ho ukončil v roku 1948. Po návrate do Košíc pôsobil ako stredoškolský učiteľ na II. Štátnom gymnáziu v Košiciach, Škole dôstojníckeho dorastu a na Pedagogickom gymnáziu v Košiciach. V roku 1956 začal učiť na Vyššej pedagogickej škole v Prešove a tomuto mestu zostal verný viac ako 30 rokov. Po vzniku Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach v roku 1959 sa stal jej pracovníkom a zároveň jedným z prvých členov Katedry dejín tejto fakulty. Predmetom jeho záujmu sa stali národné a všeobecné dejiny obdobia novoveku a úvod do štúdia dejepisu.

V roku 1965 obhájil kandidátsku dizertačnú prácu s názvom K otázke vzniku tzv. sloviackeho separatizmu a Dvortsákovo separatistické hnutie na východnom Slovensku v roku 1918. V roku 1969 sa na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave habilitoval na docenta pre české a slovenské dejiny prácou Národnodemokratické hnutie na východnom Slovensku v roku 1918. Na jar v roku 1968 sa stal vedúcim Katedry dejín FF UPJŠ a stál na jej čele až do roku 1978, keď ho pozbavili vedenia katedry z politických dôvodov. Ako radový člen pôsobil na Katedre dejín až do roku 1986, kedy musel odísť do dôchodku. Naďalej však vyučoval na Katedre dejepisu Pedagogickej fakulty UPJŠ, neskôr Prešovskej univerzity a po vzniku Katedry dejín na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach, pôsobil na tejto ako profesor slovenských dejín. Inauguroval sa v roku 1998 prednáškou Slovenská revolúcia v roku 1918 a východné Slovensko.

Pri hodnotení práce profesora Ladislava Tajtáka nemôžeme oddeľovať jeho vedeckú činnosť od pedagogickej. On sám vždy spájal svoje poslanie vedca s úlohou vysokoškolského pedagóga a vedecké poznatky, získané výskumom nezištne odovzdával mladším generáciám.

Pri hodnotení práce profesora Ladislava Tajtáka nemôžeme oddeľovať jeho vedeckú činnosť od pedagogickej. On sám vždy spájal svoje poslanie vedca s úlohou vysokoškolského pedagóga a vedecké poznatky, získané výskumom nezištne odovzdával mladším generáciám.

Vo vedeckom výskume sa venoval dejinám východného Slovenska, ktoré skúmal v celoslovenskom kontexte. Zo širokého časového obdobia vývoja tohto regiónu ho najviac zaujímalo 19. storočie a prelom 19. a 20. storočia. V uvedenom, a pre slovenský národ dôležitom období, si všimnal národno-politické a sociálno-ekono-

mické aspekty dejín východného Slovenska napr. v štúdiách *Východoslovenské vysťahovalectvo do prvej svetovej vojny* (1961), *Slovenské vysťahovalectvo a migrácia v rokoch 1900 – 1914* (1975), *Vývin, pohyb a štrukturálne zmeny obyvateľstva na Slovensku v predvojnovom období (1900 – 1914)* (1980), *Úsilie maďarských vládnych tried o udržanie Slovenska v rámci Maďarska roku 1918* (1966), *Maďarské snahy o riešenie slovenskej otázky v rokoch 1918 – 1919* (1971). Skúmal aj dejiny východoslovenských miest v období kapitalizmu napr. *Sabinov a okolie* (1962), *Dejiny Prešova* (1965), *Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918* (1972). Pozornosť venoval výskumu robotníckeho hnutia, pričom dospel k zásadným koncepčným poznatkom vo vývoji tohto fenoménu, napr. štúdie *Priemyselná revolúcia na východnom Slovensku a jej sociálne dôsledky* (1974), *Vývoj robotníckeho hnutia Dejiny Rožňavy* (1978), *Dejiny Trebišova* (1982), *Dejiny Vranova* (1992), štúdia *Vývoj robotníckeho hnutia na Slovensku na začiatku 20. storočia* (1981), *K otázke ľavicovej opozície v uhorskej a slovenskej sociálnej demokracii a vzniku tzv. Hornouhorskej sociálnodemokratickej strany* (1988). Svojimi prácami vyplňal medzery historického poznania a naznačoval smery ďalšieho výskumu, napr. v štúdiách *K niektorým otázkam koncepcie dejín východného Slovenska obdobia uhorského kapitalizmu* (1977), *K niektorým otázkam interpretácie revolučných rokov 1848 – 1849 na*

prof. L. Tajták preberá ďakovný list Inštitútu histórie FF PU (2009)

Slovensku (2000). Svojimi prácami vyvrátil deformujúce názory o východnom Slovensku ako o osobitnom správnom celku a odlišnej etnicite jeho obyvateľov. V početných príspevkoch dokázal, že isté osobitosti vývoja východného Slovenska sa zneužívali na dezintegráciu slovenského národa, napr. štúdie *Vývin názorov na historické postavenie východného Slovenska* (1972), *Východné Slovensko ako regionálny fenomén* (2001), *Separatistické a dezintegračné tendencie na Slovensku v 19. a 20. storočí* (2005), *Poznámky k historickým otázkam v diele Ondreja R. Halagu* (2010).

Výrazná je aj organizačná činnosť pána profesora predovšetkým ako dlhoročného člena Slovenskej historickej spoločnosti, ako člena jej celoslovenského výboru a predsedu jej východoslovenskej pobočky. Aktívne pracoval aj ako člen výboru Československej historickej spoločnosti pri ČSAV, ako člen Česko-slovensko-maďarskej komisie, ako predseda historickej sekcie Gemerskej vlastivednej spoločnosti, ale aj ako člen viacerých vedeckých a redakčných rád (napr. pre *Historický časopis*, zborníky *Nové obzory*, *Historica Carpatica* a i.).

Rozsiahla vedecká, pedagogická a spoločenská činnosť profesora Ladislava Tajtáka sa snúbila s jeho skromným životným postojom, s jeho starostlivosťou o každého, kto mal záujem pracovať v odbore história, s nezištnosťou pomáhať radou a skutkom a tešiť sa z úspechov iných.

Svojej deväťdesiat päťky sa náš vzácny jubilant dožíva v zdraví a plný tvorivých síl. Za jeho priateľov, žiakov, spolupracovníkov mu blahoželáme a prajeme dobré zdravie, úspechy vo vedeckej práci a spokojnosť v osobnom živote.

ZO SEVERU RUSKA NA SEVER SLOVENSKA

Venované životnému jubileu PhDr. Angelíny Uramovej

Lubica HARBULOVÁ

PhDr. Angelína Uramová

V lete 1958 opustila PhDr. Angelína Uramová rod-
né Rusko a spolu so svojím životným partnerom
Pavlom Uramom sa presťahovala do jeho rodnej
krajiny – vtedajšieho Československa. Sever Ruska
vymenila za severovýchodne Slovensko a mesto
Prešov, ktoré sa stalo jej novým domovom.

Angelína Uramová, rod. Jabloková, sa narodi-
la 24. mája 1936 v severoruskom meste Vologda v ro-
dine inšpektora štátnej správy Pavla Fiodoroviča
Jablokova a Márie Ivanovny Koževinovovej. Desať-
ročnú školu absolvovala v rodnej Vologde. V roku
1953 začala študovať v meste na Neve na Historickej
fakulte Leningradskej štátnej univerzity. Leningrad
(dnešný Sankt-Peterburg) je učaroval, rovnako ako
aj atmosféra na historickej fakulte. Neskôr si takto
zaspomínala na vysokoškolské štúdium: „*Výučba*

v prvom ročníku prebiehala priamo v sálach Ermitáže. Špecializácia sa začínala v treťom ročníku. Ja som sa špecializovala na ruské dejiny 19. storočia, najmä na spoločenské myslenie a kultúru.“ Vysokoškolské štúdium ukončila v roku 1958 s dvojitou kvalifikáciou – historik, učiteľ histórie strednej školy. Leningrad zohral dôležitú úlohu aj v osob-
nom živote Angelíny Uramovej. V septembri 1953 prišla študovať na leningradskú
Historickú fakultu aj skupina študentov z Československa. Jedným zo študentov bol
aj Pavol Uram, rodák zo severovýchodného Slovenska. Spoločné štúdium ich zbli-
žilo a v piatom ročníku štúdia sa zobrali. Po ukončení štúdia v júli 1958 Angelína
Uramová nasledovala svojho manžela a prišla na Slovensko.

Po príchode do Prešova začala A. Uramová pôsobiť ako stredoškolská učiteľka na
Jedenásťročnej ukrajinskej škole v Prešove (1958 – 1962) a súčasne učila externe aj na
Strednej ukrajinskej pedagogickej škole. V roku 1962 prešla na Pedagogický inštitút,
kde bola prijatá na katedru spoločenských vied. Z tejto katedry sa v septembri 1962
vyčlenila katedra histórie a Angelína Uramová patrila k jej prvým členom. Katedra
dejín bola najskôr súčasťou Pedagogického inštitútu a v roku 1964, keď po spoje-
ní pedagogických inštitútov v Prešove a v Košiciach vznikla Pedagogická fakulta
(PdF) ako súčasť Univerzity P. J. Šafárika (UPJŠ), prešla na novovytvorenú fakultu aj
katedra dejín. Na tejto katedre dejín A. Uramová pôsobila až do roku 1978, keď došlo
k ďalšej reorganizácii. Spojením katedier dejín PdF a Filozofickej fakulty (FF) UPJŠ
vznikla v roku 1978 Katedra dejín FF UPJŠ, na ktorú spolu s ostatnými kolegami
prešla aj Angelína Uramová. Na tomto vysokoškolskom pracovisku pracovala až do
roku 1995, keď odišla do dôchodku.

Určujúcou pre Angelínu Uramovú počas jej pôsobenia na vysokej škole bola
pedagogická činnosť a práca so študentmi. Na katedre dejín PdF zabezpečovala

Na Katedre dejín Pedagogickej fakulty UPJŠ.
Zľava: PhDr. A. Uramová, prof. PhDr. M. Danilák, CSc.,
PhDr. A. Takáč, doc. PhDr. V. Franko, CSc.

PhDr. A. Uramová prijíma gratuláciu od dekana FF PU
prof. PhDr. V. Gluchmana, CSc.

Zľava: Prof. PhDr. L. Tajták, CSc., PhDr. A. Uramová
a prof. PhDr. M. Danilák, CSc.

prednášky zo svetových dejín z obdobia praveku, staroveku a stredoveku a občas aj dejiny Ruska a ZSSR pre historikov a ruštinárov. Po príchode na katedru dejín FF sa začala špecializovať na svetové dejiny v období stredoveku, z ktorých zabezpečovala prednášky aj semináre a na výberové prednášky zamerané na dejiny Ruska, dejiny medzislovanských vzťahov a na históriu česko-slovensko-ruských/soviet-ských vzťahov.

Vedeckovýskumná činnosť A. Uramovej bola orientovaná predovšetkým na dejiny slavistiky v Rusku v prvej polovici 19. storočia a na priblíženie vedeckých kontaktov medzi ruskými, českými a slovenskými slavistami. V roku 1971 absolvovala trojmesačný študijný pobyt na Historickej fakulte Leningradskej štátnej univerzity. Výsledky výskumu zapracovala do rigorózneho práce s názvom *Vedecká cesta Kajsarova a Turgeneva po slovanských krajinách Rakúskej monarchie (K počiatkom slavistiky v Rusku)*. Z tejto problematiky uverejnila postupne ďalšie články a štúdie. V nasledujúcich rokoch sa jej odborný záujem rozšíril o problematiku kultúrnych vzťahov medzi Československom a ZSSR po roku 1918. K uvedeným tematickým okruhom publikovala príspevky v zborníkoch katedry a na stránkach odborných perio-

dík. Nezabúdala ani na popularizáciu historickej vedy, čo potvrdzovala aj jej čulá spolupráca s redakciou ukrajinského štúdia Československého rozhlasu v Prešove.

Počas pôsobenia na katedre dejín viedla A. Uramová množstvo diplomových prác a prác študentskej vedeckej a odbornej činnosti. Študenti oceňovali jej tolerantný, priateľský a chápaný prístup i nasadenie, s akým sa študentom venovala. Jej srdcovou záležitosťou však bolo vedenie odborných exkurzií. Celé generácie študentov odboru dejepis si dodnes spomínajú na jej nezabudnuteľné odborné exkurzie do južných Čiech, ktoré s elánom a šarmom jej vlastným organizovala a viedla. Južné Čechy však učarovali aj jej samej: *„Južné Čechy mi prirástli k srdcu natoľko, že na nich dodnes spomínam. Trochu mi pripomínajú môj rodný kraj – voda, rybníky – niektoré veľké sú ako menšie jazerá môjho kraja, a brezy.“* Zamilovala si však aj svoj nový domov a v roku 2012 sa takto vyznala zo svojho vzťahu k Slovensku i k mestu Prešov: *„Slovensko považujem za jednu z najkrajších krajín. Mám rada slovenskú prírodu, nielen Tatry, ale aj celé stredné Slovensko, cestu dolu Váhom, najmä úsek pod Strečnom. Mám rada moje najbližšie „veľkomesto“ – Košice, s jeho električkou a útulnými kaviarňami na Hlavnej ulici, s Dómom sv. Alžbety a pekným divadlom, i parčíkom s hrajúcou fontánou. A nakoniec – mám naozaj rada Prešov. So všetkým, čo v ňom je a čo som tu prežila.“*

Za všetkých bývalých kolegov a študentov PhDr. Angelíny Uramovej k jej životnému jubileu srdečne blahozeláme a prajeme do ďalších rokov pevné zdravie, veľa šťastia, osobnej pohody a spokojnosti v kruhy najbližšej rodiny.

Literatúra:

KLEMPAY, Martin. Rozhovor s historičkou PhDr. Angelínou Uramovou. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove* 2012, č. 1, s. 212-218.

MOJEJ PANI UČITEĽKE

Úmerne s pribúdajúcimi rokmi pribúdajú aj spomienky. Množia sa a ukladajú do mozaiky. Je pestrá. Je bohatá. Je v nej naše detstvo, naša mladosť, naše študentské roky. Človek sa rád vracia do spomienok, keď sú dobré, keď sú pekné, keď sú nezabudnuteľné.

Aj ja sa rada vraciam do minulosti a v pamäti mi utkveli hlavne študentské roky – obdobie vysokej školy. Bolo to obdobie takmer bezstarostné, plné krásnych zážitkov, plné príhod s vynikajúcimi priateľmi a nezabudnuteľnými osobnosťami.

Jednou z nich je aj jubilantka PhDr. Lina Uramová.

Prvýkrát sme sa stretli na prijímacích pohovoroch a hneď sme si „padli“ do oka. Získala ma svojím ľudským prístupom, ktorý mi pomohol zbaviť sa prijímačkovej trémy.

Keď som nastúpila do prvého ročníka, bola som rada, že máme s ňou nielen prednášky, ale aj semináre. Bohaté vedomosti, prirodzený rešpekt a autorita, taktný prístup k študentom. Toto všetko z našej Liny (ako sme ju dôverne volali) robilo pedagogickú osobnosť.

Rada a často spomínam na jej prednášky, na jej semináre. Ale úplne nezabudnuteľné sú pre mňa dejepisné exkurzie, ktoré organizovala so svojou kolegyňou a priateľkou PhDr. Oľgou Wiedermanovou. Na týchto exkurziách sme spoznali

mnoho historických pamiatok, dozvedeli sme sa veľa nového o československej histórii. Ale tie večery na exkurziách! Plné zábavy, priateľských posedení, ktoré však nikdy nepresiahli hranice úcty a slušnosti. Naša Lina ukázala na týchto akciách, že v nej stále drieme dobrodružná povaha, že má zmysel pre humor, že je jej blízka študentská duša.

Milá pani doktorka!

V týchto dňoch ste sa dožili krásneho životného jubilea. Je mi cťou, že vám môžem osobne zablahoželať a popriať vám z úprimného srdca veľa zdravia, veľa šťastia a veľa rokov s najbližšími.

Chcem vám poďakovať za vaše pedagogické majstrovstvo, za vašu „človečinu“. Ste jednou z tých, ktorí mi ukázali krásu a zmysel učiteľského povolania.

Verím na naše spriaznené duše, verím na naše ďalšie stretnutia.

Všetko najlepšie, moja pani doktorka, moja pani učiteľka!

S úctou bývalá študentka Anina Vizdalová-Vrbová

JUBILANTKA

doc. PhDr. NADEŽDA JURČIŠINOVÁ, PhD.

Peter KOVAL

doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.

V marci tohto roku oslávila vzácne životné jubileum členka nášho Inštitútu histórie rodáčka z Trenčína doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. Základnú deväťročnú školu absolvovala v Bardejove, kde pokračovala v štúdiu na tunajšom gymnáziu. Po ukončení druhého ročníka a po presťahovaní rodičov do Svidníka, pokračovala v štúdiu na svidníckom gymnáziu, kde aj zmaturovala. Pre svoje vysokoškolské štúdium si vybrala mesto Prešov. V roku 1975 tu nastúpila na Filozofickú fakultu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika (FF UPJŠ). V roku 1980 úspešne absolvovala štúdium v odboroch dejepis – filozofia – občianska náuka. O dva roky neskôr obhájila rigoróznú prácu a bol jej udelený titul PhDr. Od ukončenia štúdia je jej profesionálny život spojený s prácou vysokoškolského pedagóga. Najprv pôsobila ako asistentka na Pedagogickej fakulte v Prešove UPJŠ v Košiciach. Po ustanovení Ka-

tedry dejín na Fakulte humanitných a prírodných vied (FHPV) pôsobila na tomto pracovisku na pozícii odborného asistenta. V rokoch 1997 – 2003 bola zástupkyňou vedúcej tejto katedry. Po integrácii Katedry dejín FHPV s historickými pracoviskami FF Prešovskej univerzity (PU) v Prešove bola zaradená na Katedru novovekých a najnovších slovenských dejín. Jej členkou zostala aj po ustanovení Inštitútu histórie FF PU v Prešove v roku 2005.

V rámci svojej pedagogickej činnosti doc. Jurčišinová vyučovala a garantovala viaceré disciplíny ako Slovenské dejiny 1780 – 1918, Prehľad dejín historiografie, Kľúčové problémy slovenskej historiografie (1848 – 1948), Dejiny slovenskej historiografie, Dejiny Slovenska po roku 1945, Dejiny svetovej historiografie, Česko-slovenské vzťahy koncom 19. a začiatkom 20. storočia. V súčasnosti zabezpečuje na Inštitúte histórie výučbu predmetov na bakalárskom a magisterskom stupni štúdia: Slovenské dejiny v rokoch 1780 – 1918, Dejiny slovenskej historiografie, Prehľad dejín historiografie, Slovenská historiografia v 19. a 20. storočí, Česko-slovenské vzťahy 1848 – 1918. Na doktorandskom štúdiu vedie seminár *II. Historiografia*. Je členkou štátnicových komisií pre rigorózne a bakalárske štátne záverečné skúšky. Prirodzenou aktivitou v jej pedagogickej činnosti bolo a je vedenie a oponovanie desiatok diplomových, rigorózných a bakalárskych prác.

V roku 2001 jej bol po úspešnej obhajobe dizertačnej práce s názvom *Československá jednota a jej kultúrno-spoločenské aktivity vo vzťahu k Slovákom (1896 – 1914)* na Historickom ústave SAV v Bratislave udelený titul Ph.D. Ako už naznačuje názov témy

jej dizertačnej práce, tak základnú oblasť svojho vedeckého výskumu upriamila na zhodnotenie prejavov česko-slovenskej spolupráce od druhej polovice 19. do začiatku 20. storočia s dôrazom na oblasť kultúry a osvety. Zvláštnu pozornosť v rámci tejto problematiky venuje národnoobránnému a slovako-filskému spolku *Československá jednota*. Výsledkom jej bádania je monografia *Československá jednota a Slováci. (Kultúrno-spoločenské aktivity spolku) 1896 – 1914* (Prešov 2010). Precízne v nej vykresľuje proces presadzovania i udomácnovania sa myšlienky česko-slovenskej vzájomnosti v uvedenom historickom období. V práci zdôrazňuje viaceré podoby myšlienky česko-slovenskej spolupráce, pričom prirodzený akcent dáva na tie formy spolupráce, ktoré boli z pohľadu spolku podporované a rozvíjané ako najzásadnejšie. Vo vedeckej a laickej verejnosti vyvolala jej práca pozitívne ohlasy. Doc. Jurčišinovej bola za túto prácu v roku 2011 udelená Cena dekana FF PU v oblasti spoločenských vied. Čerstvým monografickým počinom Nadeždy Jurčišinovej je práca *Česko-slovenské porady v Luhačoviciach (1908 – 1913)*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Veda; Ústav politických vied v Bratislave v roku 2015. V tejto práci opätovne rozširuje poznatky o česko-slovenskej vzájomnosti v období pred prvou svetovou vojnou.

Vysokú vedeckú hodnotu malo aj niekoľko čiastkových odborných štúdií doc. Jurčišinovej publikovaných v domácich a zahraničných zborníkoch a časopisoch. Ich erudovanosť dokazuje ich vysoká citovanosť poprednými slovenskými, ale aj zahraničnými historikmi. Aj v týchto textoch sa venuje predovšetkým rôznym aspektom česko-slovenskej spolupráce a vzájomnosti, ako aj ich slovenským prívržencom.

Ako členka Inštitútu histórie a Katedry novovekých a najnovších slovenských dejín upriamuje svoju pozornosť tiež na výskum regionálnych dejín východného Slovenska z prelomu 19. a 20. storočia. Je spoluautorkou dvoch monografií – Peter Švorc a kol. *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia* (Prešov 2012) a Peter Švorc a kol. *Svidník v premenách času* (Sabinov 2005). Z regionálnych dejín publikovala niekoľko čiastkových štúdií venovaných predovšetkým školstvu, ale aj niektorým kultúrnym činnostiam a osobnostiam, ktoré pôsobili na Šariši koncom 19. a začiatkom 20. storočia.

Nadežda Jurčišinová vystúpila na mnohých zahraničných a domácich vedeckých konferenciách. Je pravidelnou účastníčkou *Dní Milana Hodžu*, ktoré sa konajú od roku 2005 v Martine. Ich organizátormi sú Ústav politických vied SAV v Bratislave, Historický ústav SAV v Bratislave a Slovenská národná knižnica v Martine. Súčasťou Dní Milana Hodžu sú vedecké konferencie s medzinárodnou účasťou a v centre pozornosti účastníkov sú významné osobnosti slovenskej politiky. V hodnotných zborníkoch z konferencií prezentovala výsledky svojho vedeckého bádania.

doc. Nadežda Jurčišinová bola a je členkou niekoľkých grantových projektov, v dvoch bola zástupkyňou vedúceho grantu a v súčasnosti je vedúcou grantového projektu VEGA pod názvom *Šariš v historickom kontexte jedného storočia (1848 – 1948)*. Je členkou Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, členkou Historickej spoločnosti kráľovského mesta Prešov a Slovenského syndikátu novinárov. Je členkou redakčnej rady periodika *Annales historici Presovienses* a zodpovednou redaktorkou internetového časopisu Inštitútu histórie FF PU *Dejiny*. Zapája sa do rôznych podujatí na pôde svojho pracoviska, kde bola spoluorganizátorkou a hlavnou organizátorkou niektorých vedeckých podujatí. V roku 2011 bola členkou a v roku 2009 predsedníčkou volebnej komisie do Akademického senátu PU v Prešove.

V rámci mobilit programu ERASMUS+ absolvovala doc. Jurčišinová v roku 2010 prednáškový pobyt v Liberci na Technickej univerzite, Fakulty Přírodovědně humanitnej a pedagogickej a v roku 2011 na Inštitúte histórie Rzeszowskej univerzity v Rzeszówe, kde sa prezentovala prednáškami z česko-slovenských vzťahov.

Použitá literatúra:

- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2010. *Československá jednota a Slováci (1896 – 1914) : (kultúrno-spoločenské aktivity spolku)*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2010, 183 s. ISBN 978-80-555-0252-6.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2015. *Česko-slovenské porady v Luhačoviciach (1908 – 1913)*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; VEDA, 2015, 230 s. ISBN 978-80-224-1487-6.

VÝBER Z PERSONÁLNEJ BIBLIOGRAFIE doc. PhDr. NADEŽDY JURČIŠINOVEJ, PhD.

- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2010. *Československá jednota a Slováci (1896 – 1914) : (kultúrno-spoločenské aktivity spolku)*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2010, 183 s. ISBN 978-80-555-0252-6.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2015. *Česko-slovenské porady v Luhačoviciach (1908 – 1913)*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; VEDA, 2015, 230 s. ISBN 978-80-224-1487-6.
- Peter Švorc a kol. 2012. *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2012. 251 s. ISBN 978-80-555-0465-0.
- DERFIŇÁK, Patrik – JURČIŠINOVÁ, Nadežda – ŠVORC, Peter. 2005. *Svidník v premenách času*. Sabinov : Dino, 2005, 111 s. ISBN 80-85575-49-3.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2014. Prejavy česko-slovenskej spolupráce na oboch stranách moravsko-slovenskej hranice pred prvou svetovou vojnou. In *Česko-slovenská historická ročenka 2013 : Viditeľná i skrytá... : česko(moravsko)-slovenská hranica v 20. storočí*. Skalica : Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, 2014, s. 11-23. ISBN 978-80-89391-35-6.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2012. Spolupráca Vavra Šrobára s Československou jednotou (1896 – 1914). In *Dr. Vavro Šrobár – politik, publicista a národnoosvetový pracovník*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2012, s. 197-215. ISBN 978-80-224-1210-0.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2010. Česko-slovenská vzájomnosť v spoločensko-politických aktivitách Dr. Ivana Déreera pred prvou svetovou vojnou. In *Dr. Ivan Dérer – politik, právnik a publicista*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 132-150.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2009. Roľ slovakofilského tovarysta „Čechoslovianske obednanňa“ u rozvytku čecho-slovackých vzajemyn naperedodni vynyknenňa Čechoslovaččyny. In *Naukovyj visnyk Užhorodskoho universytetu : serija politolohija, sociolohija, filosofija*. Vypusk 13. Užhorod : Vydavnictvo UŽNU „Hoverla“, 2009, s. 65-69.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2009. Československá jednota a predstavitelia ľudového prúdu v slovenskej politike pred vojnou - Ferdiš Juriga a Andrej Hlinka. In *Ferdinand Juriga ľudový smer slovenskej politiky*. Bratislava : Ústav politických vied SAV, 2009, s. 67-89. ISBN 978-80-224-1113-4.

- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2008. Prejavy českej pomoci slovenskej študujúcej mládeži koncom 19. a začiatkom 20. storočia. In *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku (k storočnici Apponyiho zákonov) : zborník z konferencie konanej dňa 28. 11. 2007 v Bratislave*. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva, 2008, s. 65-71. ISBN 978-80-7098-464-2.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2008. Česko-slovenské vzťahy v predvojnovnej žurnalistike Milana Hodžu. In *Milan Hodža politik a žurnalista : [osobnosti slovenskej politiky]*. Bratislava : VEDA, 2008, s. 59-72. ISBN 978-80-224-1011-3.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2006. Podiel odborov Československej jednoty na rozvíjaní česko-slovenských kultúrnych vzťahov. In *Acta Historica Neosoliensia : odborný časopis Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. ISSN 1336-9148, č. 9, s. 114-123.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2003. Význam prednáškovej činnosti v pôsobení Česko-slovenskej Jednoty (1896 – 1914). In *Acta Historica Neosoliensia : ročenka Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2003, s. 32-39. ISBN 80-88945-74-7.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2002. Založenie Československej jednoty a prvé kontakty so Slováckmi. In *Slovanský přehled : review for Central, Eastern and Southeastern European history*. ISSN 0037-6922, roč. 88, č. 4, s. 457-472.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2002. Slováci na Národopisnej výstave československej v Prahe roku 1895. In *Slovanský přehled : review for Central, Eastern and Southeastern European history*. ISSN 0037-6922, roč. 88, č. 4, s. 593-600.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2002. Pomoc Československej jednoty pri výchove slovenského remeselníckeho dorastu. In *Česko-slovenská historická ročenka 2002*. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 277-293. ISBN 80-210-3021-6.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 2000. Spolupráca Československej jednoty so slovenskými dôverníkmi pri rozvíjaní kultúrnych vzťahov medzi Čechmi a Slováckmi. In *Česko-slovenská historická ročenka 2000*. Brno : Masarykova univerzita, 2000, s. 185-198. ISBN 80-210-2484-4.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 1999. Význam česko-slovenských porad v Luhačovicích pred 1. svetovou vojnou pre vznik spoločného štátu Čechov a Slováckov. In *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848-1918 : zborník venovaný prof. PhDr. Michalovi Danilákovi, CSc. k jeho 65. narodeninám*. Prešov : Universum, 1999, s. 143-151. ISBN 80-967753-2-4.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. 1999. Spolupráca M.R. Štefánika s Československou jednotou počas pôsobenia v spolku Detvan v Prahe (1898-1904). In *Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. – 5. mája 1999*. Bratislava : Vojenský historický ústav MO SR, 1999, s. 9-19.

PREDSTAVUJEME

*Solivar Prešov.
Foto Stanislav Kurimai*

SKLAD SOLI VČERA A DNES

Marek DUCHOŇ

Soľ ako strategická surovina vždy hýbala svetom – politikou, vojnami, hospodárstvom, ekonomikou, pašovaním. Kto vlastnil soľ, mal určité spoločenské postavenie, ako aj moc a bohatstvo. Preto oddávna snaha vlastniť soľné ložiská, výrobné soli či soľné sklady prináležala panovníkovi či šľachte. Tento boj o vlastníctvo neobišiel ani soľné bane a neskôr soľný závod Solivar v Soľnej Bani na úpätí Slanských vrchov.

Fyzikálne vlastnosti soli, ako sú rozpustnosť a hygroskopickosť (schopnosť pohlcovať vlhkosť zo vzduchu), mnohokrát komplikovali jej uskladnenie, manipuláciu či distribúciu. Práve na uskladňovanie soli sa v minulosti kládol veľký dôraz. Sklady soli museli byť suché, bez prievanu a mali sa nachádzať v blízkosti varní soli. Sklady soli sa však budovali aj na soľných cestách a v strategických distribučných uzloch. Pozrime sa však na soľný sklad v Soľnej Bani.

Je veľmi zaujímavé, že o tak dôležitej a strategickej budove sa v archíváliách nenachádzajú žiadne vyobrazenia, plány, projekty, údaje o staviteľoch alebo dátum postavenia budovy či údaje o nákladoch na výstavbu. Existenciu skladu soli nám však potvrdzujú mapy, ktoré znázorňujú povrchové stavby Solivaru. Ide napríklad o Lambergerovu mapu z roku 1746, alebo mapu z obdobia Kochovej komisie z roku 1750. Z oboch máp je možné identifikovať pôdorys skladu soli, no nie je možné vidieť jeho architektonický vzhľad, výšku, spôsob zastrešenia a pod.

Zrekonštruovaný sklad soli. Foto Branislav Švorc

Prvé vyobrazenie soľného skladu nachádzame od T. Lieba až z roku 1774. Väčšinou sa soľný sklad v archívoch spomína s reguláciou potoka. Aj v dobrozdani J. Lechnera z roku 1822 sa hovorí, že výstavba kanálu by mala byť aktuálna až po dostavaní soľného skladu. Soľný sklad dnešnú podobu dostáva až po požiari 14. apríla 1819. Vtedy bolo dobudované druhé poschodie, prekrytý bol impozantnou manzardovou strechou s jedinečnou svorníkovou drevenou konštrukciou krovu, v ktorej bolo umiestnené ďalšie tretie a štvrté podlažie. Pribudovaná bola aj veža a budova bola rozdelená na komôrky a centrálnu chodbu. Klasicistická veža bola situovaná do strednej osi arkády a bola zastrešená zvonovitou prilbicou. Z centrálnej chodby po oboch stranách boli osadené vchody do skladovacích priestorov – komôr. Do soľného skladu sa soľ privážala z varní v drevených vozíkoch ručne tlačенých po koľajniciach v zastrešenej chodbičke. Koľajnice pokračovali aj v samotnom objekte soľného skladu pre zjednodušenú manipuláciu a rozvoz soli do samotných komôr. V budove sa tiež nachádzali aj ďalšie miestnosti na príjem a výdaj soli, úrad pohraničnej a finančnej stráže či colnica.

Takúto podobu soľného skladu potvrdzuje niekoľko správ. Napr. 10. októbra 1840 bola predložená žiadosť na opravu úradných hodín osadených vo veži soľného skladu. Vo veži boli dva menšie zvony, ktoré slúžili na odbíjanie štvrtíhodín a celých hodín. Väčší zvon mal nápis „fudit Henricus Eberhardt Pestini. Anno 1820“. Daný letopočet je len ďalším dôkazom o podobe soľného skladu.

Soľ sa uskladňovala v drevených sudoch tzv. „tonách“. Každá komora mala kapacitu 1000 takýchto sudov. Od druhej polovice 19. storočia sa soľ uskladňovala

Z otvorenia novej expozície v zrekoštruovanom sklade soli na Solivare. Foto Branislav Švorc

voľne sypaná. V soľnom sklade sa soľ zároveň balila do jutových vriec a od roku 1939 aj do papierových vriec. Soľ sa distribuovala priamo v „tonách“ alebo na menšie vzdialenosti vo vreciach. Pri distribúcii soli boli povozníci veľmi často olúpení a rozmáhalo sa aj pašovanie soli z iných oblastí. Preto niektorým povozníkom boli osobitne pridelení hajdúsi či vojenský sprievod.

Rozhodujúcim zlomom v histórii skladu soli bola noc zo 17. na 18. mája 1986. Neuhasiteľné plamene pohltili celú svorníkovú strechu, výdrevu komôr a všetky drevené časti budovy. Devastačný požiar mal fatálne následky na existenciu budovy. Zachovalo sa len obvodové murivo a veža. Paradoxne požiar pohltil vzácnu zbierku historických hasičských áut, ktorá bola dočasne uskladnená v budove. Následné vyšetrovanie viedlo k viacerým verziám príčin požiaru. Výsledok vyšetrovania však nikdy nebol prezentovaný.

Osud soľného skladu tak bol na desiatky rokov spečatený. Pristúpilo sa ku konzervácii zostatkov muriva a jeho prekrytie. Budova sa oplotila a až na pár svetlých nádejí na jej obnovu a využitie, chátrala. Bolo vypracovaných mnoho štúdií a návrhov na jej využitie, ale vždy to narazilo na jednu základnú otázku „kto to zaplatí“. Plamienok nádeje zapálilo až Slovenské technické múzeum, keď v roku 2009 dalo vypracovať stavebno-realizačný projekt a určilo využitie budovy. Súčasne aj odpovedalo na otázku o financovaní a to samotným uchádzaním sa o nenávratný finančný príspevok z Európskeho hospodárskeho priestoru. Následne bol celý projekt schválený a zverejnený 25. januára 2010. Finančné prostriedky boli pridelené v celkovom objeme 2,4 mil. EUR a to v pomere financovania 85 % z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a 15 % zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Aj napriek tejto pozitívnej správe pre soľný sklad, budova aj naďalej chátrala ďalšie štyri roky. Rôzne odvolania, skúmania, kontroly, súdne spory či petície prelomilo až 17. októbra 2014 podpísanie zmluvy s dodávateľom stavebných prác. Stavenisko bolo odovzdané v piatok 24. októbra 2014 a v pondelok 27. dodávateľ okamžite začal zriaďovať stavenisko. Soľný sklad po 28 rokoch povstáva z popola. Napriek drobným prekážkam stavba napredovala tak, aby sklad soli mohol pokračovať v písaní svojej histórie.

Počas svojej histórie soľný sklad zaznamenal veľa pádov a úspechov, zmien, prestavieb, požiarov a opráv. Časť jeho minulosti odhaľuje archeologický výskum, ktorý bol realizovaný v úvode stavebných prác. Výkopové práce odhalili základy pôvodného soľného skladu zo 17. storočia. Našli sa aj iné artefakty súvisiace so soľným závozom ako je dielec z dna varnej panvice z Varne Ferdinand, časť koľajnice či časť okrasnej rímsoy. Kalamár na atrament pri vstupe na príjme soli dokazuje prísnu evidenciu soli, čo spečatili aj nájdené výdajky s kráľovským erbom Habsburgovcov z rokov 1854 až 1857 v časti strechy. Je to prinajmenšom záhada, že pri takom devastačnom požiari, tak vysokej teplote a pod horiacim trámom sa tieto výdajky zachovali. Verím, že nájdenie tak vzácného artefaktu odštartuje písanie novej histórie soľného skladu, ktorý bol pre verejnosť otvorený v obnovej podobe 19. marca 2016.

ROZHOVORY

Kapušíansky hrad. Foto Stanislav Kurimai

AJ DEJPISOM VIESŤ K LÁSKE A ÚCTE K ŽIVOTU, K ROZLIŠOVANIU DOBRA A ZLA

Rozhovor s univerzitným profesorom
PhDr. Dušanom Škvarnom, PhD.

prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD.

Nadežda Jurčišinová: Pán profesor, kedy a kto vo vás vzbudil záujem o dejiny?

Dušan Škvarna: - Odpoviem vám odpoveďou z jedného iného rozhovoru. Pochádzam od Žiliny, v jej okolí a v nej som aj prežil detstvo. To bolo viac spontánne, prírodné a prirodzené než organizované, usmerňované. Dnes už nepredstaviteľné povinnosti sa v ňom snúbili s radosťami a hrami, bol tam veľký priestor na fantáziu, objavovanie tajomstiev prírody, živelné športovanie: Veľa som čítal. U starých rodičov na Kysuciach som po večeroch a počas sviatkov počúval rozprávania ako za starých čias. Ich magickosť i záblesky živej ľudovej piesne, tak presvedčivo zemitej a zároveň precitenej ako kysucká príroda, a tak aj spievanej, mi dali mimoriadne veľa.

Moje prvotné, detské nahliadania do minulosti sa diali viac vďaka takýmto zážitkom a mojej posadnutosti čítaním ako cez múzeá a školu. Ešte na gymnáziu som sa zaujímal takmer o všetko, myslím si, že pokojne som mohol študovať techniku či prírodné vedy. Pravdepodobne rozhodujúci impulz na štúdium dejín nepriamo prišiel od mojej triednej profesorky Harkabusovej, na ktorú doteraz rád spomínam a za všeličo jej vďačím, o čom zrejme ani nevie, a dejepisárke profesorky Hurtovej. Ešte aj v začiatkoch štúdia na vysokej škole som však zvädzal zápas, k čomu sa prikloním – k histórii, alebo k filozofii (logike). Nakoniec rozhodlo presvedčenie, ku ktorému som dospel, že filozofia podobne ako matematika, hudba, maliarstvo, hoci sa dajú naštudovať, vyžadujú mimoriadne veľkú dávku talentu. A aj to, že sme sa viac pohybovali na katedrách histórie (hoci na Katedre filozofie UK bolo viacero nesmierne inšpiratívnych mysliteľov, z ktorých niektorí dodnes predstavujú špičku slovenskej filozofie a už počas môjho štúdia prejavovali slobodné myslenie).

Nadežda Jurčišinová: Významnou udalosťou v slovenských dejinách je proces formovania moderného slovenského národa, na ktorý vy ako historik upriamujete svoju pozornosť. Prečo ste sa rozhodli venovať práve tejto problematike a čím vás zaujala?

Dušan Škvarna: - V detstve ma priťahovali miesta vyvolávajúce romantické nálady (lesy, kopce, riečne tíšiny, úbočia, stromy, stodoly, mestské zákutia). Zhruba od 13 – 14 rokov sa tieto detské túžby spredmetnili do záujmu o francúzsku a ruskú literatúru 19. storočia. Hltal som diela ich klasikov a naivne sa opájal najmä obrazmi romantického Paríža. Postupne sa príťažlivosť 19. storočia v mojich očiach

umocňovala najmä vďaka obdivu k tomu, ako sa v tom storočí prudko rozvíjalo poznanie prírody, technika, umenie a ako sa celkovo menili predstavy o spravodlivej spoločnosti a slobode človeka. Na vysokej škole ma fascinovali teórie usilujúce sa postihnúť zanikanie starých a vznik nových štruktúr v spoločnosti, vo vesmíre, v prírode i v kultúrnych systémoch. Devätnáste storočie sa mi javilo ako jeden z bodov dejín, keď sa tento proces odohrával priam učebnicovo. Vnímal som ho ako obdobie, v ktorom spoločnosť prechádzala zásadnou kvalitatívnou zmenou, keď sa rozchádzala so stáročiami stabilnou minulosťou a začínala sa organizovať podľa nových zásad a znakov. Navyše o 19. storočí sa dalo v časoch mojej mladosti aspoň poloslobodne uvažovať a diskutovať, čo bolo v prípade 20. storočia takmer vylúčené. Tomuto storočiu som sa priblížil aj vďaka jednej seminárnej úlohe. V prvom alebo druhom ročníku mi prof. Matúš Kučera zadal úlohu, aby som na seminári predstavil diskusiu, ktorá prebiehala v 60. rokoch 20. storočia v odborných časopisoch medzi osamelým, ale aspoň nakrátko neostrakizovaným prof. Danielom Rapantom a skupinou oficiálnych historikov o problematike národného obrodzenia. Z týchto textov som vtedy nechápal takmer nič, ale utvrdil som sa v pocite, že 19. storočie je kľúčom k plnšiemu pochopeniu našej prítomnosti, pretože v tom čase sa formovali či umocňovali mnohé javy, na základe ktorých sa zakódoval rad znakov slovenskej spoločnosti 20. storočia. A rovnako som sa prvýkrát stretol s Rapantovým dielom, uvedomujúc si aspoň neurčito, primerane veku a vedomostiam vysokoškolačka, že v slovenskej kultúre predstavuje mimoriadny výkon. Mimochodom, tí pedagógovia, ktorí si uchovali zdravý rozum a prirodzený étos, nám na seminároch či súkromne niekedy v náznakoch inokedy otvorenejšie pripomínali Daniela Rapanta. Jeho duch v priestoroch katedier histórie bol evidentne prítomný, ale iba neoficiálne, potichu. Vlastne tak ako všetko zakázané a neželané v normalizačnom dvadsaťročí. Študoval som v čase, keď historiografiu silno deformovali úzke limity slobody bádania a interpretácie. V súvislosti s vašou otázkou sú však zaujímavejšie a prospešnejšie iné, menej badateľné, no priaznivejšie prvky jej vývinu. V slovenskej kultúre sa v 70. a 80. rokoch smelšie objavovali apely, aby sa slovenské dejiny neredukovali v duchu teórie triedneho boja iba na beznádejný útlak, boj, poníženie, bezvýznamnosť, ale aby sa uchopovali ako celok z hľadiska civilizácie a v európskom kontexte, čím mala nadobudnúť väčšiu presvedčivosť nielen národná emancipácia Slovákov, ale aj príťažlivosť slovenských dejín všeobecne. V tomto smere mnohých (a ako študent som nebol výnimkou) nadchla esejistická práca Vladimíra Mináča *Dúchanie do pahrieb*. Pozoruhodný čitateľský úspech, s ktorým sa stretla, nevyplynul z faktu, že Mináč bol privilegovaný spisovateľ a mysliteľ husákovho režimu, ale z toho, že sa sviežim štýlom a zrozumiteľným spôsobom pokúsil vyjadriť hlavné parametre našich dejín. Táto práca silno kontrastovala s nezrozumiteľným jazykom vtedajšej publicistiky i historiografie, kde bezobsažné, múdro sa tváriace floskuly často nahrádzali či aspoň zatienovali konkrétny obsah.

Mináčov pohľad na slovenské dejiny v zásade neprekročil ich vtedajšie oficiálne chápanie, ba ho ešte umocnil. Obraz historického útlaku a plebejskosti Slovákov, silne prítomný v mentalite a presvedčení mnohých z nich, doplnil aj vďaka sebai-dealizácii vlastných dejín o nový rozmer, rozmer optimizmu, o nádej v historickú perspektívu plebejského národa. Podľa Mináča Slováci boli a sú národom, ktorý nebúral a nebúra, ale staval a stavia, ktorý trpel a trpí bolesťami, ale neublížoval

a neubližuje iným, ktorý bol a je schopný prečkať zlé časy a ako bájnny vták fénix nanovo vzlietnuť. Pri spracovaní tejto odpovede mi napadlo, či Mináčov koncept plebejského historického optimizmu nebol akýmsi skrytým návodom, ako sa vyrovnávať s vlastnou ponížujúcou pozíciou po okupácii Československa roku 1968. Nevie, čo by na to povedal, keby žil.

Na začiatku 80. rokov, už po skončení štúdia, som sa od tohto plebejsko-utláčateľsko-rezistentného chápania slovenských dejín posunul ďalej. Pri jednom rozhovore na začiatku 80. rokov mi prof. Richard Marsina povedal, že on by sa pod také dielo, ako je *Dúchanie do pahrieb*, nepodpísal. Jeho poznámky mi uľahčili nasmerovať premýšľanie o slovenských dejinách k iným vektorom – od plebejskej koncepcie útľaku som sa prepracovával k ich etatistickému a civilizačnému zakotveniu. A v týchto súvislostiach hralo 19. storočie kľúčovú rolu. No to som už odbehol do obdobia, keď som sa už profiloval ako historik tohto storočia.

Nadežda Jurčišinová: K akým nepresnostiam, resp. nepravdivostiam dochádza pri vysvetľovaní počiatkov formovania slovenského národa a kedy bol z vášho pohľadu tento proces zavŕšený?

Dušan Škvarna: - Najskôr odpoviem na druhú časť vašej otázky. Formovanie moderných národov prebiehalo a prebieha veľmi nerovnomerne. Možno ho sledovať od 18. storočia a tento proces sa v rôznych končinách zemegule dá sledovať i dnes, u mnohých národov sa ešte nezavŕšil, ba niekde sa iba začína, čo len zvyšuje a bude zvyšovať napätie vo svete. V západnej Európe sa niektoré moderné národy sformovali už na prelome 18. a 19. storočia, u väčšiny stredoeurópskych národov sa tento proces zavŕšil v druhej polovici 19. storočia. V prípade Slovákov považujem za taký bod nielen ja, ale väčšina odborníkov moderný nacionalizmus 20. roky 20. storočia. Až po roku 1918 možno aj u Slovákov sledovať spontánne a masové rozvíjanie a napĺňanie znakov typických pre modernú občiansko-národnú spoločnosť: štandardná sociálna štruktúra (najmä inteligencia a podnikateľské vrstvy), stabilná reprezentácia s politickým vplyvom, rozvíjanie kultúry a vzdelania vo vlastnom jazyku a s vlastným nacionálnym pohľadom, rozšírenie národného vedomia, hrdosti i uzavretosti na všetky sociálne vrstvy a všetky regióny. Teda, hovorievam, Slováci sú ukážkou, ako musela nacionálna emancipácia prekonávať veľa prekážok a prebiehala oneskorene, no bola úspešná. Nie každé etnikum sa dokázalo zmeniť na moderný národ.

A teraz k prvej časti otázky. V kultúrnom prostredí nielen Slovákov, ale aj okolitých národov sa už v priebehu 19. storočia sformovalo viacero stereotypov, ktoré ešte zosilneli po roku 1918. Išlo predovšetkým o presvedčenie, že Slováci tvorili iba nižšie sociálne vrstvy, že boli tisíc rokov utláčaní Maďarmi (Uhorskom), že slovenské dejiny sprevádzal stáročný maďarsko-slovenský antagonizmus, že Slovensko bolo beznádejne zaostalou a bezvýznamnou krajinou, že národná emancipácia Slovákov vykazovala znaky marginálneho významu i dosahu a že stáli za ňou iba niekoľkí silní jednotlivci a úzka skupina nadšencov, navyše izolovaná od ostatnej spoločnosti. Tieto neodôvodnené, alebo podstatu nepostihujúce stereotypy prežívajú dodnes, no myslím si, že súčasná slovenská kultúra a najmä historiografia sa s nimi vyrovnáva úspešnejšie ako hocikedy predtým. Slovenská spoločnosť sa aj v tomto smere mení, učí sa vzpriamene stáť a sebavedomejšie sa správať.

Nadežda Jurčišinová: Je nejaký vážnejší rozpor v interpretácii procesu formovania moderného slovenského národa v slovenskej historiografii pred rokom 1989 a po ňom? Ak áno, v čom spočíva?

Dušan Škvarna: - O rozpore by som nehovoril, ale o výrazných rozdieloch áno. V prípade 19. storočia, na rozdiel od druhej polovice 20. storočia, existuje kontinuita výskumu i interpretácií pred rokom 1989 a po ňom. Ale rozdiely, a závažné, sa týkajú najmä troch oblastí. Až v súčasnosti máme dostatočný časový, minimálne storočný odstup od nacionálnych sporov 19. storočia. Už nevyvolávajú vášne, súčasná spoločnosť ich vníma ako vzdialenú minulosť. Pred rokom 1989 interpretácie tohto storočia v krajinách patriacich do sovietskej mocenskej a ideologickej sféry limitovali dva protichodné znaky. Na jednej strane sa deklaroval internacionalizmus a k dejinám sa primárne pristupovalo z hľadiska triedneho boja, na strane druhej 19. storočie bolo ešte živé, aj mnohí historici pociťovali potrebu silného nacionálneho drukovania. Tak sa v stredoeurópskych krajinách vyvinul akýsi nacionálny marxizmus, spájajúci rétoriku internacionalizmu a logiku tlmeného nacionalizmu. Navyše dominovali predstavy o takom poznaní dejín, v ktorom sa mali zhromažďovať a radiť fakty a tie sa mali „ošperkovať“ teoretickými floskulami. Takže môžeme hovoriť o akomsi marxistickom pozitivizme.

Historiografia prechádza za posledné desaťročia (na Západe zhruba od 60., u nás približne od polovice 90. rokov 20. storočia) veľkými metodologickými zmenami. Preberá z iných spoločenskovedných disciplín, najmä zo sociálnej psychológie, semiotiky, etnológie tzv. antropologické metódy, vďaka ktorým dokáže oveľa presnejšie a hodnovernejšie zobrazíť historický proces. Platí to aj pri formovaní moderného národa. Súčasná historiografia sa menej zaujíma o tzv. objektívne faktory (ekonomika, politika) a viac pozornosti venuje subjektívnym stránkam tohto procesu. Sleduje, ako sa formovala národná identita predovšetkým na základe štúdia (1.) kolektívnych motívov, nálad a zážitkov, (2.) nástrojov posilňujúcich túto identitu (rôznorodé verejné akcie a udalosti, úloha verejného priestoru, historickej pamäti, stereotypov a obrazov, symbolov a pod.). Táto zmena otvorila dvere aj kladeniu nových otázok a sledovaniu nových tém.

Nadežda Jurčišinová: V čom sú na základe vašich skúseností pedagóga najväčšie medzery vo vedomostiach študentov v tejto problematike?

Dušan Škvarna: - U mojej generácie (pred vyše 40 rokmi) i u študentov zhruba spred 20 rokov bývala častým motívom štúdia dejepisu antika. U študentov zo súčasnosti a z nedávnej minulosti som postrehol úplne iný motivačný prvok. Je ním vojna. Nielen druhá svetová vojna, ale rôzne vojny v dejinách. A čo je rovnako zaujímavé, z vojny študentov zaujímajú predovšetkým zbrane, bitky, hrdinstvá, nie jej dôsledky devastujúce zdravie, morálku, vzťahy. Myslím si, že toto zistenie by si zaslúžilo hlbší výskum a prieskum. Obávam sa, že to odráža hodnotovú a mentálnu výbavu mnohých mladých ľudí.

Moje predstavy o štúdiu dejín vychádzajú z toho, že by ich mali študenti chápať a uchopiť predovšetkým ako civilizačný proces, počas ktorého sa menia sociálne štruktúry, a ďalej by sa mali učiť porovnávať historické javy v čase a priestore. Žiaľ, ešte stále je aj na vysokých školách rozšírené memorovanie udalostí v časovej následnosti, a nie rozpoznávanie podstatných významov. Čo sa týka 19. storočia, popri

absolutizácii faktov sa často stretávam s dvoma stereotypmi, ktoré si prinášajú študenti zo svojho prostredia:

– Nielsen spoločnosť, ale aj časť historikov ťažko chápe podstatu pojmu moderný národ. Neakceptuje kvalitatívny rozdiel medzi ním a tradičným etnikom, po celé dejiny vníma Slovákov, Maďarov, Poliakov, Čechov ako národy. Pritom ide skutočne o dve rozdielne sociálne kvality. Etniká, existujúce po stáročia, sa nespájali s politikou, úloha jazyka a etnickej príslušnosti bola viac-menej súkromnou záležitosťou, nevytvárali sa nacionálne ideológie a najmä nebola potreba cieľavedome rozširovať etnickú hrdosť a cítenie na celé spoločenstvo. Dôležitosť etnickej identity zatienoval v hierarchii hodnôt tradičnej spoločnosti iné javy.

V druhej polovici 18. storočia sa s celkovou spoločenskou modernizáciou, najmä s ideou rovnoprávnosti, začali meniť tradičné etniká na moderné národy. Nešlo ani tak o kultiváciu jazyka a historického poznania ako o pozdvihnutie národa na jednu z najvzácnejších spoločenských a ľudských hodnôt. Nová ideológia – moderný nacionalizmus – začala národ vnímať ako niečo posvätné, jedinečné, čo treba chrániť a rozvíjať. Národ tesne previazala s vlastnou (národnou) kultúrou, s územím, politikou, štátom. Vytváralo sa presvedčenie aj potreba, že národné vedomie a cítenie sú vecou celej spoločnosti. Išlo o úplne nové sociálne konštrukty, ktoré Európa, po stáročia vymedzená kresťanským univerzalizmom, dovtedy nepoznala. V tom je aj tajomstvo mnohých kultúrnych úspechov, ale i sporov, konfliktov, averzií i vojen na našom kontinente za viac ako dve posledné dve storočia.

– Ďalej sledujem, že mnohí slovenskí študenti, podobne ako väčšina slovenskej spoločnosti, ba aj časť historikov má iný vzťah k 19. storočiu, ako to vidieť napríklad u našich susedov. U Slovákov dominuje neznalosť o tomto storočí a malý záujem oň, u našich susedov je to naopak. Objektívne to súvisí s vývojom samotného 19. storočia. Kým napríklad u Maďarov, Čechov, Chorvátov prebiehala národná emancipácia úspešne a rýchlo, odohrávala sa v „panskom“ prostredí a v mestách, prepájala sa s politickou činnosťou a podnikaním, u Slovákov mala skromnú, marginálnu podobu, prebiehala viac na dedine ako v meste, dominovali v nej individuálne, najmä literárne činy, sprevádzal ju celý rad neúspechov a prehier. Asi mnohým súčasníkom sa javí slovenský vývin málo zrozumiteľný a málo príťažlivý. Pritom 19. storočie je aj u Slovákov tým obdobím, v ktorom sa kladli základy mohutnej modernizácie v 20. storočí. Viediem študentov k tomu, aby pochopili, že slovenský vývin v 19. storočí bol v podstate rovnaký a rovnako dôležitý ako vývin okolitých národov, ale mal svoje špecifiká. O to je v porovnaní s nimi zaujímavejší. Aspoň pre mňa.

Nadežda Jurčišinová: Minulý rok sa niesol v znamení osláv 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra. Aký bol najvýznamnejší prínos a odkaz jeho samotného a jeho spolupracovníkov pre naše dejiny?

Dušan Škvarna: - Hoci o Ľudovítovi Štúrovi sa napísalo už takmer všetko zásadné, predsa ho každá doba interpretuje a bude interpretovať nanovo. Dnešná verejnosť je dostatočne informovaná o tom, že bol kodifikátorom spisovného jazyka, prvým slovenským politikom, ideológom slovenskej národnej svojbytnosti, vydavateľom prvých slovenských politických novín, tvorcom konceptu romantickej kultúry, pedagógom a pod. Bol teda osobnosťou s takým širokým rozpätím verejných činností, aké bolo aj v jeho dobe zriedkavé. Podľa mňa však uvedené charakteristiky vyjadru-

jú len parciálne stránky Štúrovho úctyhodného diela. Hlavný zmysel jeho verejného pôsobenia je hlbší a možno ho uchopiť len v kontexte s trendom vývoja celej Európy. Sformuloval som ho do podoby *Ludovít Štúr ako reformátor a hlavný predstaviteľ modernizácie slovenskej spoločnosti*. Prvú charakteristiku vyjadruje aj názov dlhodobej výstavy o L. Štúrovi na Bratislavskom hrade, druhú zasa názov novej expozície v modranskom múzeu.

Teda o čo ide? V čase Štúrovho pôsobenia prežívala Európa jednu z najväčších civilizačných revolúcií v dejinách. Modernizácia nadobudla dovtedy nevídanú intenzitu, menili sa všetky stránky života, skratkovito to možno vyjadriť ako premenu tradičnej spoločnosti na modernú. Tento zložito štruktúrovaný proces sa dá zjednodušene vyjadriť najmä týmito výrazmi – industrializácia, rovnoprávnosť pred zákonom, občianska sloboda, sloboda národa. Štúr sa ako prvý slovenský intelektuál pokúsil uplatniť zásady „novej spoločnosti“, v ktorej sa spájal hospodársky rast, sociálna, občianska a národná emancipácia, na slovenské podmienky. Predovšetkým on sformuloval jej koncept a sformoval jednu generáciu vlastencov, ktorá sa pokúšala tento koncept uskutočniť. Národná emancipácia Slovákov, kultivácia ich kultúry a jazyka, vlastná politická samospráva a reprezentácia sa v ňom organicky spájala a podmieňovala povznesením nižších sociálnych vrstiev, občianskou slobodou, hospodárskou modernizáciou, ľudskou emancipáciou. Naplnením týchto cieľov sa malo Slovensko zaradiť medzi slobodné a kultivované európske krajiny a predstavovať svojprávný celok vtedajšej modernej civilizácie.

Ludovít Štúr nevedome zanechal aj iný závažný odkaz – morálny. Patrí medzi tú časť historických osobností, ktoré kladli vysoké morálne nároky na seba i svoje okolie. Skutočnú slobodu človeka a spoločnosti podmieňoval nielen vzdelaním, ale aj humánnym založením, rozvíjaním cností a slušným správaním sa. V podstate sníval asi tak ako Dominik Tatarka o storočie neskôr o „božej obci“ – spravodlivej a slušnej spoločnosti so slobodnými občanmi. Myslím si, že tento rozmer Štúrovej osobnosti je dôležité pripomínať osobitne v súčasnosti, pretože žijeme v dobe, keď sa neuznávajú pozitívne autority, keď slová stratili svoj význam, ľudskosť sa stala predmetom posmechu, slušnosť a súcit sa považujú za slabosť, sebeckto v rôznych podobách sa stalo ideálom.

A do tretice. Štúr bol síce človekom svojej doby, ale jeho veľkosť je v tom, že dokázal rozpoznať hlavné vývojové trendy a načrtnúť základné rysy budúcnosti slovenskej spoločnosti. Hoci sa dnešný svet v mnohom odlišuje od Štúrovho, aj na začiatku 21. storočia platia zásadné civilizačné princípy a hodnoty, ktoré sa utvárali najmä počas života a pôsobenia L. Štúra. Teda mnohé hodnoty z jeho doby sú aj našimi hodnotami. A preto, hoci súčasnosť je posadnutá pseudovzormi, neraz nemravnými a inak pochybenými, pre kultivovanejšiu časť slovenskej spoločnosti Štúr naďalej ostáva príťažlivým symbolom. Vlnajšia dvestoročnica jeho narodenia to, myslím si, presvedčivo ukázala.

Nadežda Jurčišinová: K akým deformáciám, resp. nepresnostiam dochádza pri interpretácii a vysvetľovaní miesta a významu štúrovcov v dejinách?

Dušan Škvarna: - Interpretácie zachytávajúce miesto a význam štúrovcov sú v súčasnosti pomerne pestré. Osobne nemôžem akceptovať tie, ktoré vytrhávajú štúrovcov z reálneho kontextu. Do očí bijú najmä dva úplne opačné interpretačné póly.

Na jednej strane sme i dnes svedkami tradičnej idealizácie štúrovskej generácie. Zveličuje sa ich činnosť tak, akoby pred ňou a mimo nej neexistovali iné prejavy národného a občianskeho života. Ide tu viac o emotívne oslavovanie ako o kritické skúmanie. Najmä menšia časť intelektuálov zasa znižuje, bagatelizuje, ba až demonizuje pozoruhodnú fázu dejín 19. storočia, ktorú tak významne vyplnilo štúrovske hnutie. Aj u nej sa zahniezdil stereotyp, prežívajúci celé desaťročia, že Štúr a štúrovci zdeformovali obraz slovenských dejín, že zbavili Slovákov dejín a slovenskú spoločnosť šľachty a že ju chybné nasmerovali k plebejstvu a vnútili jej obraz tisícročného útlaku. Bezpochyby niektoré z takýchto tvrdení nájdeme aj u romantických štúrovcov. Boli prejavom dobového romantického videnia sveta a reakciou na zložité podmienky národnej emancipácie Slovákov a najmä na netolerantné správanie sa maďarských elít voči Slovákom. Uvažujme však reálne. Mohla by jedna generácia, hocako významná a schopná, až tak nemenne predurčiť myslenie spoločnosti a intelektuálov na celých 150 rokov? O deformovaných prvkoch v slovenskom politickom a historickom myslení rozhodovali iné faktory – dlhodobé podmienky slovenského vývoja v 19. a 20. storočí, nie štúrovci.

Nadežda Jurčišinová: Viaceré myšlienky Ľudovíta Štúra sú aj v súčasnosti veľmi zaujímavé. Mňa zaujala jeho práca *Slovanstvo a svet budúcnosti*, ktorú napísal v prvých rokoch neoabsolutizmu, ale k slovenskému čitateľovi sa dostala až roku 1993. V čom vidíte hlavný Štúrov prínos z hľadiska chápania našich dejín?

Dušan Škvarna: - K bežnému čitateľovi áno, ale odborníci mali k dispozícii toto dielo od roku 1931, keď ho v Bratislave po nemecky vydal český slavista Josef Jirásek. Počas komunizmu nemohlo vyjsť, pretože Štúr v ňom označil komunizmus (v menšej miere i socializmus) za ideológiu, ktorá berie človeku slobodu a vedie ho k morálnemu úpadku.

Toto Štúrovo dielo, ktoré je učebnicovou ukážkou proruského panslavizmu, dodnes vyvoláva diskusie. Pre jedných je len potvrdením Štúrovho panslavizmu a konzervativizmu, odmietajúceho európske hodnoty, druhí ho vnímajú ako spreneverenie sa Štúra svojmu dovtedajšiemu demokratizmu, názorom a činom. Podľa mňa ide o zjednodušené pohľady. Myslím si, že Štúr uvažoval pred rokom 1849 alternatívne, čo je úplne odôvodnené. Dominovala u neho predstava etablovať stredoeurópskych Slovanov ako slobodné národy v rámci vtedajších štátov a hodnôt západného myslenia. Zároveň ako nadšený vyznávač slovanskej spolupráce a identity nepochybne súkromne pripúšťal aj iné možnosti vývoja Slovanov, ak by „západná“ línia zlyhala. Po roku 1849 sklamanie z politiky Viedne počas revolúcie a pocit bezperspektívy stredoeurópskych Slovanov v starej monarchii znamenali podnety, ktoré v Štúrovom myslení posilnili dovtedy potlačené a okrajové predstavy. Nádej Ľ. Štúra v budúcnosť stredoeurópskych Slovanov sa skoncentrovala do Ruska. Nebol to ojedinelý krok v politickom myslení vo vtedajšej Európe. V čase, keď bol vývoj málo predvídateľný, ponúkalo sa veľa nevyskúšaných možností ďalšieho vývoja, po celej Európe vznikali rôzne radikálne úvahy o jej budúcom usporiadaní, pričom tie, ktoré vyšli z pera neslovanských autorov väčšinou vyznievali voči stredoeurópskym Slovanom nepriaznivo. Pritom Štúr nenačrtoval hocikaké spojenie sa Slovanov pod dominanciou Ruska, ruskej kultúry a pravoslavia, ale podmieňoval to modernizačnými reformami ruskej spoločnosti a politiky. Navyše jeho práca nepredstavovala

žiaden programový text, ktorý by nedočkavo vyzýval k okamžitým činom, skôr išlo o politologickú úvahu o jednej alternatíve usporiadania medzinárodných vzťahov. Takže prácu *Slovanstvo a svet budúcnosti* nepovažujem za popretie, ale za radikálne vybočenie z jeho dovtedajšej koncepcie smerom k absolutizovaniu všeslovanstva. Podobne vyznieva i Štúrova koncepcia dejín v tomto diele v porovnaní s jeho historickými názormi v predrevolučnom období. Štúr vniesol do slovenskej kultúry hegelovský historický optimizmus, presvedčenie, že každý sociálny jav sa vyvíja z nižšieho stupňa na vyšší. Tento vzostup, postupná premena z chabých potencií na zrelé entity, sa týkal aj tzv. malých národov. Štúr sa stal jedným z najpresvedčivejších teoretikov malých národov, obhajcom ich emancipácie, životaschopnosti, perspektívy, v mene tejto idey polemizoval s názormi nemeckých a maďarských ideológov, ale aj Jána Kollára či českých publicistov, zavrhujuúcich takéto predstavy. V diele *Slovanstvo a svet budúcnosti* však názorom, že mocné Rusko sa má stať jedinou barlou slabých Slovanov, koncept viery v svojbytnosť a samostatný vývoj menších slovanských národov opustil.

Nadežda Jurčišinová: *Vo svojej práci Začiatky moderných slovenských symbolov poukazujete na vznik, vývoj, pôsobenie a premeny symbolov spojených s formovaním moderného slovenského národa. Čo bolo z hľadiska tejto témy pre vás najzaujímavejšie a na čo ste osobitne chceli upozorniť širšiu verejnosť?*

Dušan Škvarna: - Táto práca, aspoň ja ju za takú považujem, patrí medzi tie, kde sa uplatnili nové prístupy ku skúmaniu utvárania modernej národnej identity Slovákov. Pri všetkej skromnosti ako prvá v našej historiografii sleduje, ako sa zo skromného základu na konci 18. storočia začali vyzdvihovať javy, ktoré symbolizovali Slovákov. Zachytila tento silnejúci proces až po dotvorenie symbolov v 60. rokoch 19. storočia. Približuje štruktúru národných symbolov, formy ich verejného prejavovania a porovnávajú slovenské symboly so symbolmi najbližších národov Čechov a Maďarov, vyjadruje ich špecifické črty. Zároveň otvorila cestu k spracovaniu vývoja slovenských symbolov aj v období dualizmu a môže inšpirovať k novým úvahám o oporných bodoch modernej národnej identity.

Nadežda Jurčišinová: *Z čoho by sme sa mali v dejinách poučiť a čoho zase vyvarovať?*

Dušan Škvarna: - Považujem to za dosť nešťastnú až klišéovitú otázku, na ktorú sa hromadia klišéovité odpovede. Myslím si, že ľudstvo i ľudia sa poučujú z dejín, alebo sa o to aspoň snažia. Pocity sklamaní tých, ktorí hovoria o nepoučiteľnosti, vyplývajú podľa mňa z toho, že by chceli akési konečné a trvalé poučenie, po ktorom by mal nastať na zemi harmonický život bez konfliktov a násilí. Život však neustále prináša nové protirečenia a problémy, ktoré treba nanovo riešiť, pretože v ľudskej psychike je jednoducho zakódované ako možnosť správania aj násilie, netolerancia, nenávisť, sebeckosť. Ak sa majú tieto negatívne, no prirodzené ľudské danosti tlmiť, resp. ponechať v rovine neprebudenej potencie, nepomôže tomu ani tak pripomínanie si, memorovanie, vnucovanie minulosti a masívna propaganda ako správanie a konanie spoločenských elít rôznych druhov – politikov, podnikateľov, vedcov, publicistov, duchovných, pedagógov a pod. Tam, kde sa správajú zodpovedne, prejavujú dostatok zmyslu pre ľudskú a sociálnu spravodlivosť, vyvolávajú

pozitívne nálady, atmosféru žičlivosti, nádeje a dôvery, prejavujú morálnu zrelosť, kultúrnosť a pod., tam sa ľahšie riešia a tlmia rôzne trecie plochy a dosahuje sa spoločenský konsenzus a harmonickejšie spolunažívanie. Tam, kde elity zneužívajú svoje roly alebo na ne nedorástli a voči pocitom nespravodlivosti a krívd ostávajú hluché, tam sa vytvára živná pôda na hromadenie negatívnych spoločenských prejavov, nálad a agresivity a od týchto bodov je k utváraniu obrazu nepriateľa a boja proti nemu už len krok.

Nadežda Jurčišinová: Aké témy a akú problematiku sa chystáte spracovať v najbližšom období?

Dušan Škvarna: - Plánov mám veľa, uvidím, čo mi čas i iné povinnosti dovoľia uskutočniť. Moje poznávacie ambície pribrzdil fakt, že som pred štyrmi rokmi stratil bibliografické záznamy k rôznym témam 19. storočia, ktoré som si zhromažďoval vyše 20 rokov. Aj bez nich by som však chcel lepšie a konkrétnejšie rozpracovať problematiku utvárania predstáv o slovenskom území v 19. storočí, takisto by som chcel podstatne rozšíriť štúdie o utváraní národného mestského centra v tom istom storočí. V poslednom období venujem viac pozornosti historiografickým témam a otázkam historickej pamäti. A po zhruba pätnástich rokoch sa vraciam k téme revolúcie 1848/49 a slovenských politických ambícií počas nej. Ak mi to sily a schopnosti dovoľia, v budúcnosti by som sa tiež chcel hlbšie zaoberať otázkou, ako ovplyvnili deformované podoby moderných slovenských dejín utváranie pochybenej historickej pamäti a ako tá negatívne ovplyvňovala mentalitu slovenských elít i väčšiny spoločnosti.

Nadežda Jurčišinová: Ako pedagóg pripravujete do praxe učiteľov dejepisu pre základné a stredné školy. Aké je aktuálne miesto dejepisu vo vyučovaní na týchto školách a aký je váš názor na učebnice dejepisu pre základné a stredné školy?

Dušan Škvarna: - K témam učebníc len toľko. Keď sa zhruba pred ôsmimi – deviatimi rokmi uchádzal kolektív z môjho dnešného pracoviska, do ktorého som patrila aj ja, o právo napísať jednu učebnicu dejepisu, vtedajšia výberová komisia ministerstva školstva, zložená z ľudí jednostrannej ideologickej orientácie, zdôvodnila neprídelenie tohto práva tým, že ide o kolektív s nedostatočným vlasteneckým cítením. Títo ľudia redukovali zložitú realitu na jeden princíp, navyše si plietli vlastenectvo s nacionalizmom, ktorý oni vyznávajú. Ak platia takéto a podobné nezmyselné argumenty a princípy, ktoré bránia liberálnejšiemu vydávaniu učebníc, aké môžu tie učebnice byť?

Druhá, podstatnejšia vec, ktorú citlivo vnímam v spojitosti s momentálnym dianím vo svete, je volanie po tom, aby mali predmety ako občianska náuka či dejepis podstatne vyššiu časovú dotáciu. Nie som proti, nemyslím si však, že podstata problému spočíva v tomto. Kvalita sa chce riešiť opäť kvantitou. Oveľa viac ide o obsah a metódy vyučovania, o atmosféru na ňom než o množstvo hodín. Konečne by sme mali vážne začať riešiť, ako a hlavne akých učiteľov vychovávame. A akceptovať, že prichádzajú nové generácie našich potomkov, ktoré majú lepšie technické zručnosti, odlišnú mentálnu a citovú výbavu, neraz oslabené rodinné zázemie, iné záujmy a nároky ako ich predkovia. Mnohí z nich sa ani neobtreli o morálku a slušnosť, nepoznajú, čo to je pevná vôľa ani svedomie. Ak ich nebudeme aj dejepisom viesť

k láske a úcte k životu, k rozlišovaniu dobra a zla, k rozvíjaniu ľudských cností, k duševnej rovnováhe a k zodpovednosti, tak fakty, memorovanie udalostí i pojmov, ba ani kritické myslenie a zdôrazňovanie ľudských práv nezmôžu nič. Sluší a solidarizujúci občania, zapálení vlastenci a Európania, trpezliví odborníci z nich nevyrastú. Vyučovanie a výchova musia obsahovať všetky tieto zložky. Najskôr však nimi treba vybaviť učiteľov a učebnice.

*S univ. profesorom PhDr. Dušanom Škvarnom, PhD.,
sa zhovárala Nadežda Jurčišinová*

RECENZIE ANOTÁCIE

Lille Palais des Beaux Arts. Foto Jozef Jurčišin

◀ *Interiér Lednického zámku. Foto Jozef Jurčišin*

СЬОГІ, Ласло. *Закарпатські студенти в європейських університетах 1407 – 1919*. SZÖGI, László. *Kárpátaljai diákok az európai egyetemeken 1407 – 1919*. Київ, Budapest : „МП Леся”, 2013. 204 s. ISBN 966-8126-60-2.

Vzdelanie, znalosti a informácie všeobecne zohrávali v dejinách ľudstva vždy významnú úlohu. Študovať spôsoby ich získavania a následného využitia v praxi predstavuje dôležitú súčasť pochopenia každodenného života v jednotlivých obdobiach. Nemenej zaujímavé je tiež sledovať, ako sa tieto poznatky ďalej šírili, resp. odkiaľ a kam prichádzali jednotliví záujemcovia o štúdium. Dobové záznamy umožňujú, aspoň v niektorých prípadoch, určiť i konkrétne osoby, ktoré prichádzali do univerzitných centier od stredoveku až do 20. storočia. Autor publikácie L. Szögi sa dlhodobo venuje tejto problematike, pričom postupne mapuje pôvod a záujmy študentov podľa jednotlivých oblastí niekdajšieho Uhorska. V tomto konkrétnom prípade sa

zamerail na mapovanie konkrétnych študentov prichádzajúcich od začiatku 15. do 20. storočia na rôzne univerzity, vysoké školy a akadémie z priestoru Zakarpatska, resp. Podkarpatskej Rusi.

Práca vydaná v ukrajinskom a maďarskom jazyku dáva čitateľovi možnosť nazrieť do jednej zo zaujímavých stránok života našich predkov. Vzdelanie získané mladými ľuďmi pritom v konečnom dôsledku neraz rozhodovalo nielen o ich ďalšom osobnom živote, ale tiež často o celkovom rozvoji konkrétneho mesta či regiónu v nasledujúcich desaťročiach. Nielen dnes, ale i v minulosti bolo nesmierne dôležité, aby sa mladí ľudia po získaní vzdelania vrátili domov a nadobudnuté vedomosti uplatnili priamo vo svojom rodnom kraji. Osobitne to bolo aktuálne v prípade tak ťažko skúšaného a chudobného regiónu, akým Zakarpatsko nepochybne bolo. Publikáciu autor rozdelil do dvoch základných častí. Prvá ponúka čitateľovi úvodný pohľad na zvolenú problematiku. Okrem iného tu zaradil štatistické prehľady nielen jednotlivých vzdelávacích inštitúcií, ale i doteraz známe počty študentov, ktorí ich navštevovali. Tieto údaje sa v priebehu stáročí menili. Možno napríklad spomenúť, že v stredoveku vo výbere študentov z tohto regiónu jednoznačne dominovali relatívne blízke stredoeurópske univerzity v Krakove a vo Viedni. V priebehu novoveku stále viac smerovali na vysoké školy pôsobiace v nemeckom jazykovom prostredí. Okrem Viedne či Grazu často mali záujem tiež o nemecké školy v Berlíne, Mníchove či Heilderbergu. V prezentovaných zoznamoch sú síce desiatky zaznamenaných európskych vzdelávacích inštitúcií, celkom prirodzene však dominujú tie z prostredia rakúskej časti habsburskej monarchie. Vysoké školy nachádzajúce sa v samotnom Uhorsku, ktoré tiež navštevoval značný počet študentov zo Zakarpatska, autor ako „domáce“ spracováva v osobitnom zväzku.

Okrem základných štatistických údajov autor prezentuje rôzne možnosti či postupy výskumu, ktorý ponúkajú existujúce pramene. I na ich základe možno napríklad konštatovať, že študenti odchádzajúci na univerzity vcelku prirodzene pochádzali predovšetkým z najväčších sídel nachádzajúcich sa v priestore Zakarpatska, predovšetkým Užhorodu, Mukačeva, Berehova a Chustu. Podstatne zaujímavejšie

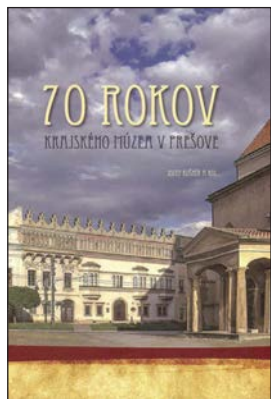
je ich zaradenie podľa národnosti, resp. podľa vykazovaného materinského jazyka. Polovica z nich uvádzala ako svoj materinský jazyk maďarčinu, takmer štvrtinu tvorili židia, objavujú sa však i národnosti ako nemecká, rusínska, slovenská či rumunská, čo len potvrdzuje dlhodobu národnostne mimoriadne pestré zloženie obyvateľstva tohto územia (s. 67).

Záznamy o študentoch odchádzajúcich za štúdiom mimo Uhorska umožňujú rekonštruovať tiež ich konfesijné zloženie. V tomto prípade jednoznačne dominujú v približne rovnakom pomere tri konfesie: rímskokatolíci, židia a reformovaní. Z hľadiska študovaných odborov prevládal záujem o štúdium teológie. S istým odstupom nasleduje medicína, právo a filozofia. Je zaujímavou otázkou či chýbajúci priemysel, resp. významnejšie výrobné kapacity spôsobovali menší záujem o technické odbory, alebo naopak nedostatok odborníkov neumožňoval vznik a rozvoj významnejších podnikov. V každom prípade však ide o jav pomerne typický a objavujúci sa i v ďalších susedných oblastiach habsburskej monarchie.

Druhú časť publikácie tvorí prehľad konkrétnych študentov, ktorých sa autorovi jednoznačne podarilo z hľadiska pôvodu spojiť so sledovaným regiónom. V chronologickom poradí a podľa jednotlivých európskych univerzít tak prezentuje takmer deväťsto študentov. Vďaka úspornému systému skratiek sa autorovi podarilo na malom priestore ponúknuť aspoň základné informácie, ktoré môžu predstavovať dobré východisko pre prácu ďalších odborníkov z oblasti histórie, etnografie, religionistiky či pedagogiky. On sám sa celkom prirodzene usiluje predstaviť v prvej časti publikácie niektoré ucelené zistenia, ktoré sa mu podarilo dosiahnuť. Rovnako významné je však vytvorenie rozsiahlej databázy pre ďalších záujemcov o skúmanie histórie Zakarpatska.

Patrik Derfiňák

KUŠNÍR, Jozef a kol. 70 rokov Krajského múzea v Prešove. Prešov : Krajské múzeum v Prešove, 2015. 160 s. ISBN 978-80-971844-2-1.

V roku 2015 si Krajské múzeum v Prešove viacerými podujatiami pripomenulo 70. výročie existencie. Pri tejto príležitosti vydalo zaujímavú publikáciu, ktorá v skratke predstavila dejiny múzea, (historické) budovy v správe múzea, súčasné stále expozície, zbierkový fond múzea, odrážajúci systematickú zbierkovú činnosť a pestrosť zbierkového fondu, či osobnosti – riaditeľov, zamestnancov i spolupracovníkov a priaznivcov, spájaných s dejinami Krajského múzea v Prešove a profilovania sa samotnej inštitúcie a jej činností. Práve výročie existencie je aj vhodným podnetom nielen na rekapituláciu činností, zhodnotenie doterajšej práce, ale aj podnetom pre určenie nových priorít, zlepšenie odbornej činnosti či služieb poskytovaných verejnosti,

resp. úsilím publikáciou zvýšiť spoločenský záujem o bohaté tradície, regionálnu históriu, kultúru a umenie (s. 13).

Dejiny múzejníctva a Krajského múzea v Prešove (s. 17 – 62) predstavil Jozef Kušnír. Ide o mapovanie situácie nielen pred vznikom múzea v Prešove a jeho počiatkov (pôvodne mestské múzeum) po súčasnosť, ale v exkurze do dejín aj aktuálneho stavu múzejníctva v Sabinove. V tejto kapitole autor nevynechal ani zhodnotenie významného spoločenskovedného zborníka *Nové obzory*, ktoré múzeum odborne garantovalo a vydávalo v rokoch 1959 – 1991 (okrem r. 1989, 32 ročníkov). Autor sem zahrnul aj základné informácie o reštaurátorskej činnosti múzea, ktoré sa komplexne stará o predmety umeleckohistorického charakteru.

Jozef Kušnír je aj autorom kapitoly, oboznamujúcej so správou majetku, historických budov v správe múzea (s. 63 – 70), kam sa radí nielen známy Rákociho palác (Hlavná 86), meštiansky dom (Hlavná 88 a 90) a výstavná hala (Hlavná 88), ale aj budova Kumštu – všetky radené k národným kultúrnym pamiatkam. V súčasnosti si záujemcovia a návštevníci Krajského múzea v Prešove môžu prezrieť päť múzejných expozícií (s. 71 – 96, autormi týchto textových častí boli Lukáš Jonov, Jozef Kušnír, Blahoslav Lazorík, Peter Ledvák, Andrej Nábožný), členených na viaceré tematické celky, odzrkadľujúce dokumentačnú a výstavnú činnosť, a to historickú, hasičskú, etnografickú, prírodovednú, ale aj expozíciu v Mestskom múzeu a galérii v Stropkove, ktoré je dnes pobočkou prešovského múzea.

Zbierkový fond múzea (s. 97 – 120, autormi týchto textových častí boli Iveta Babušáková, Lukáš Jonov, Jozef Kušnír, Adrián Latta, Blahoslav Lazorík, Peter Ledvák) je naozaj pestrý. Tvorí ho archeológia; feudalizmus; obdobie 1848 – 1918 – DK (A); dejiny 1. Československej republiky a 1. Slovenskej republiky – DK (B); Slovenská republika rád; najnovšie dejiny; sfragistika; militária; numizmatika, literárna história; umelecká história; požiarňa ochrana; etnografia; botanika; zoológia; geológia; fotodokumentálny fond múzea a napokon aj knižnica múzea – obsahujúca aj historické tlače. Publikácia prehľadovo dokumentuje budovanie, obsah a členenie fondu, ako aj jednotlivých správcov zbierok. Pútavá je aj nasledujúca časť publikácie, ktorej snahou bolo prezentovať najzaujímavejšie ukážky zo zbierok múzea (s. 121 – 145, autormi týchto textových častí boli Iveta Babušáková, Lukáš Jonov, Jozef Kušnír, Adrián Latta, Blahoslav Lazorík, Lucia Novotná, Jozef Ridilla) s faktografickým popisom a fotodokumentáciou zbierkového predmetu.

Napokon je v publikácii zaradená aj pasáž o jednotlivých riaditeľoch múzea – počnúc Štefanom Gmitrom po Adriána Lattu (s. 147 – 151). Predstavili ich Jozef Kušnír a Blahoslav Lazorík, ktorý zastával tento post v rokoch 1998 a 1999.

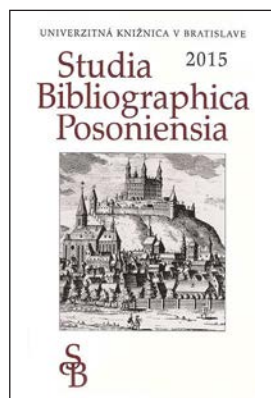
Z pohľadu naplnenia cieľa možno konštatovať, že publikácia má adekvátnu obsahovú hodnotu, ale aj dobré grafické vyhotovenie, ktoré spolu s formálnou stránkou prispelo k jej reprezentačnejšiemu charakteru. Textové časti sú doplnené o zaujímavé a výpovedné obrazové ukážky exponátov, veduty, dobové pohľadnice a obrazy, fotografie a i. K dejinám múzea a jeho činnosti môže čitateľ nájsť aj výberové pramene a literatúru (s. 154 – 159), z ktorých pri písaní tohto diela najskôr čerpali aj jednotliví autori.

V tomto kontexte možno publikáciu prezentujúcu prehľadovo a prierezovo dejiny a činnosť Krajského múzea v Prešove – ako jednej z nosných pamäťových inštitúcií v Prešovskom kraji – za opodstatnenú a prínosnú. Dúfame, že ďalšie relevantné aktivity, ako aj všetky nosné odborné činnosti múzea, nebudú limitované (ako to spravidla býva) nedostatočným základným materiálno-technickými vybavením či

poddimenzovanými personálnymi a odbornými kapacitami a múzeum bude naďalej pokračovať v tradičných i nových projektoch, resp. bude mať svoje opodstatnenie medzi slovenskými pamäťovými inštitúciami aj v 21. storočí.

Marcela Domenová

***Studia Bibliographica Posoniensia* 2015. Ed. Miriam Poriezová. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2015. 204 s. ISBN 978-80-89303-47-2. ISSN 1337-0723.**

Zborník *Studia Bibliographica Posoniensia* 2015 sa tradične venuje špecifickej problematike dejín knižnej kultúry, kultúrnej histórii a predstavuje už jubilejný – 10. ročník zborníka. Obsahuje celkovo 12 štúdií, zaoberajúcich sa viacerými otázkami danej problematiky na základe zachovaných prameňov, dobových diel/tlačí, knižničných celkov, archívnych materiálov, korešpondencie atď.

Téma *Enea Silvio Piccolomini, Epistolae familiares, Nürnberg, 1496 v Univerzitetnej knižnici, Kluž, Sedmohradsko* sa venovala Andreea Marza (s. 11 – 22). Predstavuje inkunábulové vydanie diela talianskeho humanistu a kníhtlačiara Antona Kobergera v Norimbergu z roku 1496. Známe sú aj staršie vydania z rokov 1481, 1483, 1486. Autorka poukazuje na

exempláre, ktoré vie doložiť v rumunských knižniciach. Následne analyzuje a komparuje exemplár z roku 1496 – vo fonde Univerzitetnej knižnice v Kluži, jeho fyzické zachovanie, uvádza jeho niekdajších vlastníkov, poukazuje na jeho výpočtovú hodnotu.

Martina Feniková Čarnogurská sa v príspevku *Kláštorná knižnica kamaldulov z Červeného (Lechnického) Kláštora* (s. 23 – 45) zamerala na už pertraktovanú problematiku. Po historickom exkurze do dejín kartuziánov a kláštora, kamaldulov a kláštora sa zamerala na predstavenie zachovaných archívnych dokumentov, súvisiacich s témou v pamäťových inštitúciách na Slovensku a Maďarsku. Osobitnú pozornosť autorka venovala konštitúciám rehole v kontexte doloženia knihovníka a starostlivosti o spoločnú knižnicu. Rekonštruje mená knihovníkov z rokov 1717 – 1775, dokladá polohu knižnice (k r. 1638 v sakristii kostola) a jej vybavenie (k r. 1782 v čase zrušenia kláštora), spôsoby nadobúdania kníh, dobové katalógy a miesta, kde sú uložené knihy v súčasnosti. V závere štúdie uverejňuje prehľad dokumentov – tlačí a rukopisov, ktoré sú aktuálne doložiteľné cez online katalógy knižníc.

Knihovna cisterciáckeho kláštora na Velehradě a její obsahová skladba (s. 46 – 53) sa stala predmetom výskumu Jindry Pavelkovej, a to na základe súpisu kníh z roku 1785, zachovaného v dvoch exemplároch, evidujúcich 3 003 zväzkov dokumentov. Na základe jedného z nich, resp. jeho druhej časti stručne dokumentuje skupiny – tematické členenie kníh knižnice, predstavuje vybraných autorov – diela či ich jazykovú skladbu. *Knižnica Mateja Bela* (s. 54 – 68) predstavuje tému zaujímavého príspevku Zity Perleckej. Je ju možné rekonštruovať na základe dvoch súpisov – inventárneho zoznamu z roku 1711 (201 titulov) a inventára z roku 1748 (606 titulov), ktorý bá-

dal už G. Tóth. Obe vznikli za života M. Bela. Autorka poukazuje aj na existenciu tzv. aukčného katalógu kníh z roku 1874, ktorý vznikol po smrti jeho syna Karola Andreja Bela, vlastníaceho minimum kníh po otcovi; pokúša sa identifikovať ďalších možných vlastníkov Belovej osobnej knižnice – ako boli Tomka-Sásky, A. F. Kollár, J. Batthyányi. Poukazuje na časť dokumentov zachovaných dnes v UKB, SNK, v Maďarsku a i., na jeho vlastnícke značky/poznámky i supralibrós, ktoré sú nápomocné pri identifikácii a rekonštrukcii jeho osobnej knižnice aj dnes.

Na *Knižný obchod a distribučné formy v Európe v inkunábulovom období* (s. 69 – 86), t. j. v období 15. storočia, vychádzajúc z dostupných – publikovaných (najmä nemeckých zdrojov) a databáz, sa zamerala Lucia Lichnerová. Poukazuje na výpovednú hodnotu dobovej korešpondencie, prepojenie funkcie vydavateľa/ tlačiar a kníhkupca, na iné profesie, napr. agentov, komisionárov, poslov i podomových a putovných kníhkupcov, ktorí zabezpečovali distribúciu kníh. Menovite dokladá druhy knižného obchodu z hľadiska mobility knižného skladu – stacionárny knižný obchod, filiálky, ale aj putovný knižný obchod, veľtrh – všetko v regionálnom i nadregionálnom kontexte, vrátane pohľadov na finančné modely – obchodovanie v hotovosti a výmenný obchod.

Barón, vojak, dobrodruh, publicista a vydavateľ Friedrich von Trenc (1726 – 1794) bol autorom viacvzázkovej autobiografie v nemčine (1787) – následne vyšla aj v maďarskom preklade. Jeho osobnosť a počiny zachytené v životopise, ale aj iných textoch, pamfletoch, reagujúcich na politické či spoločenské udalosti, zmienky o problémoch s cenzúrou, vyvolávajúce už dobové reakcie, cenzorské opatrenia, formy distribúcie a zásielok jeho prác, vyšetrovanie podozrivej zásielky i tlačiarov (najmä M. Landerera) a kníhkupcov, keďže jeho knihy boli napriek zákazom v ich ponuke, a to v kontexte hľadania pravdy a skutočnosti, celkových udalostí predstavila Ivona Kollárová v štúdiu *Vydavateľské aktivity Friedricha von Trenc v podmienkach uhorskej cenzúry* (s. 87 – 106). Na základe jej prameňov možno dotvoriť i korigovať faktografiu zachytenú v jeho autobiografii.

Angela Škovierová sa zamerala na výskum kázni/kazateľskej literatúry – zbierok vydávaných tlačou najmä pre potreby pastoraácie (charakter, jazyk, téma) vybraných predstaviteľov bernolákovcov, s dôrazom na Antona Palšoviča, šíriteľa mariánskeho kultu a kultu sv. Štefana, a to po obsahovej i formálnej stránke. Problematiku predstavila v príspevku *Tlačené bernolákovské kázne ako segment trhu a nástroj formovania ľudu na príklade kazateľskej tvorby Antona Palšoviča* (s. 107 – 117). Do tematického okruhu retrospektívnej bibliografie patrí príspevok *K problémom vydavateľskej činnosti na Slovensku v období 1. ČSR (1918 – 1938)* od Márie Špániovej, mapujúcej základné etapy rozvoja vydavateľskej činnosti na Slovensku v rokoch 1918 – 1938, jej charakteristike a hodnoteniu, typológii/druhom, žánrom vydávaných dokumentov, vrátane šírení slovenskej literatúry v celkovom historickom – t. j. politicko-hospodárskom a spoločensko-kultúrnom – kontexte (s. 118 – 136). Beata Ricziová predstavila *Predlohy ľudovo-výchovnej tvorby Juraja Ribaya* (s. 137 – 155) vrátane koncepcie i obsahu, a to prostredníctvom dvoch príručiek Katechysmus o Zdrawj (Pešť 1795), kde patrila napr. B. Ch. Faust, J. Kiss a diela Prawidla Moresnosti, aneb Zdwofilosti (Pešť 1795), kde patrila V. E. Amort. Rieši podiel jeho autorstva, prekladateľstva i epigónstva.

Lenka Rišková sa venovala problematike *Básnická zbierka ako literárny projekt* (K autorskej stratégii prvých básnických zbierok svetského charakteru v dejinách slovenskej

literatúry) (s. 156 – 167), vychádzajúcich z diela J. Palkoviča – *Múza ze slovenských hor* (1801), básnickej zbierky B. Tablica – *Poezye* (4 zv. 1806 – 1812) a P. J. Šafárika – *Tatranská múza s lýrou slovanskou* (1814). *Kniha, ktorá nevyšla* (s. 168 – 180) je názov štúdie Jany Pácalovej z oblasti výskumu dejín vydávania rozprávkových kníh v 19. storočí. V nej poukazuje na nevydanú zbierku rozprávok v rámci edičného projektu, ktorý zastrešoval Ľudovít Reusser, ďalej na koncepcie jeho diela, na prepojenie a súvislosti s inou zbierkou rozprávok/povestí Boženy Němcovej. Poukazuje aj na samotné aktivity B. Němcovej, dobové okolnosti a na ich vzájomné vzťahy. Rukopis diela je dnes uložený v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice.

Ako posledný je radený príspevok Daniela Škovieru, ktorý predstavil *Vznik novolatinskej filológie na Slovensku* (s. 181 – 190). Predstavil vybrané osobnosti obdobia humanizmu, literátov s dôrazom na M. Rakovského, odborný záujem o ich diela, poukazuje na prínos, preklady a práce J. Mišianika a M. Okála.

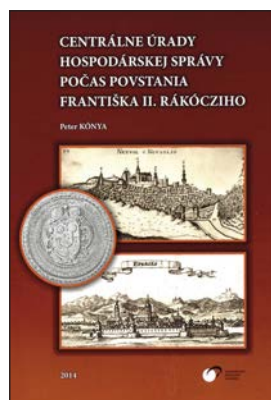
Napokon boli do zborníka zaradené aj tri recenzie na aktuálnu slovenskú a maďarskú spisbu.

Klasicky otvorenou a nejednotnou problematikou však ostal prepis dobových – historických mien osobností. Aj v tomto prípade zostavovateľka rešpektovala prianie autorov štúdií (s. 9) a ponechala ich v dodanej forme.

Celkovo možno zhodnotiť posledný ročník zborníka pre jeho tematickú špecifickosť a pre zaradenie jednotlivých štúdií z oblasti dejín knižnej kultúry za veľmi prínosný.

Marcela Domenová

KÓNYA, Peter. *Centrálne úrady hospodárskej správy počas povstania Františka II. Rákocziho*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. 104 s. ISBN 978-80-555-1233-4.

Monografická publikácia Petra Kónyu *Centrálne úrady hospodárskej správy počas povstania Františka II. Rákocziho* vychádza v rámci riešenia projektu KEGA – Protihabsburské povstanie v slovenských dejinách. Povstanie Františka II. Rákocziho (1703 – 1711) ako posledné a najrozsiahlejšie protihabsburské povstanie, ktoré novoveké Uhorsko a Sedmohradsko zažilo, vytvorilo po dobu ôsmich rokov na mape Európy nový politický útvar, ktorý môžeme nazvať Kuruckým štátom. Autor sa v predloženej publikácii primárne zameriava na konkrétne inštitucionálne zložky ekonomického riadenia, ktoré územie ovládané povstaním a Kuruckým štátom spravovali. Autor monografiu vnútorne člení na celkovo päť kapitol, tie sú priebežne vhodne

doplnené o obrazové prílohy súvisiacich dobových dokumentov.

V prvej kapitole s názvom *Povstanie Františka II. Rákocziho a jeho hospodárske problémy* (s. 7 – 32) Kónya oboznamuje čitateľa s príčinami vypuknutia povstania, jeho začiatkami a relatívne rýchlym postupom. Ďalej tu autor zhŕňa celkový priebeh

povstania, boje povstalcov proti cisárskej armáde Habsburgovcov, obsadzovanie jednotlivých území, hradov a miest, až po postupný ústup povstania a podpísanie mieru v Satu Mare roku 1711. Kapitola povstanie približuje v stručnosti aj z hospodársko-správnej stránky: „Slabosť uhorského hospodárstva bola spôsobená masívnou devastáciou počas predchádzajúcich viac ako sto päťdesiat rokov osmanských vpádov a storoch protihabsburgských povstaní.“ (s. 26), tá je však detailnejšie rozpracovaná v ďalších častiach publikácie.

Druhá kapitola – *Hospodárska rada (Consilium Oeconomicum)* (s. 33 – 46) – je už plne venovaná začiatkom utvárania centrálnej hospodárskej správy a činnosti najvyššieho úradu hospodárskej a finančnej správy (*Consilium Oeconomicum*) na povstaleckom území. Tá pôsobila v rokoch 1705 – 1711 a medzi jej rozsiahlymi právomocami sa nachádzali napr. „správa štátnych, konfiškovaných a darovaných majetkov..., riadenie banských úradov, prenájom a dozor nad desiatkami... a zaopatrenie vojnových invalidov a pozostalých po padlých“ (s. 37). Kapitola sa ďalej venuje rozdeleniu Consillia na tri úrady (Bansko Bystrická, Prešovská a Zadunajská administrácia), ktoré prebehlo na Onódskom sneme v roku 1707 a všeobecnej charakteristike administrácie úradu v zadunajskej oblasti.

V ďalšej kapitole, ktorá sa volá *Prešovská administrácia hospodárskej rady* (s. 47 – 66), sa autor sústreďuje na udalosti nasledujúce po rozdelení hospodárskej rady a definitívnom presune ťažiska jej činnosti práve na administráciu v Prešove. Po krátkom zhodnotení stavu pramennej bázy sa kapitola predovšetkým zameriava na zhrnutie samotnej riadiacej činnosti rady nad hospodárstvom Kuruckého (povstaleckého) štátu v rokoch 1707 – 1710. Ďalej sa tu nachádzajú zaujímavé informácie o sieti nižších štátnych úradov, ktoré boli rade priamo podradené, o personálnom obsadení aparátu, o konkrétnych sumách, s ktorými administrácia samotná hospodárila, či o jej vzťahu k slobodnému kráľovskému mestu Prešov.

V poradí štvrtá kapitola s názvom *Dvorná hospodárska rada (Consilium Oeconomicum Aulicum)* (s. 67 – 78) sa venuje vývoju ekonomickej správy na území ovládanom povstaním v jeho poslednom roku trvania. Autor sa tu najprv zameriava na prerod polosúkromného úradu vytvoreného na správu rodových rákocziovských majetkov na v podstate posledný vrcholný úrad hospodárskej správy Kuruckého štátu. Gro kapitoly ďalej pojednáva o úlohách a činnosti Dvornej hospodárskej rady až do jej faktického zániku vo februári 1711.

V poslednej kapitole *Vedúce osobnosti hospodárskej správy* (s. 79 – 90) autor vyzdvihuje konkrétne dobové osobnosti, ktoré sa podieľali na chode vyššie spomenutých centrálnych úradov hospodárskej správy Kuruckého štátu. Nachádzame tu životopisy baróna Františka Klobusiczkého, Juraja Ottlyka, baróna Jána Gottfrieda Hellenbacha a ďalších.

Monografia Petra Kónyu *Centrálne úrady hospodárskej správy počas povstania Františka II. Rákocziho* zaplňa doposiaľ biele miesto v poznaní dejinno-hospodárskych reálií Uhorska v dobe trvania posledného protihabsburgského povstania. Predstavená publikácia, na základe čerpania z maďarských archívnych a edičných prameňov a primárne maďarskej odbornej literatúry, významným a podnetným spôsobom osvetľuje pre slovenskú historiografiu túto doteraz málo známu problematiku.

Lukáš Hedmeg

Udavačstvo, konfidentstvo, denunciácia či obyčajné špiclovstvo je ústrednou témou knihy, ktorú editor nazval „neformálnou učebnicou“ predmetu „občianskej zrelosti“ a podporou kritického myslenia. Snaží sa predstaviť udavačstvo ako kultúrny fenomén prejavujúci sa v kritických vyhrotených situáciách každej dejinnej epochy, teda existujúci v minulosti, aktuálne v prítomnosti, ale s určitosťou zachovania aj v nasledujúcom období.

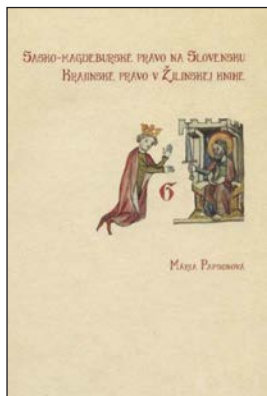
Kniha obsahuje príspevky od 51 profesijne, generačne a názorovo nehomogénnych autorov, čo však nie je na škodu, ba dokonca si myslíme, že to bolo hlavným zámerom editora. Pohľad na tento „kultúrny fenomén“ predstavujú autori (historici, filozofi, politológovia, etnológovia, sociológovia, spisovatelia a i.), ktorí mali osobnú či nepriamu skúsenosť s udávaním a boli vo väčšine prípadov aj jeho obeťami. Asi ťažko by sa v tejto súvislosti podarilo získať aj pohľad z tej druhej strany, ľudí priznávajúcich svoje konfidentstvo a odhaľujúcich svoje praktiky. Niektoré texty možno považovať za odborné historické, sociologické či politologické štúdie, iné však za „obyčajné“ eseje, no túto žánrovú pestrosť možno pri takto koncipovanej knihe prijať pozitívne.

Slovenská spoločnosť si udavačstvo spája vo väčšej miere s predchádzajúcim komunistickým režimom, a tak nie je vôbec prekvapením, že aj väčšina príspevkov prezentuje udavačstvo ako jeden z hlavných úkazov tohto historického obdobia. Cez osobné príbehy zainteresovaných sa darí dostať čitateľa do deja a predstaviť tento jav v celej jeho šírke. Kniha v celku poukazuje na to, že existuje viacero vysvetlení, čo samotné udavačstvo znamená. Nejde tu len o jeden vyslovene negatívny rozmer. Ukazuje sa, že udavačstvo možno za určitých okolností chápať aj pozitívne. Ide hlavne o prípady, keď sa na základe tejto činnosti podarí odhaliť konkrétne zločiny. Bezcharakterné udavačstvo sa naopak prejavuje nečestným zámerom poškodiť niekomu za určitú odmenu a väčšinou anonymne.

Súbor týchto textov možno pochopiť ako súčasť nášho vyrovnávania sa s minulosťou. Udavačstvo bolo súčasťou našej minulosti, je súčasťou aj našej prítomnosti a ako editorský počin Miroslava Polláka naznačuje, bude aj súčasťou našej budúcnosti. V jednotlivých článkoch možno nájsť morálnu či právnu stránku udavačstva a je určite našou povinnosťou sa minimálne zamýšľať nad rôznymi, s týmto fenoménom spätými, historickými súvislosťami. Kniha zostáva dobrým svedectvom pre súčasnú generáciu a zároveň aj pôvodným prameňom pre naše nadchádzajúce potomstvo. „Udavačstvo“ má naše vrele odporúčania nielen pre zanieietených záujemcov o historickú literatúru, ale aj pre širšiu čitateľskú verejnosť.

Peter Koval'

PAPSONOVÁ, Mária. *Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe.* Žilina : Eurokódex, 2014. 304 s. ISBN 978-80-8155-036-2.

V roku 2014 vyšla z pera poprednej slovenskej germanistky PD Dr. phil. habil. Márie Papsónovej (Katedra germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika) publikácia, ktorá završila jej niekoľko desaťročí trvajúce lingvistické výskumy spišského práva a *Žilinskej knihy*. Autorka sa už dlhodobo a na vysokej úrovni programovo zaoberá lingvistickou analýzou stredovekých písomných právnych prameňov nemeckej proveniencie z územia Slovenska a preto výsledná (textová) podoba práce je zárukou vysokej odbornej úrovne.

Koncepcia a štruktúra práce vychádza z dominantného využitia lingvisticko-právnej metódy, ktorá musela byť v úvodných kapitolách (1. a 2.) konfrontovaná, resp. doplnená jej nevyhnutným historickým pozadím. Autorka považovala za potrebné aspoň v stručnosti uviesť základnú historickú líniu o nemeckej kolonizácii (s. 9 – 10), na ktorú predmetne nadviazala podkapitola o nemeckom práve – *ius Teutonicum*. (s. 10 – 12).

Ťažiskom druhej kapitoly (s. 13 – 30) bola genéza vzniku a analýza Saského zrkadla (*Sachsenspiegel*) a magdeburského mestského práva. Saské zrkadlo, ktoré bolo, ako autorka uvádza na s. 13, „súkromným dielom anhaltského rytiera Eike von Repgow“, vo svojej podstate len fixovalo dovtedy platné normy, ktoré platili vo východosaskej oblasti. Svoje texty Repgow však ďalej neustále vylepšoval a dopĺňal. Vizuálnou súčasťou knihy sú aj v texte zakomponované ilustrované časti, ktoré boli vo svojej dobe „návodom“ správania sa pred súdom. Pre súčasného bádateľa však nejde len o čisto právnickú príručku, ale ilustrácie v mnohých aspektoch poukazujú na právne postavenie, ako aj na sociálne rozvrstvenie a život vtedajšej spoločnosti (s. 22 – 23). Významným momentom Saského zrkadla bola jeho glosovaná verzia, ktorú pripravil Johann von Buch (*cca 1290 – † okolo 1356). Tá už podľa autorky zosúladiť Saské zrkadlo s rímskym a kanonickým právom a mala byť používaná aj na cirkevných súdoch. Protipólom ku krajinskému (zvykovému) právu bolo mestské právo, ktoré vznikalo udelením privilégia (s. 24). To magdeburské z roku 1188 podľa autorky zjednodušovalo vtedy už zaužívaný, no komplikovaný súdny systém. Magdeburské mestské právo a krajinské (zvykové) právo Saského zrkadla teritoriálne ďalej expandovali do priestorov strednej a východnej Európy. Dôkazom toho bolo – podľa autorky – pomenovanie ako „nemecké“ resp. „saské“, ktoré sa ustálilo v krajinách ich recepcie.

Tretia kapitola (s. 31 – 46) sa už priamo venuje Sasko-magdeburskému právu v *Žilinskej knihe*. Tú autorka označila ako kompilát, ktorý vznikol excerpciou Saského zrkadla (teda krajinského) a Vigbildného (teda magdeburského mestského) práva. Na heterogenitu *Žilinskej knihy* M. Papsónová poukázala nielen meniacou sa sémantikou jednotlivých právnych výrazov, ktoré si Žilinčania neraz zjednodušili, resp. nahradili, ale aj použitým jazykom, ktorý nezodpovedal žilinskej nemčine vrcholného stredoveku. S dejinami Spiša priamo súvisí autorkina komparácia žilinského textu so spišským „Zipser Willkür“. Na základe analýzy oboch textov prišla autorka

k záveru, že právny jazyk spišského práva bol v porovnaní so žilinským výrazne jednoduchší a zrozumiteľnejší.

Štvrtá kapitola (s. 47 – 52) patrí do metodologickej časti publikácie. Jej obsahom sú poznámky k samotnej edícii a prekladu stredovekého textu. Súčasťou publikácie je aj štúdia (s. 53 – 70) recenzentky knihy doc. Adriany Švecovej (Katedra dejín práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave), ktorá sa venuje uhorskému súkromnému právu. Štúdiu možno rozdeliť na dve časti. V prvej časti pripomenula „žilinskú cestu“ k magdeburskému mestskému právu, právnohistorický charakter stredovekého mesta, právnu filiáciu či znaky inkorporácie v žilinskom texte. Osobitne vyzdvihla obsah jednotlivých článkov, ktoré sa venovali trestnému, procesnému, súkromnému, správnomu a finančnému právu. Naopak na istý deficit poukázala pri úprave obchodnoprávných otázok a pracovnom práve. Druhá časť štúdie bola výhradne venovaná uhorskému právnemu okruhu. Za štúdiou doc. Adriany Švecovej nasleduje krátky prehľadný register (s. 71 – 86) s nadpismi jednotlivých článkov k nemeckej predlohe *Žilinskej knihy* (z roku 1378) a jej najobsiahlejšia časť (s. 86 – 280), ktorá je venovaná edícii nemecky písaného právneho rukopisu v *Žilinskej knihe* a jej prekladu do slovenského jazyka. Záver knihy tvorí glosár s použitou literatúrou.

Predkladaná publikácia *Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe* zrozumiteľne a vecne tlmočí nemeckú predlohu krajinského práva z roku 1378, ktorá sa do domáceho jazyka pretranskribovala v roku 1473. Jej obsah je venovaný nielen historikom, právnym vedcom a jazykovedcom, ale aj širokej laickej verejnosti.

Lukáš Lisý

DINUŠ, Peter. *Politika bez masky. Príspevok k politickému diskurzu na Slovensku po roku 1989*. Bratislava : Veda, 2015. 239 s. ISBN 978-80-2241-439-5.

Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied v Bratislave vydal ako výsledok grantového projektu Petrovi Dinušovi prácu pod názvom *Politika bez masky*. Uvedená práca je však aj výsledkom dlhodobého záujmu a štúdia tohto mladého vedeckého pracovníka o pochopenie genézy vývoja našej spoločnosti po roku 1989. Význam tohto vydavateľského aj autorského počinu spočíva predovšetkým v tom, že tento vedecký pracovník SAV sa vydal na cestu zmapovania politického vývoja v Československu po roku 1989, pričom autorovi nešlo len o nájdenie a zhrnutie faktov, ktoré determinovali tento vývoj, ale aj o to, ako tieto udalosti ukotviť nielen do rámca dejín Československa, prípadne následného vývoja v Českej a Slovenskej republike,

ale aj do rámca európskeho vývoja posledných dekád 20. a začiatku 21. storočia. Autor pritom využil pri príprave a realizácii tejto knihy nielen čisto historické metódy, ale aj metódy politologické či sociologické.

Práca je rozčlenená do piatich kapitol, ktoré obsahovo na seba nadväzujú a umožňujú čitateľovi podrobnú orientáciu v danej problematike. Autor pri príprave a re-

alizácii celého projektu, ktorého výsledkom je táto práca, sa nebál siahnuť po prácach, ktoré u mnohých čitateľoch môžu vzbudiť rozporuplné reakcie, keď sa siahajú po takých autoroch, ako K. Marx, F. Engels a iní, ktorí sú v dnešnej dobe často aj neprávom karikovaní, či politicky alebo ideologicky zneužívaní. Už prvá kapitola pod názvom *Československý termidor a kontrarevolučný prevrat* je pomerne zaujímavou analýzou vývoja situácie v Československu do roku 1989, kde autor využil všetky doteraz prístupné zdroje, pričom sa nevyhýbal pomenovať jednotlivé posuny dejinného vývoja bez emócií a na základe relevantných prameňov. Táto analýza poskytuje autorovi zároveň východiská, ktoré následne rozpracúva v ďalších častiach práce, kde sa púšťa do odvážnej analýzy hľadania príčin zániku európskeho socializmu „východného typu“. Za veľmi hodnotnú a podnetnú považujeme predovšetkým tretiu a štvrtú kapitolu, v ktorých máme možnosť sledovať autorovu analýzu vývoja ponovembrovej spoločnosti, predovšetkým akými peripetiami prechádzal ekonomický vývoj a aké to malo dopady na väčšinu spoločnosti s dôrazom na Slovensko. Hodnotiace závery možno u niektorých čitateľov môžu vzbudzovať pocit, že autor vidí niektoré problémy až príliš „čierno – biele“, avšak fakty, s ktorými pracoval, mu dávajú jasne za pravdu, ak si odmyslíme ideologické predsudky, ktoré dodnes u mnohých autorov zaoberajúcich sa tými otázkami ostávajú naďalej bez snahy o nové pohľady, či hľadanie a odbúravanie ideologických už prekonaných predsudkov. Preto môžeme aj súhlasiť s autorom, ktorý v závere konštatuje, že *„vyvraciamе hegemonistický obraz ponovembrovej spoločnosti ako všeobecnej slobody a demokracie. Tento obraz sa opiera o skutočnosť pravidelne sa opakujúcich volieb. Ponovembrová buržoázia odvodzuje legitimitu svojej moci nielen od novembrových udalostí roku 1989, ale aj od parlamentných volieb, ktoré sa konali v júni 1990... Sloboda júnových volieb 1990 nebola väčšia ako sloboda májových volieb roku 1948“*.

Táto práca na základe svojich východísk a analýz môže poslúžiť záujmom v oblasti spoločenských vied aj praktickej politiky, ako aj pre všeobecnú orientáciu v problematike vývoja našej spoločnosti po novembri 1989. Prácu dopĺňa aj pomerne bohatý poznámkový aparát, ktorý nielen upozorňuje na pramennú základňu, s ktorou autor pracoval, ale mnohé myšlienky obsiahnuté v texte ešte širšie rozvíja.

V dnešnom svete, v ktorom sme opantani mnohými významnejšími udalosťami, ako boli udalosti v Československu po roku 1989, a ktoré nás denne nútia sa nad nimi zamýšľať, aj takýto pohľad do našej minulosti nás môže v mnohom zorientovať, prečo je to dnes v našej spoločnosti tak.

Ján Mojdis

Uzel na kapesníku. Vzpomínka a narativní konstrukce dějin. Eds. Martina Políaková, Jakub Raška, Václav Smyčka. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014. 176 s. ISBN 978-80-7308-519-3.

V roku 2014 vyšla publikácia s názvom *Uzel na kapesníku*, ktorej cieľom bolo zapojiť sa do živej diskusie o vzťahu *histórie* a *pamäte*. Obsahové zameranie knihy venované rôznemu spracovaniu dát z minulosti naznačuje jej metaforický názov, ktorý zdôvodnil Václav Smyčka nasledovne: *„Pokial’ sa rozložená vreckovka rozprestiera do všet-*

kých strán, nie je možné na nej žiadnym spôsobom uzol vytvoriť.“ (s. 8) Stotožnenie sa autorov s touto metaforou naznačuje, že kľúčový prostriedok na zhrnutie množstva informácií o minulosti – zápletká – sa musí spájať s tvorením začiatku a konca. Bez nej je história neuchopiteľná.

V úvodnej štúdii Alena Tesková predstavuje viaceré pohľady mysliteľov (W. Benjamin, H. Bergson, M. Proust, P. Ricoeur) na problém pamäte, zabúdania a spomínania, ako aj na ich vzájomný časový diskontinuitný vzťah. Nasledujúca štúdia od Pavla Barša reflektuje obraz českej histórie v súčasnej pamäti. Z jeho pohľadu: „*Pamäť národa má praktický účel: Navodzuje obrazy a príbehy minulosti, ktoré vytvárajú a udržuujú sunaléžitosť jeho príslušníkov – ustanovujú*

ich zdieľané my ako kolektívny subjekt (...) Toto spomínanie teda vytvára národnú identitu“ (s. 39). Podľa neho je teda pamäť národa fenomén prítomný v národnom kolektíve, pričom táto jej praktická funkcia utvárania identity je pre udržanie každého kolektívu kľúčová (s. 39). Zároveň si Barša uvedomuje, že rekonštrukcia minulosti národa prostredníctvom pamäte je vždy poznačená morálnymi (politickými) hodnotami. Jedným z aspektov, ktoré v tejto súvislosti prichádzajú do úvahy, je problém odlíšenia pamäte a histórie – pričom pamäť je ten emocionálny prvok na udržovanie identity, história by sa mala vyznačovať racionalitou a hľadaním pravdy (s. 39). Pavol Barša sa zaoberá aj zložitým vzťahom histórie a pamäte, keď si práve pamäť prisvojuje prvenstvo v národnom význame, proti ktorému sa však nedá bojovať, keďže zbraňou by opäť bola len samotná, už aj o niečo „vylepšená“ pamäť. Z jeho pohľadu sú tieto v ostrom protiklade, v „nepriateľskom“ vzťahu, pretože „*pokiaľ je ambíciou histórie podať minulosť tak, aby z nej nič podstatné nevynechala, potom pamäť z nej vyvoláva len to, čo sa hodí k posilňovaniu kolektívu, a opomína to, čo by mohlo tento účel narušovať*“ (s. 40). Autor svoje tvrdenie dokladá aj názorom E. Renana, ktorý pre spomínaný problém považuje históriu za nepriateľa pamäte – pretože história pripomína vecí, na ktoré pamäť zabúda (s. 40). Barša tiež upozorňuje, že problém prezentizmu, mýtizácie, ale aj demýtizácie sa vyskytuje v každej národnej histórii. Všimá si aj pre historika znepokojujúci odkaz H. Whita, ktorého koncepcia naznačuje, že kvôli istým sociálnym určeniam a kultúrnym zaradeniam nie je možné dosiahnuť objektívnu pravdu. Práve preto by si mal z Baršovho pohľadu tento aspekt historik uvedomovať a snažiť sa o čo najväčšiu možnú nestrannosť a objektivitu.

Na problém naratívneho sprostredkovania obrazu diania o minulosti nadväzuje aj Jakub Česka všímajúc si konkrétne premietnutie histórie v naratívnej literárnej forme, a to na konkrétnych témach či dielach. Detailnejšie takto rozoberajú napríklad obsahovú a formálnu stránku novely *Hordubal* či románovej autobiografie *Obyčejný život* od Karla Čapka. Teoreticko-filozofický úvod do štúdie je tak zaujímavým pohľadom na tému z opačného konca – prechádza od primárne literárnych textov k historickým. Tento pohľad je potom naplno rozvinutý práve skúmaním zámerne vybraných literárnych umeleckých diel. Podľa Česku „*v prvej perspektíve bude literárne dielo hovoriť len o sebe samom, zatiaľ čo v druhej bude navyše svedčiť o niečom, čo jej predchádza a zároveň ospravedlňuje. Ved' napriek priznanej umelej literárnosti diela prináša aj istú správu*“ (s. 48). Česka si ďalej všíma tendencie o pokusy autorov striktne odde-

lovať fikčný a faktuálny naratív, sám však medzi nimi nachádza mnoho spoločných prienikov. Zároveň týmto spôsobom prehodnocuje pohľad na literárny text ako na historický, ale aj na historický text ako na literárny. V závere Česka upozorňuje na hlavné tendencie nazerania na literárne texty – z formálneho a obsahového hľadiska. Uvedomuje si však, že hlavnou podstatou takéhoto textu, ktorá sa prehliada, je isté posolstvo (*sdělení*). Navrhuje teda vnímať literárne dielo „len“ ako „špecifickú inscenáciu zmyslov“ (s. 56).

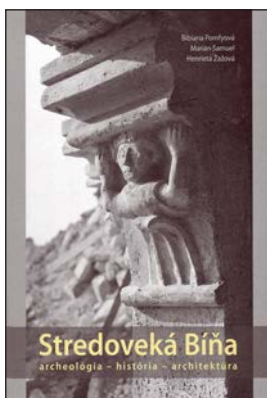
V poradí štvrtá štúdia od Václava Petrobka sa zameriava na problém a hľadá „možnosti, ako kriticky využiť literárnu tvorbu, najmä beletriu, k interpretácii obrazu odsunu/transferu/vyhnaní sudetských Nemcov v českej a nemeckojazyčnej beletrii“ (s. 135). V úvode štúdie Petrobok vysvetľuje chápanie pojmov, ktoré mali pre jav osudu sudetských Nemcov v rôznych literatúrach rôzne názvy. Aj keď sa na prvý pohľad rozdiely medzi slovami odsun/transfer/vyhnanie nemusia zdať veľké, pre chápanie jednotlivých skupín majú zásadný význam (s. 133 – 134). Čitateľov tiež môže zaujať spôsob, akým sa Petrobok vyrovnáva s dielami spracúvajúcimi málo spomínané či radšej prehliadané témy daných národov. Na poli histórie sa o nich možno vraví málo, pre literatúru sú to však témy podstatné a strhujúce. Literatúra si v tomto prípade trúfa a robí dobre, na témy kontroverzné a často tabuizované, ktoré súviseli s vyrovnávaním sa s povojnovým stavom v oblastiach Sudetov pri stretoch českého a nemeckého obyvateľstva. Domnievame sa, že tvorba tohto typu je potrebná v každej krajine, pretože umelecké spracovanie môže niekedy komplexnejšie priblížiť zložitý proces problémových udalostí, ktoré inak ľahko podľahnú výraznej vlastnosti pamäti – selektívnosti.

Recenzovaná publikácia môže poskytnúť čitateľovi viacero zaujímavých pohľadov k problému vnímania histórie. Čitateľ pravdepodobne ocení jej prínos priblížiť a vymedziť vzťahy v rámci známych (neznámych) koncepcií, jej snahu porozumieť teoretickým názorom na vzťah histórie a pamäte, špecifikám tohto vzťahu, jej prínos pre uvedomenie si reálnych rizík sprítomňovania histórie a následné aplikovanie zistení na kritické nazretie do minulosti vlastného národa. Pokusy o takéto analýzy však môžu stavať niektoré národné stereotypy do nového svetla. Ich výsledky tak nemusia mať pozitívny ohlas v komunite, v ktorej prevláda jeden dominantný či „tradičný“ stereotyp recepcie kontroverzných (traumatických) historických udalostí.

Marta Ševcová

POMFYOVÁ, Bibiana – SAMUEL, Marián – ŽAŽOVÁ, Henrieta. Stredoveká Bíňa. Archeológia – história – architektúra. Bratislava : FO ART – Ústav dejín umenia SAV, 2014. 232 s. ISBN 978-80-89664-22-1.

Publikácia o stredovekej Bíni predstavuje prvé komplexné monografické dielo venované tejto významnej lokalite, spracované na vysokej odbornej úrovni avšak podané veľmi zrozumiteľným a čitateľsky pútavým spôsobom. Spája v sebe interdisciplinárny prístup, ktorý vyhodnocuje súčasný stav poznania problematiky z archeologického, historického a umenovedného pohľadu. Napriek často deklarovaným snahám to ani v súčasnosti ešte stále nie je samozrejмый prístup pri spracovaní.

covávaní takehoto materiálu, čo treba obzvlášť zdôrazniť a oceniť, keďže v tejto publikácii sa uvedený zámer podarilo plne naplniť.

Uplatnený metodický prístup umožnil systematické spracovanie, prehodnotenie a vzájomnú konfrontáciu výsledkov rôznych doposiaľ realizovaných výskumov, ktoré na lokalite prebiehajú s rôznou intenzitou od druhej polovice 19. storočia do súčasnosti a to či už archeologických, historických, architektonicko-historických, reštaurátorských alebo rôznych najmodernejších prírodovedných výskumných metód, ako napr. chemicko-technologických analýz, či rádiokarbónovej metódy uplatňovanej pri datovaní. Niektoré z uvedených výskumov boli realizované na

vedecké účely, napr. výskumy tzv. biňanských valov, či výskum zaniknutej osady a kostola v Leánde, no ďalšie zväčša v priebehu prípravy či procesu obnov, ako napr. výskumy Kostola Blahoslavennej Panny Márie, či rotundy Kaplnky Dvanástich apoštolov. Tieto obnovy boli vynútené rôznymi historickými udalosťami ako napr. potreba riešenia statických problémov spôsobených podmývaním svahu, na ktorom dané pamiatky stoja, tokom Hrona, či výbuch a vážne poškodenie kostola počas 2. svetovej vojny. Takýto spôsob spracovania doterajších čiastkových poznatkov a zistení, zväčša roztrúsených v dokumentáciách uložených v rôznych archívoch či len stručne publikovaných, umožnil vytvorenie komplexného pohľadu na problematiku kultúrneho vývoja danej lokality.

V úvode sa autori venujú vyhodnoteniu urbanisticko-krajinárskych súvislostí lokality s dôrazom na vývoj tunajšieho osídlenia. Na základe mapových podkladov a historických písomných zdrojov konštatujú existenciu troch častí Bíne, a to tzv. Starú Bíňu, popri ktorej existovala aj tzv. Veľká Biňa, medzi ktorými sa pri kláštore premonštrátov a rotunde vyformovala zrejme až v stredoveku aj tzv. Malá Biňa. Pozornosť je venovaná aj v súčasnosti už zaniknutej severne situovanej osade Leánd, v minulosti členenej na Horný a Dolný Leánd.

Na topografickú analýzu nadväzuje sumarizácia výsledkov doterajších archeologických výskumov interpretujúca poznatky o vývoji lokality do ranného stredoveku. Následne je venovaná väčšia pozornosť špecifickej téme tzv. biňanských valov a stredovekému osídleniu predpokladaného tunajšieho hradiska s akropolou lokalizovanou v oblasti dnešného kostola. Problematiku autori vyhodnocujú na základe kritickej analýzy doterajšieho stavu poznania a histórie vývoja odborných názorov, či dokumentovania stavu ako z publikovaných, tak aj nepublikovaných výsledkov doterajších výskumov. Napriek snahe o vyvodenie jednoznačných záverov, dospievajú len k rámcovým predbežným výsledkom, podľa ktorých je preukázaný dôležitý význam tejto lokality v 9. – 10. storočí a predpokladaný vznik valového opevnenia v čase Kopáňovho povstania (997 – 998) ako dočasný tábor kniežaťa Vajka, neskoršieho kráľa Štefana I., spochybneného však najnovšími výsledkami rádiokarbónového datovania. Autori konštatujú v podstate nedostatočnú mieru nášho súčasného poznania a potrebu ďalšieho výskumu.

Nasleduje kapitola venovaná zhrnutiu stredovekých historických poznatkov o lokalite spracovaná na základe zachovaného stredovekého listinného písomného

materiálu i novovekých historických zdrojov ako napr. kanonické vizitácie. Odhaľujú sa v nej predovšetkým zemepanské vlastnícke vzťahy zo stredovekej minulosti Bíne a vzťah s Hont-Poznanovcami, ako aj doklady k pôsobeniu premonštrátov.

Po týchto kapitolách venovaných širším súvislostiam lokality je pozornosť zameraná už na sakrálnu architektúru, takže nasleduje stručné zhrnutie sakrálnej topografie lokality a následne kapitoly venované jednotlivým sakrálnym objektom: Kostolu sv. Mikuláša v Leánde, premonštrátskemu Kláštoru Blahoslavenej Panny Márie, kláštornému kostolu, kláštorným budovám a Kaplnke Dvanástich apoštolov. Podrobne sú tu analyzované a konfrontované výsledky doterajších výskumov jednotlivých pamiatok. Archívne výskumy historických písomností priniesli nové zistenia napr. k lokalite Leánd, čím výrazne dopĺňajú doterajšie archeologické a umenovedné bádanie. Doposiaľ nepublikovanými sú aj rôzne plánové dokumentácie, či historická fotodokumentácia predovšetkým z obnov kostola, ktoré okrem toho, že sú dôležitými dokumentačnými zdrojmi, napomáhajú identifikovať aplikované metodické prístupy pamiatkových zámerov a tým umožňujú pochopenie vývoja samotných princípov pamiatkovej ochrany u nás v priereze od 19. storočia po súčasnosť.

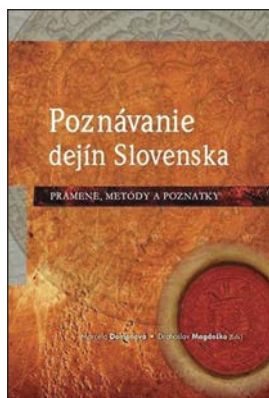
Pre ďalšie bádanie sú veľmi inšpiratívne najmä kunsthistorické interpretácie zaoberajúce sa rekonštrukciou pôvodnej dispozície a následne typológiou architektúry Kostola Panny Márie, či Rotundy Dvanástich apoštolov. Podrobnejšie je venovaná pozornosť analýze základných štýlových východísk architektúry a sochárskej výzdoby kostola, pričom ako hlavný zdroj je tu identifikovaný vplyv sakrálnych objektov Ostrihomu, čo je následne dokladované aj doložitelnými historickými okolnosťami. Zaujímavé podnety prináša zhodnotenie liturgického kontextu architektúry a jej funkcií alebo aj hypotéza o tzv. rodine kostolov. Niektoré hypotézy sú však len v rovine teoretických úvah a pravdepodobne bez možnosti ich potvrdenia v budúcnosti, resp. doloženia konkrétnym materiálom, no prinášajú dôležité inšpiratívne podnety do diskusie k danej problematike. Podnecujú k ďalším úvahám a to či už teoretickým v rôznych kunsthistorických témach alebo k praktickým, napr. k metodike procesu pamiatkovej obnovy, tak aj o ďalšom smerovaní budúceho terénneho výskumu.

Ako už bolo vyššie povedané, autori predkladajú sumarizáciu doterajšieho poznania, no formulujú aj otázky a nejasnosti, ktoré vyplývajú zo súčasného stavu poznania a tým naznačujú smerovanie ďalších potenciálnych výskumov, resp. tém, ktorým bude potrebné v budúcnosti venovať odbornú pozornosť.

Publikácia má vizuálne príťažlivú formu s množstvom kvalitnej obrazovej dokumentácie a to ako súčasného stavu skúmaných pamiatok, tak aj historického s historickou plánovou fotodokumentáciou z rôznych archívov Slovenska i Maďarska, ktorá sa však neuplatňuje samoúčelne, ale bola vybratá na základe analýzy stavu a definovania súvislostí stavebného vývoja, či pre potrebu identifikácie rozsahu zachovania primárneho stavu pamiatky. Ide o reprezentačnú monografiu na vysokej odbornej a profesionálnej úrovni venovanú významnej lokalite s hodnotnou architektúrou, ktorá si zaslúži takúto pozornosť. Predkladaná publikácia by mohla byť napr. aj podnetom k vytvoreniu celej reprezentačnej edície o románskych pamiatkach Slovenska, z ktorých mnohým nebola doposiaľ venovaná patričná pozornosť.

Michaela Kalinová

Poznávanie dejín Slovenska. Pramene, metódy a poznatky. Eds. Marcela Domenová, Drahoslav Magdoško. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2015. 359 s. ISBN 978-80-89046-90-4.

V septembri 2013 sa uskutočnila konferencia organizovaná Inštitútom histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove a Katedrou histórie FF Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s podporou Slovenskej historickej spoločnosti a Historického ústavu SAV venovaná významnej osobnosti slovenského archívnictva a medievalistiky – prof. PhDr. Ferdinandovi Uličnému, DrSc. – pri príležitosti jeho osemdesiatych narodenín. Podujatie bolo vyjadrením úcty profesorovi Ferdinandovi Uličnému za jeho doterajšiu prácu. V roku 2015 vyšla publikácia, ktorej obsahom sú práce popredných osobností slovenskej historiografie, kolegov, žiakov a priateľov, ktorí prijali pozvanie na spomenutú konferenciu. Editormi sú Marcela

Domenová a Drahoslav Magdoško.

Publikácia obsahuje 24 príspevkov. V prvom príspevku *Ferdinand Uličný – osemdesiatročný* (s. 9 – 12) autori Miloslava Bodnárová a Štefan Šutaj približujú osobnosť Ferdinanda Uličného a jeho prínos pre slovenskú historiografiu. V štúdiu s názvom *Moje vzťahy k archívnictvu a k dejinám Slovenska* (s. 13 – 17) profesor F. Uličný popisuje štúdium a pôsobenie v odbore, tiež oblasť svojho záujmu. Nasleduje štúdiu Ladislava Tajtáka *Historický obraz Šariša v slovenskej a maďarskej dobovej historiografii a spise* (s. 29 – 36). Cirkevnými archívami, ktorých obsah má významnú hodnotu nielen pre dejiny samotných cirkví ale aj pre dejiny Slovenska, sa v príspevku nazvanom *K otázke cirkevných archívov na Slovensku* (s. 37 – 54) zaoberá Ivan Chalupický. Ján Košťálík v štúdiu *Zemplín v kontexte historicko-geografických poznatkov* (s. 55 – 76) charakterizuje krajinné faktory neživej prírody, ktoré poskytli podmienky pre usadenie človeka a formovanie jeho kultúry na Zemplíne. Výsledky záchranného archeologického výskumu konaného v roku 2011 pri Kostole sv. Mikuláša v Nižnej Myšli stručne predstavuje príspevok Ladislava Olexu a Jána Rákoša – *Archeologický výskum pri Kostole sv. Mikuláša v Nižnej Myšli* (s. 77 – 80). Obsahom štúdie Júliusa Bartla *Svätopluk – knieža alebo kráľ* (s. 81 – 96) nie je len samotná osoba Svätopluka, autor sa zameriava aj na problémy týkajúce sa Samovej ríše, Pribinovho kniežatstva, Rastislavovej a Svätoplukovej ríše, na ktoré historici nemajú rovnaký názor. Lokačným listinám ako hlavnému prameňu informácií k procesu osídľovania na nemeckom práve, ktoré významne ovplyvnilo sídelnú sieť a v menšej miere aj národnostné pomery v stredoveku v oblasti východného Slovenska sa venuje Vladimír Rábik v príspevku *Villam locare et congregare. Lokačné listiny sídlisk na východnom Slovensku v stredoveku* (s. 97 – 116). Štúdiu Miloša Mareka *Slovenské miestne názvy v kontexte kancelárskej praxe stredovekého Uhorska* (s. 117 – 136) uvádza príklady pomadžarčovania miestnych názvov na našom území zo stredovekej kancelárskej praxe, nakoľko maďarčina bola komunikačným jazykom na kráľovskom dvore. V nasledujúcom príspevku *Pečate a znaky spoločenstiev spišských Sasov* (s. 137 – 152) jeho autor Leon Sokolovský uvádza súhrn sfragisticko-heraldického vývoja spoločenstiev Spišských

Sasov. Bratríckemu hnutiu na Slovensku sa venuje Martin Šandera v príspevku *Bratrícké hnutie na Slovensku v plánech a aktivitách českého kráľa Jiřího z Poděbrad* (s. 153 – 164). Najviac uhorských študentov študovalo na Krakovskej univerzite v 15. a 16. storočí. Život uhorskej mládeže študujúcej na tejto univerzite, ktorý sa neobmedzoval len na štúdium, približuje Stanislav A. Sroka v štúdiu *Každodenný život uhorských študentov na Krakovskej univerzite v stredoveku* (s. 165 – 174). Henrieta Žažová v štúdiu *Stredoveká sakrálna architektúra v strednom Hontě – donátori, vlastníci a kultúrne dedičstvo* (s. 175 – 194) upriamuje pozornosť na vývoj vlastníckych vzťahov v strednom Hontě – Demandiciach, Kubáňove, Leviciach-Kalinčiakove, Santovke, Sazdiciach a Šahách – v lokalitách, kde sa nachádzajú významné objekty sakrálnej architektúry. V príspevku *Kde presne ležala obec Scinthe (Sinka)? Krátka štúdia k lokalizácii zaniknutej obce* (s. 195 – 201) Andrej Szeghy lokalizuje presnú polohu dnes už zaniknutej obce na Zemplíne. Privilegiami, ktoré boli Prešovu udelené do konca 14. storočia sa zaoberá Ferdinand Uličný ml. v príspevku *Výsadné listiny pre Prešov do konca 14. storočia* (s. 203 – 212). Ďalším je príspevok Martina Štefánika *Kremnická mestská kancelária od udelenia základného privilegia do vlády Žigmunda Luxemburského* (s. 213 – 221), autor sa zaoberá mestskou kanceláriou v Kremnici v čase, z ktorého je doložených 30 písomností z proveniencie kremnickej kancelárie vrátane mestskej knihy a knihy účtov. František Žifčák v príspevku *Zo stredovekých dejín Spišskej Novej Vsi* (s. 223 – 236) prezentuje novšie zistenia týkajúce sa majstrov miestnej kovolejárskej dielne, fundácie mestského špitála, najstaršieho daňového súpisu spišskonovoveských mešťanov z prvej štvrtiny 15. storočia a dôsledkov vpádu husitov do Spišskej Novej Vsi v roku 1433. V štúdiu *K pôvodu pravidiel pre košickú mestskú radu z roku 1404* (s. 237 – 246) sa jej autor Drahoslav Magdoško zaoberá otázkou, či súpis košických pravidiel z roku 1404 obsahujúci právne a morálne zásady, ktorými sa mali riadiť vtedajší mestskí predstavitelia, mohol vzniknúť v prostredí Košíc, tak ako to doterajšia historická spisba predpokladala. Predstaviteľmi bardejovských mestských elít, ktorí ovplyvňovali politický, spoločenský a hospodársky život v meste a ich pôsobením v mestských samosprávnych orgánoch v 15. storočí sa zaoberá Mária Fedorčáková v príspevku *Predstavitelia mestských elít v Bardejove a ich pôsobenie v samosprávnych orgánoch mesta v 15. storočí* (s. 247 – 260). Miroslav Čovan v štúdiu *Stredoveká a ranonovoveká paleografia Šariša na príklade epigrafických pamiatok* (s. 261 – 280) zameriava pozornosť na hlavné druhy písma, ktoré sa v stredoveku a ranom novoveku na území Šariša vyskytli. Nasleduje štúdia Gabriely Szeghyho *Mestské obranné a bezpečnostné zložky v Košiciach v 17. a 18. storočí. Sonda do obrannej štruktúry Košičanov na základe písomností v archíve mesta Košice* (s. 281 – 292). Hlavnú časť štúdie Bernadety Fabovej *Kanonické vizitácie – prameň výskumu stavu farností v oblasti Abovsko-turnianskej župy v 18. storočí* (s. 293 – 303) tvorí popis stavu materskej farnosti Košice v 18. storočí. Hospodárskym a sociálnym pomerom na panstve Michalovce patriacom rodu Stáraiovcov z Michaloviec (Sztáray de Nagy Mihály), do ktorého patrili mestecká Michalovce, Sobrance, Staré a viac ako 50 osád, dedín a majerov venuje pozornosť Alena Mišíková v príspevku *Hospodárske a sociálne pomery na panstve Michalovce v 18. storočí a prvej polovici 19. storočia* (s. 305 – 319). Ján Adam sa v štúdiu *Gréckokatolíci v Prešove do vzniku biskupstva* (s. 321 – 332) zaoberá prítomnosťou gréckokatolíckeho obyvateľstva v Prešove do roku 1818. Michal Murcko sa v príspevku *Postavenie Slovákov v obciach pripojených k Poľsku a ich cirkevná správa* (s. 333 – 355) zameriava na riešenie problému severných

hraníc Slovenska od Parížskej mierovej konferencie do definitívneho rozhodnutia o stanovení československo-poľskej štátnej hranice 13. júna 1958 vo Varšave. V závere celej publikácie je uverejnená bibliografia profesora Ferdinanda Uličného za roky 2003 – 2013 (s. 356 – 359), ktorá chronologicky nadväzuje na už skôr publikovanú bibliografiu.

Michaela Kurinová

KRONIKA

*Oltár v mauzóleu Andrássyovcov, uprostred
portrét sv. Františky. Foto Stanislav Kurimai*

- ◀ *Mauzóleum Dionýza a Františky Andrássyovcov
v Krásnohorském podhradí. Foto Stanislav Kurimai*

Záujem študentov Univerzity tretieho veku o dejiny

Prešov, 28. september 2015 – 27. apríl 2016

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Inštitút histórie (IH) FF PU bol jedným z tých, ktorý prijal ponuku podieľať sa na výučbe v rámci Univerzity tretieho veku na Prešovskej univerzite. Po schválení Radou IH FF PU sa pedagógovia tohto pracoviska podieľali na zabezpečení výučby v prvom ročníku štúdia v dvoch kurzoch. V prvom pod názvom **Východné Slovensko v kontexte historického vývoja** boli poslucháčom štúdia ponúknuté zaujímavé a podnetné prednášky venované regionálnym dejinám. Druhý kurz nazvaný **Známe a neznáme 19. a 20. storočie** umožňoval hlbšie sa oboznámiť so známymi, ale najmä málo známymi či neznámymi udalosťami 19. a 20. storočia našich dejín. Ponúkané témy vzbudili pozornosť študentov Univerzity tretieho veku, o čom svedčí aj počet 36 prihlásených, ktorí si veľmi pozorne a so záujmom vypočuli jednotlivých prednášajúcich.

Prvý s problematikou *Východné Slovensko a jeho miesto v praveku strednej Európy* sa predstavil doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. Nasledujúce tri prednášky boli venované dejinám cirkví, ktoré v tomto regióne dominovali. Mgr. Monika Bizoňová, PhD., sa prezentovala prednáškou *Dejiny katolíckej cirkvi a reholí na východnom Slovensku*. S históriou gréckokatolíckej cirkvi v Prešove oboznámil poslucháčov doc. Mgr. Ján Adam, PhD., v prednáške *Gréckokatolíci v dejinách Prešova*. Cirkev-

Na exkurzii po Prešove. Foto N. Jurčišinová

nú problematiku uzavrelo vystúpenie Mgr. Annamárie Kónyovej, PhD., prednáškou *Kalvínska reformácia a východné Slovensko*. Zaujímavosti o živote Prešovčanov porozprávala Mgr. Marcela Domenová, PhD., v prednáške pod názvom *Prešov na prelome stredoveku a novoveku*. Oblasť východného Slovenska sa už v minulosti mohla pochváliť kúpeľami, z nich najznámejšie boli Bardejovské kúpele. Prednášku venovanú tejto problematike *Kúpele a kúpeľníctvo na východe Slovenska v „dlhom“ 19. storočí* si pre študentov Univerzity tretieho veku pripravil PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. Netradične – krátkym filmovým dokumentom – začal záverečnú prednášku prvého kurzu *Začleňovanie východného Slovenska do Československa po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie* prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. Všetky prednášky sa stretli s pozitívnym ohlasom u študentov, zaujali ich a neraz vyvolali aj podnetnú diskusiu, ktorá nasledovala zvyčajne po každej prednáške. V nej si mohli účastníci tiež ozrejmiť, prípadne doplniť vedomosti z odprednášaných tém.

Po úspešnom prvom kurze sa dňa 17. februára 2016 začal druhý kurz pod názvom *Známe a neznáme 19. a 20. storočie*. Keďže študenti prejavili zvýšený záujem o regionálne dejiny, rozhodla sa prednášajúca Mgr. Marcela Domenová, PhD., reagovať na ich záujem a tak si pripravila prednášku na tému *Šľachta a jej knižnice ako súčasť kultúrneho dedičstva východného Slovenska*. Rovnaký postoj zaujal ďalší prednášajúci PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD., ktorý, ako už samotný názov jeho prednášky *(Ne)známi Šarišania a ich miesto v dejinách strednej Európy* naznačuje, hovoril o známych, ale aj neznámych Šarišanoch 19. a 20. storočia. Nasledujúce štyri prednášky boli venované dejinám 19. a 20. storočia či už udalostiam alebo osobnostiam. S prvou z nich *Slobodomurári na Slovensku* vystúpil doc. PhDr. Martin Javor,

Na exkurzii v mestkej knižnici. Foto N. Jurčišinová

Študenti UTV

Z exkurzie po Prešove. Foto N. Jurčišinová

PhD. Koncom 18. storočia sa začal proces formovania moderného slovenského národa. Tejto problematike sa venovala doc. PhDr. Libuša Franková, CSc., v prednáške *Známe a neznáme z moderného národného vývinu Slovákov v prvej polovici 19. storočia*. Významnej osobnosti v našich dejinách, panovníkovi, ktorý vládol Habsburskej ríši 68 rokov sa venovala doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., v prednáške *Najdlhšie vládnucci Habsburg František Jozef I. (1848 – 1916)*. Poslednú prednášku prvého ročníka predniesol prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. Opäť sa rozhodol venovať dejinám Podkarpatskej Rusi a to v prednáške *Ako sa stala Podkarpatská Rus súčasťou Československa (roky 1918 – 1920)*. Všetky prednášky boli trojhodinové a prednášajúci sa problematikou, ktorou sa na vyučovaní prezentovali,

dlhodobo zaoberajú v rámci svojej vedecko-výskumnej práce a tak je zrejmé, že aj svojim poslucháčom ponúkli zaujímavé a fundované vedomosti z dejín či už východného Slovenska alebo národných dejín 19. a 20. storočia.

S veľkým záujmom u študentov Univerzity tretieho veku sa stretla koordinátorkou tohto štúdia na IH doc. PhDr. Nadeždou Jurčišinovou, PhD., navrhnutá exkurzia, ktorú absolvovali 27. apríla 2016. Hlavnou sprievodkyňou po historickom Prešove bola Mgr. Marcela Domenová, PhD., ktorá sa tejto úlohy zhostila veľmi fundovane a s nadšením. Súčasťou exkurzie bola návšteva mestskej knižnice – sídla prvej mestskej školy v Prešove, po nej nasledovala zaujímavá návšteva knižnice v budove Evanjelického a. v. kolégia a na záver interiéru Konkatedrála svätého Mikuláša v centre mesta. V pláne bola návšteva aj ďalších pamätihodností mesta, avšak prekazilo to zlé počasie, preto sa organizátori so študentmi dohodli, že si exkurziu dokončia v druhom ročníku štúdia.

„Večery s históriou“ prednáška prof. PhDr. Dušana Škvarnu, PhD.

Prešov, 2. december 2015

Lukáš HEDMEG

V prvý decembrový týždeň sa na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (FF PU) v Prešove uskutočnilo zaujímavé stretnutie z už pravidelného cyklu prednášok *Večery s históriou*. Tradične ho zorganizoval Inštitút histórie FF PU v Prešove a Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov. Pozvanie vystúpiť na akademickej pôde s prednáškou prijal jeden z popredných slovenských historikov prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD., ktorý pôsobí na Katedre histórie FF Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Úvodné slovo patrilo prof. PhDr. Petrovi Švorcovi, CSc., ktorý privítal vzácného hosťa a v krátkosti auditóriu predstavil jeho základné biografické údaje. Prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD., sa vo svojej vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti orientuje na problematiku utvárania moderného slovenského národa, vývoja jeho symbolov, ideológie a politických programov počas 19. storočia. Svoju pozornosť upriamuje taktiež na revolučné udalosti v rokoch 1848/1849 v strednej Európe a na slovenskú historickú kultúru so zameraním na jej premeny a funkcie. Je autorom mnohých vedeckých štúdií, príspevkov a odborných prác.

Pri príležitosti *Roku Eudovíta Štúra*, za ktorý bol vyhlásený rok 2015, na ktorý pripadlo 200. výročie narodenia tohto významného slovenského národného buditeľa si aj prof. Škvarna pripravil pútavú prednášku s názvom *Eudovít Štúr a moderné Slo-*

Na prednáške prof. PhDr. D. Škvarnu, PhD. Foto Martin Hajduk

vensko. Autor osobnosť Ľudovíta Štúra poňal pomerne netradične, keďže sa striktne nesústredil na jeho národno-buditeľskú činnosť ako takú, no zasadil ho do širšieho, politicko-sociálneho kontextu doby, s jeho ideovým prepojením a významom pre súčasnosť.

V úvode vystúpenia priblížil tri najbežnejšie pohľady súčasnej slovenskej verejnosti na osobnosť Ľudovíta Štúra: po prvé, pateticko-idealizované, takmer až sakralizované heroizovanie Ľ. Štúra, po druhé, ironizovanie, či až bagatelizovanie jeho zásluh a po tretie, parciálne vykresľovanie jeho osobnosti so zameraním len na jednu z oblastí jeho pôsobenia (novinár, jazykovedec, atď.). Zároveň navrhol syntetizujúci prístup ako jediný relevantný a vhodný. Ďalej sa prednášajúci venoval stručnej myšlienkovvej analýze doby, v ktorej Ľudovít Štúr žil a pôsobil. Upozornil na vplyvy osvietenstva, priemyselnej revolúcie, zmeny predstáv o ideálnej spoločnosti a štáte, nové princípy rovnoprávnosti, novú deľbu moci, ústavnosť, či formovanie moderných národov, to všetko boli faktory, ktoré prednášajúci považuje za determinujúce činitele formovania občiansko-národnej spoločnosti. Z nositeľov tejto civilizačnej zmeny, v našom geografickom priestore, napr. Ľudovíta Štúra, či Lajosa Kossuta, sa stali symboly, zosobňujúce národno-emancipačné snahy národov v Uhorsku.

Osobitnú pozornosť prednášajúci venoval osobnosti Ľudovíta Štúra a vhodnosti výberu jeho aktivít a foriem boja za národné pozdvihnutie Slovákov, ktoré oceňuje ako veľmi vhodné a reálne použiteľné v danej dobe. Či už hovoríme o zakladaní spolkov, vydávaní časopisov, systematickom kultúrnom a vzdelanostnom pozdvíhaní nižších vrstiev národa, kodifikácii jazyka, poznávaní vlastných dejín a krajiny, či inicializovaní spoločenskej zmeny tzv. „cestou z hora“. Štúrovu koncepciu národnej obrody Slovákov prednášajúci hodnotil ako vitálnejšiu a uskutočniteľnejšiu, než všetky pred ňou.

V poslednej časti prednášky sa prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD., zamerail na ideové prepojenie odkazu Ľudovíta Štúra a súčasnosti v kontexte európskej modernizácie, konštatujúc jeho aktuálnosť a dôležitosť pre ďalšie generácie Slovákov. Nasledovala podnetná diskusia, do ktorej sa zapojilo viacero poslucháčov z auditória. Netradične, ale o to zaujímavejšie poňatá prednáška *Ľudovít Štúr a moderné Slovensko* priniesla mnoho podnetných faktov a skutočností o jednej z najvýznamnejších osobností novodobého slovenského národa.

Mobilita programu CEEPUS III v Ústave dejín a Archíve Univerzity Karlovej v Prahe

Praha, 1. február – 22. apríl 2016

Lukáš HEDMEG

Program CEEPUS (Central European Exchange Program for University Studies – Stredoeurópsky výmenný program pre univerzitné štúdiá) poskytuje možnosť zúčastniť sa vedecko-výskumných mobilít v rámci siete vysokých škôl v štátoch strednej, východnej a juhovýchodnej Európy. Je určený študentom, doktorandom, ako aj vysokoškolským pedagógom.

V rámci podprogramu CEEPUS III, ktorý sa zameriava na doktorandské štúdium, som sa v dňoch od 1. februára 2016 do 22. apríla 2016 zúčastnil trojmesačného výskumného pobytu v hlavnom meste Českej republiky Prahe. Hlavnou náplňou pobytu bolo vyhľadanie, zhromaždenie a štúdium fundamentálnych archívnych materiálov týkajúcich sa problematiky Spolku slovenských študentov Detvan v Prahe v období pred prvou svetovou vojnou.

Primárnym pracoviskom, na ktorom som strávil podstatnú časť pobytu bol *Ústav dejín Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy (UDAUK)*, v ktorom je uložená väčšina relevantných archívnych fondov týkajúcich sa mnou skúmanej problematiky. Tu som mal možnosť nahliadnuť do spolkových zápisníc, korešpondencie s inými študentskými spolkami v Čechách, na Morave, vo Viedni a Budapešti, či skúmať záznamy o bohatej spolковой činnosti. Pri výskumnej činnosti mi svojim odborným vedením a cennými radami boli veľmi nápomocní pracovníci UDAUK, zvlášť riaditeľ *prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.*, a *PhDr. Milada Sekyrková, CSc.*

Karlov most v Prahe. Foto Lukáš Hedmeg

Interiér - Chrám sv. Víta v Prahe.
Foto Lukáš Hedmeg

Sekundárnymi inštitúciami, v ktorých som skúmal fondy parciálne sa viažuce na problematiku spolku Detvan v Prahe boli *Národní archiv České republiky*, kde som získal cennú úradnú dokumentáciu dobového *Českého místodržitelství a Policejního ředitelství* zaoberajúcu sa fungovaním a činnosťou spolku. Ďalej to bol *Literární archiv Památníku národního písemnictví*, ktorý má vo svojich zbierkach množstvo podstatných archívnych materiálov a korešpondencie týkajúcej sa významných členov spolku, akými boli napr. Milan Rastislav Štefánik, Jozef Gregor Tajovský, či Martin Kukučín (Matej Bencúr). Vzhľadom na rozsiahle, ale v súčasnosti prebiehajúce sťahovanie fondov nebolo možné dostať sa ku všetkým relevantným materiálom počas pobytu, čo vedie k nutnosti daný archív v budúcnosti opäť navštíviť. Významným prínosom sa ukázala byť aj *Národní knihovna České republiky*, známa

ako *Klementinum*, kde sa nachádza množstvo dobovej tlače domácej českej, ale aj zahraničnej proveniencie, do ktorej členovia spolku Detvan prispievali.

Výskumný pobyt v pražských archívnych a knižničných inštitúciách zabezpečený agentúrou CEEPUS mi dovolil nazhromaždiť pomerne značné množstvo relevantných dobových archiválií, ktoré umožnia pokračovať vo výskume činnosti slovenského spolku Detvan v Prahe do vypuknutia prvej svetovej vojny.

Jeden deň vysokoškolákom *Synovia a dcéry mocných*

Prešov, 4. február 2016

Luciána HOPTOVÁ

Študentky IH. Foto P. Koval'

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove sa aj tohto roku rozhodol sprístupniť svoje priestory pre všetkých záujemcov o štúdium histórie. Dňa 4. februára 2016 sa uskutočnil piaty ročník podujatia *Jeden deň vysokoškolákom*. Hlavnou témou tohtoročného dňa otvorených dverí boli *Synovia a dcéry mocných*. Priestory inštitútu, ako aj zaujímavé a podnetné prednášky si prišlo vypočuť takmer dvesto študentov gymnázií a stredných odborných škôl z Prešovského a Košického kraja. Prítomných študentov v úvode privítala riaditeľka inštitútu doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., a históriu a súčasnosť pracoviska, ako i študijné programy inštitútu, predstavila Mgr. Marcela Domenová, PhD. Následne mali

Študenti IH

Dr. P. Kovaľ prednáša.
Foto N. Jurčišinová

Dr. Bizoňová na prednáške.
Foto P. Kovaľ

študenti možnosť nerušene sa započúvať do prednášok.

Ako prvý vystúpil PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD., s prednáškou *Synovia Ramzesa II. – veční čakatelia na trón*. Mgr. Annamária Kónyová, PhD., predniesla príspevok s názvom *Mladí aristokrati (Deti aristokracie v Uhorsku v ranom novoveku)*. Ženských potomkov Márie Terézie vo svojom vystúpení *Deti alebo sobášne figúrky? (Mária Terézia a jej dcéry)* predstavila Mgr. Monika Bizoňová, PhD. Život detí Františka

Jozefa I. priblížila doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., v prednáške nesúcej názov *Šťastný (nešťastný) život detí Františka Jozefa I.* Prednáškový blok podujatia ukončil PhDr. Peter Kovaľ, PhD., s príspevkom *Ján Masaryk – slávny syn slávneho otca*.

Po bloku prednášok si študenti stredných škôl prezreli priestory inštitútu ako aj Centra excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu PU v Prešove.

Celé podujatie *Jeden deň vysokoškolákom V. – Synovia a dcéry mocných*, sa nieslo v priateľskej a podnetnej atmosfére. Poďakovanie za to patrí všetkým referujúcim, učiteľom stredných škôl, ale predovšetkým študentom, ktorí sa rozhodli na jeden deň stať sa poslucháčmi inštitútu.

Účastníci Jedného dňa vysokoškolákom

Medzinárodná konferencia historikov

Prešov, 1. marca 2016

Patrik DERFIŇÁK

Získavanie a riešenie medzinárodných projektov je v súčasnosti síce veľmi žiadanou, súčasne však odborne i organizačne mimoriadne náročnou záležitosťou. Projekt nazvaný *Obraz východného Slovenska na Zakarpatskej Ukrajine a Zakarpatskej Ukrajiny na Slovensku v 17. až 20. storočí*, využívajúci prostriedky z Nórskeho finančného mechanizmu, spojil pri snahe priblížiť neznáme spoločné stránky histórie i súčasnosti predovšetkým odborníkov pracujúcich na Prešovskej univerzite (PU) a rôznych odborných inštitúciách na Ukrajine.

Prvým spoločným výstupom sa stala úvodná medzinárodná metodologická konferencia nazvaná *Výskum vzájomných vzťahov Zakarpatskej oblasti Ukrajiny a východného Slovenska*. Dňa 1. marca 2016 sa v moderných priestoroch nového Centra excelentnosti sociokultúrneho a kultúrohistorického výskumu PU stretli takmer dve desiatky odborníkov zo Slovenska a Ukrajiny, aby prezentovali východiská, možnosti a prístupy k poznávaniu našich do veľkej miery spoločných dejín. Podujatie otvoril rektor PU prof. Peter Kónya. Po oficiálnom privítaní účastníkov vyzdvihol dôležitosť zapojenia sa do podobných medzinárodných projektov. Priblížil tiež široké možnosti výskumu, ktoré daný projekt ponúka nielen slovenským či ukrajinským bádateľom, ale i ďalším záujemcom zo zahraničia. Viaceré z nich navyše môžu nadväzovať už na niektoré existujúce spoločné výskumy.

V nasledujúcej časti podujatia odzneli jednotlivé príspevky slovenských a ukrajinských účastníkov. Niektoré mali stručnejšiu, skôr základnú informačnú podobu. Iné, doplnené obrazovými prezentáciami, predstavovali často inšpiratívne referáty. Možnosti, otázky, postupy, predpoklady či metódy, ktoré jednotliví referujúci načrtli, v tomto prípade preverí až ďalšia práca na projekte. Viaceré z referátov by si nepochybne zaslúžili podrobnejšie hodnotenie. Ako z nášho pohľadu osobitne zaujímavé by sme však chceli spomenúť aspoň tri z nich. Doc. Ján Adam v referáte s trochu emotívnym názvom *Od spoločnej izby k oddeleným kuticiam* načrtol historický vývoj východného Slovenska a Zakarpatskej oblasti od najstarších období až do novoveku. Práve na tomto prehľade možno najlepšie dokumentovať nielen spoločný vývoj, ktorým oba regióny prechádzali, ale i niektoré rozdiely hodné zreteľa. Bližšia analýza je však možná iba na základe dôkladného poznania dobových prameňov, ale i novšej historickej produkcie. V tomto smere bol logickým a prínosným referát Dr. Marcely Domenovej. Pod názvom *Historické ukrajínika a Prešov (k problematike spracovania cyrilských/východoslovanských tlačí* predstavila v rámci sledovanej problematiky základné zdroje, ktoré sú bádateľom k dispozícii vo vedeckých inštitúciách priamo v Prešove. Niektoré spomínané zdroje, najmä periodiká a vybrané publikácie, sa následne stali nielen predmetom záujmu ďalších referujúcich, ale i východiskom podnetnej diskusie. Medzinárodné stretnutie slovenských a ukrajinských historikov na pôde PU sa stalo nielen vhodným metodickým úvodom do celkovo stále málo známej oblasti výskumu spoločných dejín, ale tiež priestorom na vybudovanie ďalšej vzájomne prospešnej medzinárodnej spolupráce.

Erasmus+ mobilita, prednášky doc. PhDr. Jaroslava Pažouta, Ph.D. a PhDr. Milana Svobodu, Ph.D.

Prešov, 7. – 8. marec 2016; Prešov, 11. apríl 2016

Peter KOVAL

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove udržiava s Katedrou histórie Fakulty prírodovedno-humanitnej a pedagogickej Technickej univerzity (TU) v Liberci nadštandardné vzťahy. Už sa stalo akýmsi pravidlom, že pedagógovia z jedného i druhého historického mesta viackrát navštívili spriaznené pracovisko s cieľom realizovať prednáškový pobyt v rámci mobilitného programu Erasmus+. V prípade dvoch kolegov z Liberca to už bol druhý pobyt tohto druhu v Prešove.

Na prednáške doc. PhDr. Jaroslava Pažouta, Ph.D.

„Liberecký“ prednáškový cyklus odštartoval v druhom marcovom týždni tohto roku PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. Vo svojej vedecko-výskumnej praxi sa venuje predovšetkým dejinám šľachty, cirkevným a kultúrnym dejinám ranného novoveku, a preto aj týmto smerom viac-menej zameriaval obsah svojich prednášok. Pre študentov bakalárskeho, magisterského a doktorandského programu inštitútu si pripravil tri zaujímavé témy. V prvej prezentoval svoj výskum problematiky posmrtných portrétov českej a moravskej šľachty v rannom novoveku ako výrazu určitej reprezentácie a propagácie na verejnosti. Druhú prednášku zameriaval na „tureckú nótu“ a predstavil tri prípadové štúdie z časov ohrozenia habsburskej monarchie Turkami a ich spojencami. Nie menej zaujímavý bol aj posledný výstup Dr. Svobodu, aj keď

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

z historického hľadiska išiel mimo svoj časový priestor. „Nemám žádné jiné vřelejší přání, než štěstí svých poddaných.“ (Sebe) reprezentace hraběte Kristiána Kryštofa Clam-Gallase (1771 – 1838), muže osvícenských idejí Josefa II. v absolutistické monarchii Františka II. bol názov prednášky, kde opäť pútavým spôsobom voviedol poslucháčov priamo do historických obrazov spätých aj s našimi dejinami.

V apríli 2016 navštívil prešovský Inštitút histórie vedúci Katedry histórie Fakulty prírodovedno-humanitnej a pedagogickej TU v Liberci. Doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D., je predovšetkým odborníkom na problematiku československých dejín v 60. až 80. rokoch 20. storočia, no na žiadosť inštitútu sa prezen-

toval prednáškou *Nucené pracovní nasazení obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava pro nacistické válečné hospodářství*. Išlo o veľmi zaujímavý pohľad na úzko špecifickú problematiku českého národa, ktorý v čase existencie Protektorátu Čechy a Morava prežil asi najtragickejšie okamihy svojich dejín.

Prednášky oboch kolegov vyvolali medzi študentmi veľký ohlas, dôkazom čoho bola diskusia nasledujúca za každým výstupom. Je to zároveň aj potvrdenie toho, že študenti prejavujú záujem aj o tie oblasti historického výskumu, s ktorými sa na domácej pôde príliš nestretávajú a práve tieto prezentácie ich môžu motivovať k smerovaniu ich vlastného výskumu či k možnostiam študentských mobilít na zahraničných univerzitách.

Na prednáške PhDr. Milana Svobodu, Ph.D.

44. zasadnutie Česko-slovenskej / Slovensko-českej komisie historikov

Prešov, 11. – 15. apríl 2016

Martin HAJDUK

Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., moderoval prvú časť vedeckej konferencie. Foto Martin Hajduk

Dňa 11. apríla 2016 sa v Prešove začalo v poradí už 44. zasadnutie Česko-slovenskej / Slovensko-českej komisie historikov. Tradícia stretávania sa popredných predstaviteľov českej a slovenskej historickej vedy má svoje korene už v roku 1994. Odvtedy sa členovia komisie pravidelne schádzajú dvakrát do roka, na jar na Slovensku a na jeseň v Čechách, aby aktívne podporili spoluprácu medzi oboma historiografiami. Členovia komisie sú volení národnými komitétmi historikov jednotlivých

krajín a k jej dlhodobým úlohám patrí najmä rozvoj bohemistiky a slovaktiky na slovenských a českých univerzitách, podpora výmeny učiteľov a doktorandov medzi vzdelávacími inštitúciami, úzka spolupráca na výskumných projektoch z oblasti česko-slovenských dejín a v neposlednom rade vydávanie vlastnej ročenky

Pracovné zasadnutie Česko-slovenskej komisie historikov vedie prof. PhDr. Roman Holec, CSc., a prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc. Foto Martin Hajduk

*Česko-slovenskú komisiu historikov prijal rektor Prešovskej univerzity
prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. Foto Martin Hajduk*

s názvom *Česko-slovenská historická ročenka*. Samotné zasadnutia komisie sa konajú v meste, ktoré je sídlom univerzity alebo historického múzea a ich pevnou súčasťou býva vedecký seminár na vopred stanovenú tému týkajúcu sa česko-slovenských vzťahov. V roku 2016 sa opätovne po 19 rokoch stalo miestom takéhoto zasadnutia mesto Prešov. Hostiteľom sa stal Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove.

*Prijatie na prešovskej radnici primátorkou mesta Ing. Andreou Turčanovou a viceprimátorom
Ing. Štefanom Kužmom. Foto Martin Hajduk*

Účastníkov konferencie prijal guvernér Zakarpatskej oblasti Ukrajinskej republiky Hennadij Moskaľ. Foto Jozef Jurčíšin

Súčasťou konferencie bola exkurzia do Užhorodu. Jej účastníci pri buste T. G. Masaryka. Foto Jozef Jurčíšin

K oficiálnemu otvoreniu 44. zasadnutia Česko-slovenskej / Slovensko-českej komisie historikov došlo v priestoroch zasadačky dekana FF PU v Prešove. Komisiu na pôde fakulty srdečne privítala riaditeľka IH doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., a následne so svojím pozvaním na jednoduchú exkurziu do Užhorodu vystúpil aj doc. Igor Lichtej, CSc., z Užhorodskej národnej univerzity. Ďalší priebeh utorňajšieho zasadnutia bol venovaný rokovaniu o vnútorných záležitostiach komisie. Večer program komisie pokračoval v podobe prijatia u rektora PU prof. PhDr. Petra Kónyu, PhD.

Nasledujúci deň, streda 13. apríla 2016, sa už od raňajších hodín niesla v historickom duchu. Sprievodným podujatím zasadnutia komisie sa totiž stala celodenná medzinárodná vedecká konferencia na tému *Podkarpatská Rus a etnoidentifikačné procesy na jej území v prvej polovici 20. storočia*. Participovala na nej nielen komisia a IH FF PU v Prešove, ale aj Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov, Slovenská historická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied (SAV), Historický ústav SAV v Bratislave a Štátny archív Košice. Konferenciu príhovormi otvorili prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., a doc. PhDr. Ľ. Harbuľová, CSc. Následne sa slova ujal predseda slovenskej časti komisie prof. PhDr. Roman Holec, CSc., a po ňom predseda českej časti prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., ktorí predstavili komisiu, jej ciele a súčasných členov.

S úvodným referátom *Rozpad Rakúsko-Uhorska, vznik nástupníckych štátov a ich dopad na etnoidentifikačný proces rusínskeho obyvateľstva*, ktorý bol zároveň aj akýmsi vstupom do samotnej témy konferencie, vystúpil prof. PhDr. J. Rychlík, DrSc. Autor, ktorý okrem iného pôsobí na Ústave českých dejín FF UK v Prahe, sa vo svojom výskume zameriava na problematiku českých, slovenských, stredoeurópskych a balkánskych dejín v 19. a 20. storočí. Slovensko-rusínskym vzťahom sa vo svojom príspevku *Slováci a Rusíni a vplyv ich vzájomnej koexistencie na etnoidentifikačný proces rusínskeho obyvateľstva* venoval PhDr. Stanislav Konečný, CSc., ktorý sa ako vedecký pracovník Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach zaoberá hlavne dejinami Rusínov a Ukrajincov na Slovensku i v strednej Európe v 20. storočí. Po krátkej prestávke konferencia pokračovala príspevkom *Maďari a Rusíni na Podkarpatskej Rusi a dopad ich vzájomnej koexistencie na etnoidentifikačný proces rusínskeho obyvateľstva*. Jeho autorka, Dr. Csilla Fedinec z Maďarskej akadémie vied, sa v ňom bližšie venovala problematike maďarsko-rusínskych vzťahov na Podkarpatskej Rusi. Účasť Poľska na konferencii reprezentoval príspevok s názvom *Stosunek II Rzeczypospolitej do kwestii Rusi Zakarpackiej w polskiej historiografii*. Autor, dr. hab. Prof. UR Wacław Wierzbieniec z Rzeszovskej univerzity, v ňom priblížil poľskú historiografiu, ktorá sa zaoberá postojom Druhej Poľskej republiky k otázke Zakarpatskej Rusi v prvej polovici 20. storočia. Po obedňajšej prestávke konferencia pokračovala príspevkom *Židia a Rusíni na Podkarpatskej Rusi a dopad ich vzájomnej koexistencie na etnoidentifikačný proces rusínskeho obyvateľstva*. Jeho autor, prof. PhDr. P. Švorc, CSc., z IH FF PU v Prešove, ktorý sa v poslednom období výskumne bližšie venoval problematike dejín židovskej komunity na východnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi v medzivojnovom období, v ňom charakterizoval vzájomné spolužitie tunajšieho židovského a rusínskeho obyvateľstva. Pohľad gréckokatolíckej cirkvi na problematiku, ktorá bola témou konferencie priniesol príspevok doc. ThDr. Petra Borzu, PhD., s názvom *Gréckokatolícka cirkev a jej vplyv na etnoidentifikačný proces rusínskeho obyvateľstva*. Autor je členom Katedry historických vied Gréckokatolíckej teologickej fakulty PU v Pre-

šove. Po prestávke vystúpila aj riaditeľka IH FF PU v Prešove doc. PhDr. E. Harbulová, CSc. Predniesla príspevok pripravený v spolupráci s doc. I. Lichtejom, CSc., z Užhorodskej národnej univerzity a jeho názov bol *Emigranti z Ruska a etnoidentifikačné procesy na Podkarpatskej Rusi*. V podvečerných hodinách nakoniec odznel aj záverečný referát s názvom *Podkarpatská Rus / Karpatská Ukrajina / Zakarpatsko na konci druhej svetovej vojny a udalosti, ktoré formovali etnoidentifikačné procesy rusínskeho obyvateľstva*. Jeho autor, doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc., pôsobí ako vedecký pracovník Historického ústavu Českej akadémie vied a vo svojom výskume sa venuje politickým dejinám 20. storočia. V príspevku priblížil aký vplyv mali medzinárodné udalosti z konca druhej svetovej vojny na proces obnovy Československa a najmä na budúcnosť Podkarpatskej Rusi v ňom.

Záujem o tému konferencie nielen zo strany odbornej, ale aj laickej verejnosti dokumentovala okrem veľmi slušnej účasti aj pomerne živá diskusia, ktorá sa rozprúdila po každom príspevku. Zo samotnej konferencie vyplynulo, že ide o stále aktuálnu tému, pričom priestor pre ďalší výskum je pomerne široký. Po jej skončení sa členovia komisie spolu s účastníkmi konferencie presunuli do centra mesta, kde oficiálny program pokračoval vo forme prijatia u primátorky Prešova Ing. Andrey Turčanovej. Komisia oboznámila primátorku mesta so svojou činnosťou, predstavila svojich členov i účastníkov konferencie. Po krátkej debate, ktorá sa niesla v priateľskom duchu sa účastníci stretnutia presunuli na slávnostnú večeru so zástupcami mesta.

Štvrtok 14. apríla 2016 bol venovaný exkurzii do Užhorodu. Program pre jej účastníkov organizačne pripravil doc. I. Lichtej, CSc. Účastníci navštívili najskôr Historickú fakultu Užhorodskej národnej univerzity, kde ich prijal jej dekan prof. Volodymyr Fenyč a chvíľku strávili aj v kolegiálnom rozhovore s členmi katedry stredovekých dejín. Potom nasledovalo prijatie účastníkov exkurzie predsedom oblastnej štátnej administratívy Zakarpatska Hennadijom Moskaľom a prehliadka mesta so zameraním na pamiatky a historické miesta prvorepublikového Československa. Osobitnú pozornosť venovali skanzenu ľudovej architektúry s krásnymi zrekonštruovanými stavbami jednotlivých oblastí bývalej Podkarpatskej Rusi. Užhorod, ako aj stretnutia s ukrajinskými kolegami, či predstaviteľmi miestnej správy, zanechali vo všetkých členoch Česko-slovenskej / Slovensko-českej komisie i u ostatných účastníkov vedeckej konferencie i exkurzie nezabudnuteľné dojmy.

Medzinárodná vedecká konferencia *Prvá svetová vojna v Karpatoch*

Prešov, 14. - 15. apríla 2016

Tibor DOHNANEC

V dňoch 14. a 15. apríla 2016 sa na pôde Prešovskej univerzity (PU) v Prešove uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia zameraná na obdobie prvej svetovej vojny v oblasti Karpát. Organizátorom konferencie bolo Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu PU v Prešove a Inštitút histórie (IH) FF PU v Prešove. Na tomto vedeckom podujatí vystúpilo celkovo 22 referujúcich zo Slovenska, Maďarska a Ukrajiny. Rokovanie konferencie bolo rozdelené do dvoch dní a prebiehalo v jednej plenárnej sekcii v zasadačej miestnosti rektora PU v Prešove.

Konferenciu otvoril rektor PU v Prešove, prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., ktorý srdečne privítal všetkých účastníkov podujatia a zaželel im úspešné rokovanie. Vzápätí predniesli otváracie príhovory aj Mychajlo D. Misjuk, riaditeľ Štátneho archívu Zakarpatskej oblasti Ukrajiny a György Csátáry, vedúci katedry histórie Vysokiej školy Františka II. Rákociho v Berehove. Prvá sekcia rokovania sa začala prednáškou *Az I. világháború törvényhozói előkészítése – a kivételes hatalom (Zákonodarná príprava I. svetovej vojny – mimoriadna moc)*, s ktorou vystúpil Barna Mezey. Po ňom predniesol príspevok pod názvom *A Kárpátok és Magyarország védelme 1914 – 15-ben és az osztrák-magyar vezérkar (Obrana Karpát a Uhorska v rokoch 1914 – 1915*

Rektor PU v Prešove, prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., otvára rokovanie konferencie.

Foto AV Studio CCKV PU

Prednáša Barna Mezey.
Foto AV Studio CCKV PU

Prednáša Mychajlo D. Misjuk.
Foto AV Studio CCKV PU

Prednáša Martin Javor.
Foto AV Studio CCKV PU

a rakúsko-uhorský generálny štáb) Ferenc Pollmann. S ďalším referátom vystúpila Ágnes Tutuskó, ktorá sa venovala národnopolitickým dôsledkom ruských vpádov v rokoch 1914 a 1915 (*Az 1914 – 1915. évi orosz betörések nemzetiségpolitikai következményei*). V nasledujúcom príspevku analyzoval Ádám Suslik straty severovýchodných stolíc Uhorska v prvých rokoch prvej svetovej vojny na základe údajov cisárskych, kráľovských a honvédskejších peších plukov (*Az északkeleti vármegyék veszteségei az első világháborúban a császári és királyi, valamint honvéd gyalogezerdek adatai alapján 1914 – 1915 között*). Po tomto príspevku sa slova znovu ujal rektor PU v Prešove, P. Kónya, ktorý predniesol príspevok pod názvom *Ruská okupácia v Šarišskej a Zemplínskej stolici a jej dôsledky*. Posledným referujúcim v tomto bloku bol Radoslav Turík, téma jeho vystúpenia mala názov *Slovenské pluky rakúsko-uhorskej armády na fronte v Karpatoch*.

Druhú sekciu otvorila príspevkom pod názvom *Obraz prvej svetovej vojny v najnovšej slovenskej a českej historiografii* Ľubica Harbuľová. Následne sa slova ujal Vladimír Segeš, ktorý predstavil referát *Vojnový príbeh prostého vojaka. Interpretácia veľkých udalostí zdola*. Na záver tejto sekcie vystúpil György Csatóry, ktorý predstavil kroniku Teodora Lehoczského o prvej svetovej vojne (*Lehoczky Tivadar krónikája az I. világháborúról*). Po odznení všetkých referátov bol vytvorený priestor na diskusiu, po ktorej nasledovala obedňajšia prestávka.

Tretí blok prednášok sa začal príspevkom s pod názvom *Výstavy, zbierky, koncerty. Aktivity obyvateľov Šariša v prospech vojakov, vdov a sirôt počas prvej svetovej vojny*, s ktorým vystúpil Patrik Derfiňák. Ďalším referujúcim bol Mychajlo D. Misjuk, ktorý predniesol referát *Російськи вйсько полонені на терупопії Закарпаття. (1915 – 1918 pp.)*. Po ňom nasledoval príspevok Jána Šafina *Židia Zakarpatska v čase I. svetovej vojny*. V rámci tretieho bloku odzneli ešte dve prednášky. Prvú z nich predniesol Imre Szakál, ktorý predstavil prevzatie moci Československou republikou v Berehove po prvej svetovej vojne (*A csehszlovák hatalomátvitel Beregszászban az I. világháború után*). Záverečný príspevok pod názvom *Закарпаття в році Першої світової війни* predniesol Mychajlo V. Markanič.

Prvý rokovací deň konferencie pokračoval po krátkej prestávke štvrtým blokom, ktorý otvoril príspevkom pod názvom *Pramene k I. svetovej vojne v archíve Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove* Ján Adam. Po ňom sa slova ujala Annamária Kónyová, ktorej referát mal názov *Prvá svetová vojna očami reformovaného kazateľa v Slanci*. Nasledujúcou prednášajúcou bola Monika Bizoňová, ktorá vystúpila s príspevkom pod názvom *Spišské biskupstvo v čase prvej svetovej vojny a jej dôsledky*. Prvý deň uzavrel Jaroslav Coranič referátom *Činnosť Centrálnej komisie byzantských katolíckych biskupstiev v Uhorsku (1915 – 1918) a jej vplyv na dianie v Prešovskom gréckokatolíckom biskupstve*. Aj na konci tejto sekcie bol vytvorený priestor na diskusiu, ktorá pokračovala aj na večernej recepcii.

Auditórium. Foto AV Studio CCKV PU

Na druhý deň sa pokračovalo piatym, zároveň posledným blokom prednášok. V rámci neho ako prvá vystúpila Marcela Domenová s referátom pod názvom *Tlače z obdobia I. svetovej vojny v historických knižniciach mesta Prešova*. Ďalším referujúcim bol Martin Javor, ktorého príspevok mal názov *Vplyv I. svetovej vojny na život slobodomurárskych lóží v severovýchodnom Uhorsku*. Po ňom nasledovala prednáška Tibora Dohnanca pod názvom *Vývoj mesta Komárno po prvej svetovej vojne (od konca prvej svetovej vojny do polovice roku 1919)*. Záverečný referát tohto bloku a zároveň celého podujatia s názvom *Bielorusko v rokoch prvej svetovej vojny* predniesla Luciána Hoptová.

Záverom je možné konštatovať, že medzinárodná vedecká konferencia *Prvá svetová vojna v Karpatoch* priniesla množstvo zaujímavých a prínosných informácií, vďaka ktorým sa môže naďalej prehlbovať výskum dejín prvej svetovej vojny. Príspevky, ktoré odznali na tomto vedeckom podujatí, budú v blízkej budúcnosti zverejnené v konferenčnom zborníku.

Medzinárodná vedecká konferencia *Od Zjazdu w Wyszehradzie do Grupy Wyszehradzkiej – Kilkaset lat współpracy środkowoeuropejskiej*

Nowy Targ, 14. – 16. apríl 2016

Tibor DOHNANEC

V dňoch 14. – 16. apríla 2016 sa konala medzinárodná vedecká konferencia pod názvom *Od Wyśehradského zjazdu do Wyśehradzkiej skupiny*, venovaná niekoľkostoročnej spolupráci krajín strednej Európy. Konferenciu pripravili a zorganizovali pobočka Poľského historického tovarišstva v Nowom Targu a Pedagogická univerzita v Krakove v spolupráci s Mestským úradom Noweho Targu, Mestským kultúrnym strediskom v Nowom Targu a s Podhalańským múzeom v Nowom Targu. Miestom konania konferencie bolo Podhalańské múzeum Czesława Pajerského v Nowom Targu. Na tomto vedeckom podujatí vystúpilo viac ako 25 referujúcich zo štyroch krajín. Samotná konferencia bola rozdelená do troch dní, pričom rokovanie prebiehalo v pléne 15. a 16. apríla 2016.

Prvý deň konferencie otvorila vernisáž výstavy pod názvom *Od Wyszehradu do Wyszehradu*, po ktorej nasledovala slávnostná promócia publikácie s názvom *Stosunki polsko-słowacko-węgierskie w przestrzeni wieków*, ktorá obsahuje príspevky z minuloročného vedeckého podujatia s rovnakým názvom.

Rokovanie konferencie otvorili v piatok 15. apríla príhovormi Adrianna Körmendy, generálna konzulka Maďarska v Krakove a Ivan Škorupa, generálny konzul Sloven-

Auditórium. Foto PTH Oddział w Nowom Targu

skej republiky v Krakove. Postupne nasledovali prvé tri panely prednášok, v ktorých vystúpili aj účastníci zo Slovenska. Ako prvý referujúci zo Slovenska predniesol svoj príspevok pod názvom *Poľskí hostia v mestách na Slovensku v stredoveku* Miloš Marek. V rámci druhého panelu prednášok vystúpila Monika Bizoňová z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove, ktorej prednáška mala názov *Spišský záloh a stav katolicizmu v Provincii XIII spišských miest v 17. a 18. storočí*. Po nej nasledoval referát Vladimíra Olejníka pod názvom *Historiografia v službách politiky – členstvo Jána Bárdošsyho v Uhorsko-poľskej komisii v 90. rokoch 18. storočia* a druhý panel uzatvoril Peter Žarnovský, ktorého príspevok mal názov *Hrad Lubovňa vo víre uhorsko-poľských dejín*. V rámci tretieho panelu dostal priestor aj Martin Garek, ktorý predniesol referát *Česko-slovensko-poľské snahy o federáciu v rokoch 1938 – 1945*.

Záverečný deň konferencie mal na programe ďalších päť panelov prednášok, v rámci ktorých vystúpili ešte traja referujúci z územia Slovenska. Prvým z nich bol Juraj Jankech, ktorého prednáška mala názov *ČSR a Poľsko – turbulentné susedstvo na pozadí problematiky židovských preživších v období migračne náročných povojnových rokov 1945 – 1948*. V predposlednom paneli vystúpila Luciána Hoptová z IH FF PU v Prešove, ktorej referát mal názov *Zahraničná politika ČSFR v rokoch 1990 – 1992*. Tento panel prednášok bol uzatvorený príspevkom *Účasť Jána III. Sobieskeho v oslobodzovacej vojne proti Osmanskej ríši*, s ktorou vystúpil Tibor Dohnanec z IH FF PU v Prešove. Na konci všetkých panelov prednášok bol vytvorený aj dostatočne veľký časový priestor na diskusiu, v rámci ktorej mohli účastníci konferencie položiť otázky referujúcim, prípadne vyjadriť sa k prezentovaným referátom.

Medzinárodná vedecká konferencia s názvom *Od Zjazdu w Wyszehradzie do Grupy Wyszehradzkiej* priniesla množstvo nových, zaujímavých poznatkov. Výsledkom by mal byť v blízkej budúcnosti vydaný konferenčný zborník vybraných príspevkov.

Účastníci prvého rokovacieho dňa konferencie. Foto PTH Oddział w Nowom Targu

12. Študentská vedecká a umelecká konferencia

Prešov, 30. marec 2016; Prešov, 27. apríl 2016

Annamária KÓNYOVÁ

Aj v tomto roku sa uskutočnilo podujatie zamerané na prezentáciu vedeckého a bádateľského záujmu študentov Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (FF PU) v Prešove pod názvom Študentská vedecká a umelecká činnosť. Fakultnému kolu 27. apríla 2016 predchádzalo inštitútové kolo, ktoré sa uskutočnilo 30. marca 2016. Na

M. Kurinová. Foto Ján Džujko

M. Vojna. Foto Ján Džujko

R. Rusinko. Foto Ján Džujko

Inštitúte histórie FF PU sa toto vedecké podujatie teší veľkému záujmu študentov zo všetkých stupňov štúdia a nebolo tomu ináč ani tento rok. Z bakalárskeho a magisterského stupňa štúdia sa rozhodlo prezentovať výsledky svojej bádateľskej činnosti sedem študentov: Barbora Tomašiaková: *Dejiny archeologických výskumov v mikroregióne obce Valaliky*, Ľudmila Kundrátová: *Vzdelávanie v mestách na území dnešného východného Slovenska v stredoveku*, Patrik Székely: *Sikuli ako špecifický prvok uhorského vojenstva a spoločnosti*, Denis Čigáš: *Bitka pri Kreščaku v kontexte storočnej vojny*, Zuzana Koščová: *Reformovaný cirkevný zbor v Tušiciach*, Matúš Vojna: *Michalovský pivovar v premenách času*, Erik Ondria: *Cyperská kríza v roku 1974 na stránkach slovenskej Pravdy*, pričom mnohí z nich patria už k tradičným účastníkom ŠVOČ“. Z doktorského stupňa štúdia sa na podujatí zúčastnilo jedenásť interných aj externých doktorandov: Radovan Rusinko: *Neolitická priekopová štruktúra vo svetle záchranného archeologického výskumu v Brne – Modřicích*, Michaela Kurinová: *Doložené právne podklady k rozsudkom vy-*

nášaným súdom Provincie XIII spišských miest v provej polovici 17. storočia, Lucia Šteflová: Vybrané problémy Gemerskej superintendencie po Satmárskom mieri, Dávid Palaščák: Obyvateľstvo gréckokatolíckych farností Zemplínskej župy v druhej polovici 19. storočia, Lýdia Mirolová: Prínos Fedora F. Ruppeldta pri presadzovaní anglosaskej kultúry a myslenia, Martin Hajduk: Príspevok k dejinám židovskej komunity na východnom Slovensku v dvadsiatych rokoch 20. storočia, Zuzana Pivková: Vzťahy Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku k iným konfesiám na území Slovenska v medzivojnovom období (1919 – 1939), Juraj Horváth: Politický vývoj Maďarskej republiky rád a jeho ohlas v denníku Slovenský východ, Lukáš Hedmeg: Náčrt podpornej činnosti slovenského spolku Detvan v Prahe.

V prvej sekcii 12. ročníka Študentskej vedeckej a umeleckej konferencie pracovala komisia v zložení: Mgr. Annamária Kónyová, PhD., Mgr. et. Mgr. Luciána Hoptová, PhD., doc. Ján Adam, PhD., v druhej sekcii v zložení: doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc., PhDr. Ján Džujko, PhD.

Je potešiteľné, že aj v tomto roku sa študenti predstavili so zaujímavými a erudovanými príspevkami, ktoré odzrkadľovali ich seriózny záujem o danú problematiku. Žiaľ, aj v tomto roku, napriek tomu, že nebolo udelené dekanské voľno, si prišlo vypočuť svojich kolegov a prípadne sa nimi inšpirovať iba veľmi málo študentov. Obidve komisie odporučili všetky príspevky na publikovanie v elektronickom zborníku, ktorý vydá FF PU v Prešove. Týmto sa chcem poďakovať za účasť všetkým zúčastneným študentom, ako aj členom komisií za prácu.

Pohľad na rokovanie sekcie doktorandov. Foto Ján Džujko

Vedecká konferencia Šariš vo svetle dobových dokumentov a tlače (1848 – 1948)

Prešov, 28. apríl 2016

Lukáš HEDMEG

Dňa 28. apríla 2016 sa konala na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (FF PU) v Prešove vedecká konferencia *Šariš vo svetle dobových dokumentov a tlače (1848 – 1948)*. Organizovaná bola Inštitútom histórie FF PU v Prešove v spolupráci s Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov a predstavovala čiastkový výstup z grantového projektu VEGA č. 1/0428/15 *Šariš v historickom kontexte jedného storočia (1848 – 1948)*.

Podujatie otvorila predsedníčka organizačného výboru konferencie, doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., ktorá privítala všetkých účastníkov konferencie a zaželala im úspešne a podnetne prežité konferenčné stretnutie.

Prvý blok príspevkov otvoril PhDr. Ján Džujko, PhD., príspevkom *Prehľad po slovensky písanej tlači vydávanej v Šariši v rokoch 1848 – 1948*. Načrtol obširnu problematiku rozvoja periodík písaných v materinskom jazyku Slovákov v danej časovej perióde. Druhý príspevok pochádzal od PaedDr. Patrika Derfiňáka, PhD., niesol názov *Úradné noviny Šarišskej stolice* a autor v ňom svoju pozornosť sústredil na analyzovanie dobových periodík s úzkym prepojením na orgány štátnej správy na miestnej úrovni. Ďalším referát, ktorý odznel bol *Obraz Šarišského hradu v práci Karola Tuhrinszkyho „Sárosvár története“ z roku 1899*, predniesol ho Mgr. Tibor Dohnanec, PhD., a sústredil sa v ňom na zhrnutie a zhodnotenie výpovednej hodnoty daného

Otvorenie konferencie doc. PhDr. N. Jurčišinová, PhD. Foto Lukáš Hedmeg

diela ako historického prameňa. Nasledujúci príspevok *K stanovám prešovského Spoločenského spolku a jeho miestu v spoločensko-kultúrnom živote mesta*, ktorého autorom je doc. PhDr. Libuša Franková, CSc., parciálne priblížil spolkový život mesta Prešov v spojitosti so širšími spoločensko-kultúrnymi reáliami doby. Posledným referátom dopoludňajšieho bloku bol *Sabinov na prelome storočí na stránkach Eperjesi Lapok* od rektora PU v Prešove, prof. PhDr. Petra Kónyu, PhD. Autor sa v ňom zamerail na ozrejenie hospodárskeho, kultúrneho a sociálneho vývoja mesta Sabinov, ktoré bolo reflektované vo vybranom dobovom periodiku. Na záver prvého bloku nasledovala podnetná diskusia prednášajúcich k už odzneným referátom.

Po krátkej obedňajšej prestávke popoludňajší blok otvorila Mgr. Marcela Domenová, PhD., príspevkom *K dejinám kníhtlače na Šariši*. Autorka predstavila vývoj lokálnych kníhtlačiarní na Šariši v rozpätí rokov 1848 – 1948.

PhDr. Peter Kovaľ, PhD.
Foto Foto Lukáš Hedmeg

Rector PU prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.,
hovori o Sabinove. Foto Lukáš Hedmeg

PhDr. Ján Džujko, PhD., prednáša o tlači na Šariši. Foto Lukáš Hedmeg

Ako ďalšia vystúpila doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., príspevkom *Spoločensko-politický a kultúrny život na Šariši na stránkach slovenskej dobovej tlače začiatkom 20. storočia*. V široko tematicky koncipovanom referáte autorka poukázala na reflexiu kultúrneho a spoločensko-politického diania na Šariši, premietajúceho sa vo vybraných dobových periodikách. V poradí tretí referát druhého bloku, *Analýza stavu knižníc Prešovského kráľovského katolíckeho gymnázia na základe výročných správ školy zo školských rokov 1900/1901 – 1917/1918* predniesla Mgr. Lenka Bischof, PhD. Následne sa predstavila Mgr. Lucia Šteflová referátom *Šariš v spomienkach Hany Gregorovej*, kde zaujímavo priblížila obdobie, ktoré Hana Gregorová, jedna z významných osobností dobového kultúrneho života Slovákov, strávila s manželom, Jozefom Gregorom Tajovským v Prešove a jeho okolí. Piatym plánovaným príspevkom v programe konferencie bol referát od prof. PhDr. Petra Švorca, CSc., s pod názvom *Šariš po vzniku ČSR a jeho reflexia v dobovej tlači*. Vzhľadom na autorovu pracovnú vyťaženosť však neodszel. Ďalší príspevok *Reflexia zdravotnej situácie na Šariši na stránkach dobovej tlače*, s ktorým vystúpil PhDr. Peter Koval, PhD., načrtol pomerne obsírnu problematiku vývoja zdravotníctva v oblasti Šariša s dôrazom na jeho odozvu v dobovej tlači. Ako posledný bol predstavený referát Mgr. et. Mgr. Luciány Hoptovej, PhD., *Živena v Šariši v medzivojnovom období*, kde prednášajúca položila dôraz na syntézu činnosti spolku Živena v Šariši na stránkach časopisu s rovnomeným názvom. Po odznení všetkých príspevkov otvorila doc. N. Jurčišinová opäť diskusiu k vypočítaným referátom a po jej ukončení následne poďakovala všetkým účastníkom konferencie za prednesenie zaujímavých a hodnotných príspevkov.

Konferencia priniesla množstvo nových a obohacujúcich poznatkov a informácií, ktoré dopomôžu k prehĺbeniu stavu poznania o regióne Šariš v daných časových súradniciach.

Účastníci konferencie. Foto Lukáš Hedmeg

Erasmus+ mobilita dr hab. Prof. UR Waław Wierzbieniec Źidia v Haliči v 19. a 20. storočí

Prešov, 2. mj 2016

Martin HAJDUK

*Prof. Wierzbieniec na prednáške.
Foto Martin Hajduk*

Začiatkom mája 2016 sa v rámci prednáškového cyklu učitľskch mobilit programu ERASMUS+ uskutočnila na pôde Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove prednáška z dejín Źidovskho obyvateľstva v Haliči v 19. a 20. storočí. Prednšajcim bol popredn polsk historik a vysokoškolsk pedagóg Dr. hab. Prof. UR Waław Wierzbieniec, ktor pôsobí ako vedúci Katedry dejín a kultúry Źidov na Inštitúte histórie Rzeszovskej univerzity v Rzeszove. Vo svojom výskume sa venuje dejnm a kultúre polských Źidov v 19. a 20. storočí, etnickým a konfesionlnm vzhm v Malopoľsku počas existencie druhej Poľskej republiky, dejnm katlickej cirkvi v 20. storočí a tieŹ úlohe charity a filantropie v spoločnosti. Výsledky jeho výskumu zachytvj desiatky publikovaných prác. Pre študentov prešovského Inštitútu histórie si pripravil prednášku na tému, ktor v posledných dvoch desaťročíach rezonuje aj na Slovensku, a to nielen vo vedeckých kruhoch (mám na mysli historické vedeck pracoviská či katedry jednotlivých univerzít), ale stále viac sa o ňu zaujíma aj laick verejnst. Problematika dejín Źidovskho obyvateľstva v Haliči je pre Prešovčanov o to viac zaujmav, Źe najstaršia psomn zmienka týkajúca sa Źidov a mesta Prešov pochádza ešte z obdobia raného novoveku a hovorí práve o Źidovskch obchodníkoch z Krakova. Nehovoriac uŹ o osobe Mareka Hollndera a jeho rodiny (pôvodom z haličského Ternopoľu), ktor sa v priebehu 19. storočia natrvalo zapísala do dejín Prešova. Úzka spatosť Źidovskej komunity na východnom Slovensku s haličskm Źidovstvom (aŹ do tragických udalostí druhej svetovej vojny) bola zároveň najvýraznejším dôsledkom jeho prisťahovalectva do Uhorska, a to najmä v poslednej tretine 19. storočia.

Prednášku uviedla a prednášajúceho v krátkosti predstavila doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., riaditeľka IH FF PU v Prešove. Následne sa slova ujal Dr. hab. Prof. UR Waław Wierzbieniec, ktor počas dvojhodinovej prednášky oboznámil poslucháčov s dejnami a kultúrou haličskch Źidov v 19. a 20. storočí. V prvej časti svojho vystúpenia sa venoval dejnm Źidovskho obyvateľstva v Haliči, a to od poslednej tretiny 18. storočia, keď došlo k postupnému deleniu Poľska medzi susediace štáty, aŹ do začiatku 20. storočia. Postupne pribliŹil zákony a nariadenia, ktoré určovali postavenie Źidovskho obyvateľstva v rámci majoritnej spoločnosti. V druhej časti sa bliŹšie venoval samotnej Źidovsk kultúre, Źivotu v rámci Źidovskej nboŹenskej obce, pričom do svojho rozprávania aktívne zapájal aj prítomných študentov.

O AUTOROCH

BODNÁROVÁ, Miloslava, doc., PhDr., PhD. (miloslava.bodnarova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra archívnictva a pomocných vied historických

DERFIŇÁK, Patrik, PaedDr., PhD. (patrik.derfinak@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

DOHNANEC, Tibor, Mgr., PhD. (tibor.dohnanec@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra najstarších, stredovekých a ranonovovekých dejín

DOMENOVÁ, Marcela, Mgr., PhD. (marcela.domenova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra archívnictva a pomocných vied historických

DUCHOŇ, Marek, PhDr. (marek.duchon@stm-ke.sk)

Poverený riadením Múzea NKP Solivar

FEDINEC, Csilla, PhD. (fedinec.csilla@tk.mta.hu)

Ústav pre výskum menšín Spoločenskovedného výskumného centra Maďarskej akadémie vied

FRANKOVÁ, Libuša, doc., PhDr., CSc. (libusa.frankova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

HAJDUK, Martin, Mgr. (hajduk.po@gmail.com)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

HARBULOVÁ, Ľubica, doc., PhDr., CSc. (lubica.harbulova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín, riaditeľka Inštitútu histórie

HEDMEG, Lukáš, Mgr. (Lukas.Hedmeg@smail.unipo.sk)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

HOPTOVÁ, Luciána, Mgr. et Mgr., PhD. (luciana.hoptova@gmail.com)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

HUBENÝ, David, Mgr. (david.hubeny@nacr.cz)

Pracovník Národného archívu Českej republiky, Oddelenie fondov samosprávy a štátnej správy z rokov 1918 – 1945

JURČIŠINOVÁ, Nadežda, doc., PhDr., PhD. (nadezda.jurcisinova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KALINOVÁ, Michaela, Mgr. (michaela.kalinova@pamiatky.gov.sk)

Odborný radca so zameraním na sakrálnu architektúru, Pamiatkový úrad SR v Bratislave, Oddelenie nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok a pamiatkových území

KÓNYOVÁ, Annamária, Mgr., PhD. (annamaria.konyova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra najstarších, stredovekých a ranonovovekých dejín

KOVAL, Peter, PhDr., PhD. (peter.koval@yahoo.com)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KURINOVSKÁ, Michaela, Mgr. (m.kurinovska@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra archívniectva a pomocných vied historických

LISÝ, Lukáš, Mgr. (lisy.luky@gmail.com)

Lektor SNG - Kaštieľ Strážky, absolvent odboru História na Inštitúte histórie FF PU

MOJDIS, Ján, doc., PhDr., CSc. (jan.mojdis@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

ŠEVCOVÁ, Marta (marta.sevcova@gmail.com)

Študentka odboru učiteľstvo v kombinácii slovenský jazyk a literatúra a história, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

K prameňu 3, 2004, olej 70x100

Autor obálky:

PhDr. Ján Bartko

Narodil sa 4. novembra 1948 v Dúžave (dnes súčasť Rimavskej Soboty). Študoval a maturoval na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole (1964 – 1967) v Rimavskej Sobote. Vysokoškolské vzdelanie nadobudol na Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Prešove v študijnom odbore výtvarná výchova – slovenský jazyk a literatúra. Najprv pracoval ako stredoškolský učiteľ na Strednej pedagogickej škole v Prešove a neskôr ako vysokoškolský učiteľ na Katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty UPJŠ v Prešove, od roku 2010 na Katedre výtvarnej výchovy a umenia Inštitútu hudobného a výtvarného umenia Prešovskej univerzity. Od roku 2011 je na dôchodku.

Maliarska tvorba: Jeho umelecký záujem je sústredený na krajinomalbu. V impresívne a fantazijne, poeticky ladených krajinách spočiatku zachytával krajinu regiónov Gemera, Šariša, Zemplína a Spiša. V posledných rokoch čoraz častejšie zobrazuje krajinu Stredomoria – Chorvátska, Čiernej Hory, Talianska a najviac Grécka, ku ktorému ho viaže ľudský a umelecký obdiv.

Svojou tvorbou sa prezentoval na 40 individuálnych a desiatkach kolektívnych výstavách v galériách a kultúrnych inštitúciách doma a v zahraničí (Grécko, Taliansko, Česko, Poľsko, Maďarsko).

Iné aktivity: Členstvo v odborných porotách v krajských a celoštátnych porotách súťaže Výtvarné spektrum; metodická činnosť pre výtvarnú výchovu na rôznych stupňoch vzdelávania v školských a kultúrnych inštitúciách; autorstvo učebníc výtvarnej výchovy pre stredné školy; spoluautorstvo výtvarných projektov, učebných osnov a programov pre rôzne typy výtvarného vzdelávania. Od roku 2001 je členom Slovenskej výtvarnej únie, od roku 2005 členom medzinárodného združenia ARTHOME v Aténach.

Informácie pre autorov

Časopis *Dejiny. Internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity Prešove* vychádza od roku 2006 dvakrát ročne. Je evidovaný v najväčšej špeciálnej elektronickej databáze **EZB OPAC** riadenej **Staatsbibliothek Berlin**, na serveri **Deutsche Nationalbibliothek** a stránkach **Universitätsbibliothek Regensburg**, ako aj v databáze **Dalhousie Libraries** v jednej z popredných kanadských univerzít **Dalhousie University v Halifaxe** (Nové Škótsko, Kanada) a v celom rade ďalších univerzitných databáz na celom svete; má ISSN.

Príspevky v rubrikách *Štúdie, Ludia a doba, Študijné materiály* sú recenzované, pre knižnice na Slovensku uvádzané v kategórii ADF – Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch.

V prípade záujmu publikovať v jednom z čísel časopisu, v niektorej z uvedených rubriík, Vás prosíme poslať príspevky predsedovi redakčnej rady periodika prof. PhDr. Petrovi Švorcovi, CSc. (psvorc@unipo.sk), vždy do **20. 3.**, resp. **20. 9.** v uvedenom roku s dvadsaťriadkovým resumé v slovenskom, resp. v anglickom jazyku.

Pri spracovaní príspevkov žiadame uvádzať **poznámkový aparát pod čiarou** a poznámky spracovať podľa platnej bibliografickej normy, zodpovedajúcej medzinárodnému štandardu pre publikovanie dokumentov STN ISO 690 (priezvisko, plné meno, miesto vydania, vydavateľstvo, rok, strany; pri zborníku aj zostavovateľov; pri časopise ročník, rok, číslo, strany). Príspevok poslať v elektronickej podobe, prípadné fotografie, mapy, ilustrácie a pod. materiály preskenované (formát jpg; 300 dpi).

Information for contributors

Dejiny, an e-journal of the Institute of History of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov is issued twice per a year since 2006. It is registered in the biggest special electronic database **EZB OPAC** managed by **Staatsbibliothek Berlin**, on server of **Deutsche Nationalbibliothek** and on pages of **Universitätsbibliothek Regensburg**, as well as in database of **Dalhousie Libraries** in one of the most significant Canadian universities **Dalhousie University in Halifax** (Now Scotia, Canada); has ISSN.

The papers in sections *Scientific articles, People and time, Study materials* are reviewed; for libraries in Slovakia are in category ADF – Scientific papers in the Slovak non– current contents journals.

If you are interested in publication in our journal, in one of the above mentioned sections, please send your contributions to the chairman of the Editorial board, prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk), until **March, 20**, or **September, 20** of the current year, with the 20-line resume in Slovak or English language.

At elaboration of the contributions, **the footnotes** and notes shall be specified in accordance with a valid bibliographic standard, corresponding with the international standard for documents publication STN ISO 690 (surname, full name, place of publication, publisher, year of publication, pages; while quoting the proceedings, the name of editor has to be given; in case of the journal, specify volume, year, number, pages). The contribution shall be sent in e-form; eventual photos, maps and illustrations and other materials shall be scanned (jpg format; 300 dpi).

Informationen für die Autoren

Die Zeitschrift *Dejiny. Internetzeitschrift des Instituts für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Universität Prešov* erscheint seit dem Jahre 2006 zweimal jährlich. Sie wird in der grössten speziellen elektronischen Databasis **EZB OPAC** evidiert, die von der **Staatsbibliothek Berlin** geleitet wird, am Server **Deutsche Nationalbibliothek** und auf den Seiten der **Universitätsbibliothek Regensburg**, sowie auch in der Databasis **Dalhousie Libraries** in einer der führenden Universitäten in Kanada **Dalhousie University in Halifax** (Neues Schottland, Kanada); sie besitzt ISSN.

Die Beiträge in den Rubriken *Studien, Leute und Zeit, Studienmaterialien* werden rezensiert, für die Bibliotheken in der Slowakei in der Kategorie ADF-Wissenschaftliche Aufsätze in den einheimischen nichtcurrentierten Zeitschriften..

Im Falle des Interesses für die Veröffentlichung in einer der Nummern der Zeitschrift, in einer der angeführten Rubriken bitten wir Sie, die Beiträge dem Vorsitzenden des Redaktionsrats des Periodikums Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk), immer bis zum **20. März**, bzw. **20. September** in dem angeführten Jahre mit der Zusammenfassung von 20 Zeilen in der slowakischen bzw. in der englischen Sprache zu versenden.

Bei der Verarbeitung der Beiträge verlangen wir **die Fussnoten** anzuführen und die Verarbeitung der Bemerkungen laut der gültigen bibliographischen Norm, entsprechend dem internationalen Standard fürs Publizieren der Dokumente STN ISO 690 (Vorname, vollständiger Name, Ort der Herausgabe, Verlag, Jahr, Seiten, beim Sammelband auch die Editoren, bei der Zeitschrift Jahrgang, Jahr, Nummer, Seiten). Der Beitrag ist in der elektronischen Form zu versenden, eventuell die Photographien, Karten, Illustrationen und ähnliche scannende Materialien (Format jpg, 300 dpi).

DEJINY

1/2016

Ročník / Volume XI

internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
[http://dejiny.unipo.sk/Blog Posts/dejiny-12016.html](http://dejiny.unipo.sk/Blog%20Posts/dejiny-12016.html)

Sadzba / Typesetting
Ing. Stanislav Kurimai

Grafická úprava / Graphical layout
UNIVERSUM-EU, spol. s r. o.

© Vydáva
Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove,
vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
a Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov

© Issued by
Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov,
publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
and Historical society of royal town Prešov

ISSN 1337-0707

